

รายงานการวิจัย
อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์
The Identity of the Woven Fabrics in Phetchabun Province.

ปุณทริกา สุกนธสิงห์
สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2561

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์

The Identity of the Woven Fabrics in Phetchabun Province.

ปฐพีริกา สุคนธสิงห์ สาขาวิชาการจัดการ

คณะวิทยาการจัดการจัดการ

ทุนอุดหนุนโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณแผ่นดิน
ที่พิจารณาจากโดยผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ประจำปีงบประมาณ 2561

ชื่องานวิจัย อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์
 The Identity of the woven fabrics in Phetchabun Province.

ผู้วิจัย ปุณทริกา สุคนธสิงห์

สาขาวิชา สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีวิจัยเสร็จ 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ ขอบเขตของเนื้อหาที่ศึกษา คือ ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม โดยศึกษาบริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี ลวดลาย สี สัน วิธีการทอของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่มีการทอและจำหน่าย โดยเป็นประชากรการวิจัยแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง วิธีการเก็บข้อมูลใช้การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ

ผลการวิจัย พบว่า ด้านบริบทเรื่องราวและประวัติความเป็นมา ไทหล่ม ดั้งเดิมเป็นคนเชื้อสายลาว ที่มีต้นกำเนิดในอาณาจักรล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง จึงมีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาที่มีราก และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านช้างหลวงพระบางเป็นหลัก ผสมผสานกับวัฒนธรรมรอบข้าง จนเกิดเป็นวัฒนธรรมไทหล่ม อันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะด้านการแต่งกายของสตรีในอดีต ที่มีลักษณะการนุ่งขึ้นแบบต่อหัวต่อตีน พาดผ้าแพรเปี่ยง ในรูปแบบเดียวกับสตรีของลาวหลวงพระบาง ด้านอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า เป็นผ้าขึ้นแบบต่อหัวต่อตีน ที่มีลักษณะเฉพาะตัว เรียกว่า “ขึ้นหมี่คั่นน้อย” หรือ “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ (1) หัวขึ้น เป็นส่วนด้านบนสุดของผ้าขึ้น มีสีแดง ซึ่งผู้วิจัยพบว่า หัวขึ้น มี 2 ประเภท คือ หัวขึ้นแบบผ้ามัดย้อม และหัวขึ้นแบบทอขีด (2) ตัวขึ้น เป็นส่วนที่มีการทอลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ในลักษณะเป็นห้อง ในหนึ่งห้องจะประกอบด้วย หมี่ใหญ่ หมี่รอง และหมี่เล็ก (3) ตีนขึ้น เป็นส่วนล่างสุดของขึ้นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นผ้าที่ทอตามลายขวาง เป็นที่มาของคำว่า “ก่าน” ในส่วนของผลการวิจัยด้านลวดลาย พบว่า ลวดลายที่ปรากฏในขึ้นหัวแดงตีนก่าน บริเวณตัวขึ้น สามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่ม หลัก คือ (1) ลวดลายหลัก จำนวน 9 ลาย ประกอบด้วย ลายปราสาทผึ้ง ลายหงส์(เส้าหลา) ลายขอ ลายขาเป๋ย ลายควมห้า (ตุ้ม) ลายหมากจับ ลายนาค ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย (เพียงคว่ำ-เพียงหงาย) และ ลายคลองเอี้ย (2) ลวดลายที่เกิดจากการผสม ได้แก่ การผสมลายหลักด้วยการโอบแดงหรือเพิ่มสีแดงผสมในลวดลาย การผสมลายหลักตั้งแต่สองลายเข้าไว้ด้วยกัน และการผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย (3) ลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น ได้แก่ ลายดอกแก้ว และ ลายอกแมงมุม ผลการวิจัยด้านสี สัน พบว่า ขึ้นที่นิยมมี 2 โทนสี คือ โทนสีม่วง และ โทนสีน้ำตาล เม็ดมะขาม และมีการเพิ่มเติมสีใหม่ๆ เช่น โทนสีทอง โทนสีเทา โทนสีชมพูกะปิ เป็นต้น

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ผ้าทอ, ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม, ขึ้นหัวแดงตีนก่าน

Abstract

The objective of this research is to study the identity of the woven fabrics in Phetchabun province. The scope of the study is Thai-Lom woven in historical contexts, cultural history, lifestyle, types, pattern, colors and weaving procedure of traditional Thai-Lom fabric. The research population is purposive sampling which is the group of traditional Thai-Lom weavers who both produces and sells fabric, living in Lom-Sak district, Phetchabun province. The research instrument is the Structured interview form along with the interview; collecting data by using focus group discussion, in-depth interview, non-participant observation and data triangulation method. For data analysis, content analysis and data interpretation analysis are used for the study.

As a result, in the scope of context and history, Thai-Lom origin is from Laos living in Lan-Chang kingdom, Luang-Pra-Bang city. That is why the cultures and the root of language are mostly influenced by Lan-Chang, Luang-Pra-Bang mixed with the cultures of nearby area, turning into Thai-Lom identical culture; especially, the women traditional clothes: Top-bottom jointed skirt with the satin fabric obliquely on a shoulder, the same as Luang-Pra-Bang womenswear. In the scope of Thai-Lom woven fabric identity, the researcher found that the top-bottom jointed skirt is called '*Mee-Kan-Noy Sarong*' or '*Hua-Daeng-Teen-Gan Sarong*' with three main parts: (1) Red top part: There are two types of this top part called '*Mud-Yom-Hua-Sin*' and '*Tor-chit-Hua-Sin*' (Hua-Sin means top part of the skirt.) (2) Middle part: The weaver use the procedure called '*Mudmee*' to make three different sizes of square pattern: Small, medium and large. (3) Teen-Sin is the bottom of '*Hua-Daeng-Teen-Gan Sarong*' The reason is called Gan because which is the horizontal lines separated into three main groups. In the scope of The Patterned. 1) Nine original patterns which are Pra-sart-Pueng, Hong(Saola), Kor, Ka-Pia, Kuam-Ha (Tum), Mak-Jub, Nak, Kra-Bueng-kwam Kra-Bueng-Nguy (Fiang Kwam-Fiang Wai) and Klang eia pattern. 2) The mixed pattern by adding red color to the original pattern or mixing at least two different original patterns together or adding frequency to the original pattern. 3) The popular pattern in some area are Dok-Kaew and Ok-Maeng-Moom. In the scope of the colors, there are two original colors which are purple and tamarine-brown. Other new colors are gold, gray and port-red etc.

Keyword : Identity of fabrics, Thai-Lom woven, Hua-Daeng-Teen-Gan Sarong

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ด้วยความสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายอย่างสูง ซึ่งขอกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ประกอบด้วย ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่กรุณาสันนิบาสนุนทุนในการวิจัยประเภทงบประมาณแผ่นดิน ขอขอบพระคุณปราชญ์พื้นบ้าน ผู้ทอผ้า และผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ประสานความร่วมมือและกรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลเพื่อประกอบการวิจัย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก กลุ่มทอผ้าบ้านวังร่อง อำเภอหล่มสัก กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดัว อำเภอหล่มสัก กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่ อำเภอเก่า และ กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ให้ความกรุณาถ่ายทอดเรื่องราวบอกเล่าประวัติความเป็นมา และสาธิตวิธีการทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม พร้อมทั้งกรุณา นำผ้าพื้นเมืองไทหล่มโบราณอายุกว่าร้อยปีมาให้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล และขอขอบคุณผู้แทนภาควัฒนธรรมชุมชนจากกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม มูลมังวัดท่ากกแก และผู้แทนต้นกล้าวัฒนธรรม ที่สละเวลามาร่วมเวทีเสวนาผ้าทอไทหล่ม นอกจากนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณพิพิธภัณฑลั่มศักดิ์ ที่อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดเสวนาผ้าทอไทหล่ม ทำยนี้ ขอขอบคุณเจ้าของวรรณกรรมที่ได้อ้างอิงในบรรณานุกรม และมีได้อ้างถึง ซึ่งได้กรุณาข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่ง

ปณชริกา สุคนธสิงห์

คำนำ

รายงานการวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์เล่มนี้ จัดทำขึ้นโดยความอนุเคราะห์งบประมาณประเภทงบประมาณแผ่นดินจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ซึ่งการศึกษาดังกล่าวเป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในส่วนของการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ นำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

อนึ่ง “ชินหัวแดงตีนก่าน” ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่ายิ่งของชาวไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อรายงานการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และถ่ายทอดผลการวิจัย ออกมาเป็นเอกสารเผยแพร่องค์ความรู้ และเผยแพร่

ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสาน อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลัง สืบไป

ปุณทริกา สุคนธสิงห์

13 ธันวาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
ประโยชน์ของการวิจัย	4
ค่านิยมศัพท์	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	5
แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์	8
แนวคิดผ้าไทยแต่ละยุคสมัย	12
ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอของไทย	15
ผ้าทอภาคเหนือตอนล่าง	17
ข้อมูลการทอผ้าเมืองเพชรบูรณ์	22
ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและการทอผ้า	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
กรอบแนวคิดในงานวิจัย	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	
วิธีการวิจัย	33
พื้นที่ในการวิจัย	33
ประชากรในการวิจัย	33

สารบัญ(ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	34
เครื่องมือในการวิจัย	35
การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	35
การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล	36
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
บริบทเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่ม	37
กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม	50
ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	96
การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	113
อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	120
ความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	138
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	146
ผลการวิจัย	148
การอภิปรายผล	152
บรรณานุกรม	155
ประวัติผู้วิจัย	160
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.	161
ภาคผนวก ข.	166

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 2.1	ผ้าขาวม้าไหม ใช้กรรมวิธีการทอแบบขัด
รูปภาพที่ 4.1	แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านช้าง
รูปภาพที่ 4.2	ชายชาวไทหล่มที่สักยันต์ตามลักษณะที่เรียกว่า ลาวพุงขาว
รูปภาพที่ 4.3	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เรื่องการเปลี่ยนชื่ออำเภอของจังหวัด หล่มสักดีในอดีต
รูปภาพที่ 4.4	หนังสือใบลานที่ค้นพบในหอสมุดแห่งชาติ เมืองหลวงพระบาง ที่กล่าวถึงเมืองหล่ม
รูปภาพที่ 4.5	ภาพถ่ายการแต่งกายของสตรีหลวงพระบางในอดีต
รูปภาพที่ 4.6	พระอุโบสถ(สิม) และภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธานภายในโบสถ์
รูปภาพที่ 4.7	ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏภาพสตรีนั่งขึ้นต่อหัวต่อตีนพาดผ้าสไบภายในโบสถ์ วัดนาทราย
รูปภาพที่ 4.8	ภาพถ่ายของหญิงสาวชาวไทหล่ม 5 ท่าน แต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนกำน
รูปภาพที่ 4.9	ภาพถ่ายของคุณยายปิ่น มารอด เปรียบเทียบอดีตและปัจจุบัน
รูปภาพที่ 4.10	คุณมนต์นภา ก้อนดี ผู้รวบรวมก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.11	คุณทองยูน ก้อนดี ประธานกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.12	ส่วนหนึ่งของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.13	การทอผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.14	การทอผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.15	ซิ่นไหม และผ้าแพรใส่ปลาไหลจากไหมของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.16	ซิ่นไหมของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.17	ถุงย่าม ผ้าแพรใส่ปลาไหล ตีนซิ่น หัวซิ่น ที่ทอด้วยด้ายประดิษฐ์ของกลุ่มทอผ้า ไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.18	สีสังเคราะห์ที่ใช้ย้อมผ้า และการย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.19	กี่ทอผ้าและการทอผ้าด้วยกี่โบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
รูปภาพที่ 4.20	หลักเฟื้องหนึ่งในอุปกรณ์ค้นหูกแบบโบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.21	หลากหลายเครื่องมือตามแบบโบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย	56
รูปภาพที่ 4.22	กระสวยที่ทำจากไม้ตามแบบพื้นบ้านของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย	56
รูปภาพที่ 4.23	เสาโองหมี่ แบบแนวตั้งของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย	56
รูปภาพที่ 4.24	เปรียบเทียบลวดลายของหมี่ตาเดียว(ลายเดียว) และหมี่ครีว(หลายลายผสมผสาน) ในชิ้น 1 ผืน	58
รูปภาพที่ 4.25	การขึ้นเส้นเครือ(เส้นยืน) ด้วยด้ายสลัสี เพื่อทอผ้าแพรวไล่ปลาไหล	59
รูปภาพที่ 4.26	ลวดลายของผ้าแพรวไล่ปลาไหลกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย	59
รูปภาพที่ 4.27	การขึ้นเส้นเครือ(เส้นยืน) ด้วยด้ายสลัสีขาว-ดำ เพื่อทอผ้าขาวม้าลายตาม่อง	59
รูปภาพที่ 4.28	ตัวอย่างผ้าขาวม้าลายตาม่อง กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย	60
รูปภาพที่ 4.29	คุณยายมด พามา มารดาของคุณหนูเบง พาหา หนึ่งในผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ การทอผ้า	60
รูปภาพที่ 4.30	ตราสินค้า “ทอไท” ที่ติดบนผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง	61
รูปภาพที่ 4.31	คุณหนูเบง พาหา ผู้ก่อตั้งและประธานกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง	62
รูปภาพที่ 4.32	ด้ายประดิษฐ์(ด้ายโทเร) วัตถุดิบหลักในการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าที่กระตุก บ้านวังร่อง	63
รูปภาพที่ 4.33	การทอผ้าด้วยที่กระตุกกลุ่มบ้านวังร่อง โดยใช้วัตถุดิบจากด้ายประดิษฐ์ (ด้ายโทเร)	63
รูปภาพที่ 4.34	เปลือกปะโหดหรือมะพูด หนึ่งในวัตถุดิบที่กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง ใช้เพื่อย้อม	64
รูปภาพที่ 4.35	การทอผ้าด้วยที่กระตุกกลุ่มบ้านวังร่อง โดยใช้วัตถุดิบจากเส้นฝ้ายสำเร็จรูป	64
รูปภาพที่ 4.36	การกระตุกผ้าขณะทอ และรางวัลกระสวยของที่กระตุก กลุ่มทอผ้าที่กระตุก บ้านวังร่อง	65
รูปภาพที่ 4.37	การทอผ้าด้วยที่กระตุก กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง	65
รูปภาพที่ 4.38	การทอผ้าโดยที่กระตุกภายในที่ทำการกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง	66
รูปภาพที่ 4.39	หลักเฟืองกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องซึ่งเป็นหลักแบบสมัยใหม่	66

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.40	แกนด้ายของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องที่ใช้ทอพีวีซี ซึ่งสามารถพันด้ายได้ในปริมาณมาก	66
รูปภาพที่ 4.41	ตัวอย่างผ้าทอลายเม็ดมะขาม ใช้เทคนิคการทอยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง	69
รูปภาพที่ 4.42	ตัวอย่างผ้าทอลายราชวัตร ใช้เทคนิคการทอยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง	69
รูปภาพที่ 4.43	ผ้าทอลายมุก 3 ที่กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องคิดค้นขึ้นใหม่	69
รูปภาพที่ 4.44	คุณจำหรีด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	70
รูปภาพที่ 4.45	ตราสินค้าของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ	70
รูปภาพที่ 4.46	ฝ้ายสีตุ่ยและผ้าที่ทอจากฝ้ายสีตุ่ยซึ่งให้สีโทนน้ำตาล ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	71
รูปภาพที่ 4.47	ฝ้ายสีเขียวหรือฝ้ายเกษตรและเส้นด้ายจากฝ้ายสีเขียวของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	71
รูปภาพที่ 4.48	การย้อมฝ้ายและเส้นฝ้ายธรรมชาติที่ผ่านการย้อมสีของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	72
รูปภาพที่ 4.49	การเก็บรักษาเส้นฝ้ายและด้ายประดิษฐ์เพื่อรอการทอ และการเก็บรักษาผ้าดิบบริเวณใต้ถุนเรือนของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	73
รูปภาพที่ 4.50	คุณแม่ประคอง จงทัน หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวที่ยังคงทอผ้าจากฝ้ายที่ปลูกเอง	73
รูปภาพที่ 4.51	ที่บ้านบ้าน ณ ที่ทำการกลุ่ม ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว	73
รูปภาพที่ 4.52	กี่ ฝีม และกระสวย แบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอผ้า	73
รูปภาพที่ 4.53	เส้าหลา และ อัก(หลัก) แบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอผ้า	73
รูปภาพที่ 4.54	ฝีมแบบดั้งเดิมที่พันหรือทำจากไม้ กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอถุงย่าม	74
รูปภาพที่ 4.55	หลอดด้ายที่ทำจากเครื่องไสดันซึ่งกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวยังคงใช้ตามแบบดั้งเดิม	74
รูปภาพที่ 4.56	ลวดลายของชิ้นที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวทอเพื่อจำหน่าย	76
รูปภาพที่ 4.57	ลวดลายของผ้าแพรไล่ปลาไหลที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวที่ทอเพื่อจำหน่าย	76
รูปภาพที่ 4.58	ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดศรีฐาน ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า และผ้าทอพื้นเมืองที่จำหน่ายภายในศูนย์	77
รูปภาพที่ 4.59	คุณอุษณีย์ สายแก้วดี ประธานกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐาน วังบาล	77

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.60	คุณมานิตย์ นาคแก้ว และ คุณทองเรียม อ่อนสุริยา สาธิตการทอผ้าพื้นเมือง ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดวัดศรีฐาน	78
รูปภาพที่ 4.61	คุณน้อม สายแก้วเกิด หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอผ้าอยู่ที่บ้าน	78
รูปภาพที่ 4.62	คุณมูล ปันกิติ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอผ้าอยู่ที่บ้าน	78
รูปภาพที่ 4.63	การทอผ้าประดิษฐ์แก้มไหม โดยใช้ด้ายประดิษฐ์เป็นเส้นยืนและใช้ไหมเป็นเส้นพุ่ง	79
รูปภาพที่ 4.64	เส้นไหมที่ผ่านการมัดหมี่และย้อมเพื่อใช้เป็นเส้นพุ่งของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล	79
รูปภาพที่ 4.65	ผู้ทอเขียนชื่อลวดลายที่มัดหมี่ บนกระสวยที่บรรจุเส้นไหมเพื่อใช้เป็นเส้นพุ่ง เช่น หอปราสาท นาค หมาจับ หมี่ข้อ	79
รูปภาพที่ 4.66	กี่ทอผ้าพื้นบ้านแบบดั้งเดิมที่ผู้ทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลใช้ทอผ้าพื้นเมือง	80
รูปภาพที่ 4.67	กง กระสวย และอัก(หลัก) แบบดั้งเดิมของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ใช้ทอผ้าพื้นเมือง	80
รูปภาพที่ 4.68	ผ้าทอชิ้นหัวแดงตีนก่านของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่มัดหมี่ให้คั่นเท่ากันทุกคั่น	83
รูปภาพที่ 4.69	ผ้าทอกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่มีการทอแบบคั่นลายโบราณสลับกับไหมก้อมหรือด้ายก้อม	83
รูปภาพที่ 4.70	ตราสินค้าภูฝักไข่ ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอหล่มเก่า	84
รูปภาพที่ 4.71	ที่ทำการกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอหล่มเก่า	84
รูปภาพที่ 4.72	ส่วนหนึ่งของคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ถ่าย ณ ที่ทำการกลุ่ม	85
รูปภาพที่ 4.73	ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณหล้า วงศ์จันทา ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่	85
รูปภาพที่ 4.74	ชิ้นหมี่คั่นน้อยลายโบราณ ที่ทอจากเส้นไหมของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่	86
รูปภาพที่ 4.75	คุณสมทบ พันทากุล หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ขณะทอผ้าจากด้ายประดิษฐ์	86
รูปภาพที่ 4.76	คุณ หล้า วงศ์จันทา กลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านแบบดั้งเดิม	86

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.77	ทอส่วนหนึ่งของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ที่ขอการรับรองการติดดวงตรานกยูงพระราชทาน Thai Silk และ Thai Silk Blend จากกรมหม่อนไหม	87
รูปภาพที่ 4.78	คุณทรัพย์ แก้วยม ผู้ก่อตั้งและประธานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค	89
รูปภาพที่ 4.79	ตราสินค้า “ใบหม่อนหนอนไหม” ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค	89
รูปภาพที่ 4.80	คุณทองฮัก กิทำ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็คที่ยังคงเลี้ยงไหมเพื่อใช้ทอผ้า	91
รูปภาพที่ 4.81	คุณเอี่ยม กรมกอง สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็คกับเส้นไหมที่ซื้อจากโรงงานแบบธรรมดาและเส้นไหมที่ส่งสืดตัวอย่างไปให้โรงงานย้อมสี	91
รูปภาพที่ 4.82	สีสังเคราะห์ที่ใช้ย้อมไหม วิธีการย้อม และตัวอย่างเส้นไหมที่ย้อมด้วยสีสังเคราะห์	92
รูปภาพที่ 4.83	คุณทองฮัก กิทำ และก๊แบบพื้นบ้านที่ใช้ทอผ้า	92
รูปภาพที่ 4.84	เขาหรือตะกอบแบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็คยังคงใช้เพื่อทอผ้า	92
รูปภาพที่ 4.85	เปรียบเทียบขนาดของผ้าชิ้นที่ทอด้วยฟืม 40 หลบ และฟืม 25 หลบของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค	93
รูปภาพที่ 4.86	ลวดลายที่โนชินหัวแดงตีนก่านของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ซึ่งมีการมัดหมี่หลายลายในหนึ่งผืน	95
รูปภาพที่ 4.87	(1) ชินลายใบสน (2)ชินลายดาวพระศุกร์ (3)ชินลายเกล็ดปลา (4) คุณทรัพย์ แก้วยม ผู้ทอ	95
รูปภาพที่ 4.88	(1) ชินลายหมี่วงน้อย (2)ชินลายตุ้มวง (3)ชินลายผีเสื้อ (4)ชินลายจับวง (5) คุณเอี่ยม กรมกอง ผู้ทอ	95
รูปภาพที่ 4.89	(1) ชินลายกาบบัว (2)ชินลายกระจับวง (3)ชินลายผีเสื้อ (4) คุณเนียม อินไซ ผู้ทอ	96
รูปภาพที่ 4.90	เส้นไหมสำเร็จจากโรงงาน	97
รูปภาพที่ 4.91	เส้นไหมพื้นบ้านโบราณอายุกว่า 100 ปี ที่คุณทิพย์ เครือคำ ได้รับตกทอดมาจากมารดา	97
รูปภาพที่ 4.92	รอยขีดไหมหรือรอยตำหนิที่เกิดจากการทอด้วยเส้นไหมพื้นบ้าน	98
รูปภาพที่ 4.93	(1) ฝ่ายสืดย (2)ฝ่ายสีเขียว (3)เส้นใยจากฝ้าย (4) คุณประคอง จงทัน ผู้ปลูกฝ้ายเพื่อใช้ทอผ้า	99
รูปภาพที่ 4.94	ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มที่ทอจากฝ้ายและผ่านการย้อมสี	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.95	เส้นด้นเงินที่นำมาทอเป็นเส้นพุ่งผสมกับเส้นไหมซึ่งเป็นเส้นพุ่งสีอื่นๆ	100
รูปภาพที่ 4.96	ลำดับขั้นตอนการมัดหมี่จนเกิดเป็นลวดลายสำหรับใช้ทอผ้า	101
รูปภาพที่ 4.97	ด้าย 2 สีที่ผ่านการเกลียวควบเส้นจนเป็นเส้นเดียวและผ้าทอจากด้ายควบเส้น (ด้ายก้อม)	101
รูปภาพที่ 4.98	การวางด้ายเส้นยืนแบบสลับสี เพื่อให้เกิดลายริ้วในทางยาว	102
รูปภาพที่ 4.99	การวางด้ายเส้นยืนแบบสีพื้นสีเดียวและใช้เส้นพุ่งสีสลับเพื่อให้เกิดลายริ้วในทางขวาง	102
รูปภาพที่ 4.100	(1) โครงของลุ่มผู้ทอผ้าบ้านอีเล็ค (2) ผ้าขาวม้ากลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านหวายที่ทอที่เส้นยืนสลับสีและเส้นพุ่งสลับสี	103
รูปภาพที่ 4.101	ผ้าห่มขิดของคุณน้อม สายแก้วเกิด อายุ 77 ปี กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ที่เคยทอเมื่อวัยสาว	103
รูปภาพที่ 4.102	ผ้าห่มขิด ของคุณอุเทน คำสุข อายุ 60 ปี กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ที่เคยทอเมื่อวัยสาว	104
รูปภาพที่ 4.103	ผ้าคลุมไหล่ทอขิดของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ที่ตั้งที่ทอ ณ บ้านเสายองหิน ซึ่งเป็นที่ทำการกลุ่ม	104
รูปภาพที่ 4.104	ผ้าทอขิด 15 ลายรวมใน 1 ผืน และผ้าทอขิดลวดลายต่างๆ ผลงานของของคุณสมศรี จันทรี กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง	104
รูปภาพที่ 4.105	ผ้าทอแบบยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง (1)ลายดอกพิกุล (2),(3)ลายราชวัตร	105
รูปภาพที่ 4.106	ชิ้นไหมแบบไม่ต่อหัวต่อตันที่ทอด้วยฟืม 40 หลบ ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค	106
รูปภาพที่ 4.107	ลวดลายบริเวณเชิงของชิ้นประเภผืนยาว ทอด้วยฟืมขนาด 40 หลบ ผลงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค	107
รูปภาพที่ 4.108	เปรียบเทียบความยาวของผ้าที่ทอด้วยฟืม 40 หลบ(ผืนซ้าย) และ ฟืม 25 หลบ(ผืนขวา)	107
รูปภาพที่ 4.109	ฟืม 11 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ใช้ทอผ้าคลุมไหล่	108
รูปภาพที่ 4.110	การทอผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ จากฟืมขนาด 12 หลบ	108
รูปภาพที่ 4.111	คุณทองฮัก กิทำ ใช้ฟืมขนาด 10 หลบ ในการทอผ้าขิด สำหรับต่อหัวชิ้นหมี่คั่นน้อย	108

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.112	พิมพ์ขนาด 8 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ในการทอถุงย่าม	109
รูปภาพที่ 4.113	พิมพ์ขนาด 5 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ใช้ในการทอผ้าสำหรับต่อ เป็นตีนซิ่น	109
รูปภาพที่ 4.114	ภาพเปรียบเทียบพิมพ์ขนาด 5 หลบ กับพิมพ์ 11 หลบ ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ	109
รูปภาพที่ 4.115	ผู้วิจัย, ปราชญ์ด้านการทอผ้า, ผู้แทนด้านวัฒนธรรมชุมชนไทหล่ม และผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มและจำหน่ายเชิงพาณิชย์ ในเวทีเสวนาผ้าทอ พื้นเมืองไทหล่ม	118
รูปภาพที่ 4.116	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ปราชญ์ด้านการทอผ้าในเวทีเสวนา	118
รูปภาพที่ 4.117	การเสวนาโดยผู้แทนด้านวัฒนธรรมชุมชนไทหล่มจากชมรมอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มมูลมั่งวัดท่ากกแก	118
รูปภาพที่ 4.118	การเสวนาโดยผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มและจำหน่ายเชิงพาณิชย์	119
รูปภาพที่ 4.119	การตรวจสอบสามเส้าด้านลวดลายผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในเวทีเสวนา	119
รูปภาพที่ 4.120	การเสวนาในประเด็นความเชื่อ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติของการใส่ผ้าทอ พื้นเมืองไทหล่ม	119
รูปภาพที่ 4.121	บรรยากาศการเสวนาและผู้ฟังเสวนาผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	119
รูปภาพที่ 4.122	องค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ของชิ้นหัวแดงตีนก่าน อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	120
รูปภาพที่ 4.123	ขั้นตอนการทำชิ้นหัวมัดย้อม	122
รูปภาพที่ 4.124	หัวชิ้นมัดย้อมแบบ 7 ดอกหุ้ม (ย้อมสีสังเคราะห์) ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าไทหล่ม บ้านห้วย	122
รูปภาพที่ 4.125	หัวชิ้นมัดย้อมแบบ 9 ดอกหุ้มผ้าทอเก่าแก่อายุ 100 ปี (ย้อมสีจากครั่งธรรมชาติ) ผลงานของคุณยายทอง มารดาของคุณเนียม อินไข กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ	122
รูปภาพที่ 4.126	ตัวอย่างหัวชิ้นที่ทอด้วยวิธีการทอชิด ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวที่ทอ ในปัจจุบัน	123
รูปภาพที่ 4.127	หัวชิ้นที่ทอด้วยการทอชิด ซึ่งเป็นชิ้นโบราณของมารดาคุณเนียม อินไข กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ	123

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.128	ภาพเปรียบเทียบหัวขึ้นที่ใช้วิธีการมัดย้อมและทอขีด ที่ทอในปัจจุบันของกลุ่ม ทอผ้าบ้านอีเลิศ	123
รูปภาพที่ 4.129	ภาพแสดงการนับหมี่ 1 ห้อง โดยหมี่เล็กมัดหมี่เป็นลายข้อๆ (ลวดลายข้ออ้อย)	124
รูปภาพที่ 4.130	ภาพแสดงการนับหมี่ 1 ห้อง โดยหมี่เล็กใช้การทอควบเส้น (ทอก่อม)	125
รูปภาพที่ 4.131	ดินขึ้นของขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผลงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ	125
รูปภาพที่ 4.132	ภาพแสดงผังการจัดกลุ่มลวดลายที่พบบนขึ้นหัวแดงตีนก่าน	132
รูปภาพที่ 4.133	ขึ้นโบราณ ผลงานของคุณมด พามา กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง เมื่อครั้งยังสาว	134
รูปภาพที่ 4.134	ขึ้นโบราณ ผลงานของคุณน้อม สายแก้วเกิด กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล	134
รูปภาพที่ 4.135	ขึ้นโบราณที่จัดแสดงอยู่ ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดวัดศรีฐาน บ้านวังบาล	135
รูปภาพที่ 4.136	ขึ้นโบราณที่จัดแสดงอยู่ ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดวัดศรีฐาน บ้านวังบาล	135
รูปภาพที่ 4.137	หัวขึ้น ลวดลายที่ตัวขึ้น และตีนขึ้น ของขึ้นโบราณ 2 โทสนี อายุ 120 ปี ที่คุณเนียม อินใจ กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ ได้รับเป็นมรดกตกทอดจากมารดา	135
รูปภาพที่ 4.138	ขึ้นหัวแดงตีนก่านโทสนีม่วงอมน้ำเงินพื้นม่วง	136
รูปภาพที่ 4.139	ขึ้นหัวแดงตีนก่านโทสนีม่วงโทสน์เข้มพื้นดำ	136
รูปภาพที่ 4.140	ขึ้นหัวแดงตีนก่านโทสนีม่วงโทสน์น้ำตาลทอง	137
รูปภาพที่ 4.141	ขึ้นหัวแดงตีนก่านโทสนีเทา	137
รูปภาพที่ 4.142	ขึ้นหัวแดงตีนก่านโทสนีชมพูกะปิ	137
รูปภาพที่ 4.143	คุณยายปิ่น มารอด สตรีไทหล่มครั้งยังสาว สวมใส่เสื้อห้อยหรือเสื้ออั้ง หรือเสื้อมกกะແລ່ງ	140
รูปภาพที่ 4.144	สตรีชาวไทหล่มบ้านท่ากกແຕ່ງกายด้วยขึ้นหัวแดงตีนก่านร่วมแห่ปราสาทผึ้ง	141
รูปภาพที่ 4.145	ชาวไทหล่มบ้านท่ากกແຕ່ງกายด้วยขึ้นหัวแดงตีนก่านร่วมขบวนแห่วันสงกรานต์	142
รูปภาพที่ 4.146	ชาวไทหล่มบ้านท่ากกແຕ່ງกายด้วยขึ้นหัวแดงตีนก่านร่วมสรงน้ำหลวงพ่อบึงใหญ่	142
รูปภาพที่ 4.147	ชาวไทหล่มบ้านท่ากกແຕ່ງกายด้วยขึ้นหัวแดงตีนก่านร่วมสรงน้ำหลวงพ่อบึงใหญ่	142
รูปภาพที่ 4.148	ชาวไทหล่มบ้านท่ากกແຕ່ງกายด้วยขึ้นหัวแดงตีนก่าน ฟ้อนถวายหลวงพ่อบึงใหญ่	143

สารบัญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่ 4.149	ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแก ร่วมใจแต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนกำน	143
รูปภาพที่ 4.150	ผู้วิจัย ถ่ายภาพร่วมกับชาวไทหล่มชุมชนบ้านท่ากกแกในพิธีสรงน้ำหลวงพ่อใหญ่	143
รูปภาพที่ 4.151	ชาวไทหล่มแต่งกายซิ่นหัวแดงตีนกำนที่เป็นอัตลักษณ์รายอหัตถาบูชาพ่อขุนผาเมือง	144
รูปภาพที่ 4.152	ชาวไทหล่มแต่งกายซิ่นหัวแดงตีนกำนที่เป็นอัตลักษณ์รายอหัตถาบูชาพ่อขุนผาเมือง	144
รูปภาพที่ 4.153	ชาวไทหล่มแต่งกายซิ่นหัวแดงตีนกำนที่เป็นอัตลักษณ์รายอหัตถาบูชาพ่อขุนผาเมือง	145
รูปภาพที่ 4.154	ชาวไทหล่มแต่งกายซิ่นหัวแดงตีนกำนที่เป็นอัตลักษณ์รายอหัตถาบูชาพ่อขุนผาเมือง	145
รูปภาพที่ 4.155	ชาวไทหล่มแต่งกายซิ่นหัวแดงตีนกำนที่เป็นอัตลักษณ์รายอหัตถาบูชาพ่อขุนผาเมือง	145

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1.	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย
ตารางที่ 4.2.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวายที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.3.	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง
ตารางที่ 4.4.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.4 (ต่อ)	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน(ต่อ)
ตารางที่ 4.5.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.6.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.6 (ต่อ)	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน (ต่อ)
ตารางที่ 4.7.	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่
ตารางที่ 4.8.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่ที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.9.	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ
ตารางที่ 4.10.	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน
ตารางที่ 4.10 (ต่อ)	ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน (ต่อ)
ตารางที่ 4.11.	สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย
ตารางที่ 4.11 (ต่อ)	สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย (ต่อ)
ตารางที่ 4.11 (ต่อ)	สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย (ต่อ)
ตารางที่ 4.12.	สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม
ตารางที่ 4.13.	สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากเวทีเสวนา
ตารางที่ 4.13(ต่อ)	สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากเวทีเสวนา (ต่อ)
ตารางที่ 4.14.	ลวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน
ตารางที่ 4.14 (ต่อ)	ลวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน (ต่อ)

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)	สวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน (ต่อ)	128
ตารางที่ 4.15.	สวดลายผสมแบบโออบแดง หรือเพิ่มสีแดงในลายหลักของขึ้นหัวแดงตีนก่าน	129
ตารางที่ 4.16.	การผสมลายหลักตั้งแต่สองลายไว้ด้วยกันของขึ้นหัวแดงตีนก่าน	130
ตารางที่ 4.17.	การผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย	131
ตารางที่ 4.18.	การผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย(ลายนาค)	131
ตารางที่ 4.19.	สวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่นของขึ้นหัวแดงตีนก่าน	132
ตารางที่ 4.20.	การวิเคราะห์เปรียบเทียบขึ้นหัวแดงตีนก่านในอดีตและปัจจุบัน	133
ตารางที่ 4.20 (ต่อ)	การวิเคราะห์เปรียบเทียบขึ้นหัวแดงตีนก่านในอดีตและปัจจุบัน (ต่อ)	134

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทย เป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีการหลอมรวมจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติอย่างกลมกลืน พร้อมๆ กับการยอมรับความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของแต่ละภูมิภาค ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านั้นได้รับการส่งเสริม สืบทอด และพัฒนาเป็นเวลายาวนาน พร้อมๆ กับการตั้งถิ่นฐานของชนชาติไทยก็ว่าได้ ศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว อาจปรากฏให้เห็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเชิงนามธรรมในรูปแบบของความเชื่อทางจิตวิญญาณ และเชิงรูปธรรมที่สามารถมองเห็นจับต้องได้ในรูปแบบของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ผูกโยงกับความเชื่อและวิถีความเป็นอยู่ของคนในแต่ละชุมชน (ทรงคุณ จันทจร และคณะ, 2552) ซึ่งแต่ละพื้นที่บนผืนแผ่นดินไทยที่ได้ชื่อว่ามีหลากหลายเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีภูมิปัญญาของตนเองที่สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น ได้กลายเป็นรากฐานของคนตามชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่ผูกติดอยู่กับวิถีชีวิตของบุคคล คือ ภูมิปัญญาด้าน “การทอผ้า”

“ผ้าทอ” เป็นสัญลักษณ์ของคนในแต่ละชุมชนที่แสดงถึงเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผ้าทอยังเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตายและมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ในอดีตเด็กผู้หญิงทุกคนจะถูกฝึกให้รู้จักการทอผ้าและเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในทุกชุมชน ผ้าทอยังคงบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากบทบาททางการค้ายังมีการใช้ผ้าในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น การสืบทอดความคิด ความเชื่อแบบแผนทางสังคมจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ วัฒนธรรมการทอผ้าจึงเป็นวัฒนธรรมที่นอกจากจะมีคุณค่าทางศิลปะแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงแบบแผนความเป็นอยู่ในสังคม (นุสรา เตียงเกตุ และคณะ, 2552)

จังหวัดเพชรบูรณ์ มีประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติไทย ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มออกตามลักษณะทางวัฒนธรรมได้ 5 กลุ่ม (ดูเอเชีย, 2559) ได้แก่ (1) กลุ่มหล่มเก่า-หล่มสัก หรือคนไทหล่ม สันนิษฐานว่าเป็นพวกลาวพุงขาวซึ่งสืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง มีภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม เช่น บางกลุ่มมีการนับถือผี และมีประเพณีเกี่ยวกับการนับถือผีผสมกับนับถือพระพุทธศาสนา (2) กลุ่มเพชรบูรณ์ อยู่ทางใต้ลงมาเป็นคนไทยที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกับคนไทยในภาคกลางบริเวณใกล้เคียง เช่น ชาวจังหวัดพิจิตรและจังหวัดลพบุรี แต่มีสำเนียงภาษาพูดแตกต่างออกไปเล็กน้อย (3) กลุ่มเพชรบูรณ์ตอนล่าง มีชาวไทยจากภาคอีสานอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก และได้นำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานติดมาด้วย เช่น ภาษาพูด อาหาร การแต่งกาย การทอผ้า ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น (4) กลุ่มชาวบนหรือชะบน เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานบนฝั่งซ้ายแม่น้ำป่าสักที่บ้านน้ำเลา บ้านห้วยไคร้ บ้านท่าด้วง อำเภอเมือง และบางส่วนของอำเภอหนองไผ่ (5) กลุ่มชาวไทยภูเขา

กระจายอยู่ในเขตอำเภอเขาค้อ อำเภอน้ำหนาว อำเภอหล่มเก่า มีอยู่หลายเผ่าด้วยกัน เช่น เผ่าม้ง ลีซอ เย้า มูเซอ ส่วนใหญ่เป็นเผ่าม้ง และลีซอ โดยเฉพาะบ้านเข็กน้อย เป็นหมู่บ้านม้งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอำเภอทางตอนเหนือของจังหวัดคือ อำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก อำเภอเขาค้อ และอำเภอเมือง ส่วนใหญ่เป็นประชากรท้องถิ่นดั้งเดิมมีภาษาพูดและขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน ส่วนประชากรที่อยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด ได้แก่ อำเภอ ชนแดน อำเภอวังโป่ง อำเภอหนองไผ่ อำเภอบึงสามพัน อำเภอวิเชียรบุรีและอำเภอศรีเทพ ส่วนใหญ่ อพยพมาจากถิ่นอื่น

ผ้าทอของจังหวัดเพชรบูรณ์ หากแบ่งตามเขตภูมิศาสตร์วัฒนธรรมในแต่ละเขต จะมีลักษณะ เฉพาะตัวที่โดดเด่นสวยงาม และมีที่มา สีสัณ และลวดลายที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากเพชรบูรณ์ เป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องเชื้อชาติที่มีการผสมผสานกับคนในภูมิภาคใกล้เคียงจนเกิดเอกลักษณ์ ของตนเอง เพชรบูรณ์เป็นหัวเมืองไทยฝ่ายเหนือ จึงมีวัฒนธรรมหรือสำเนียงพูดที่ได้รับอิทธิพล ทั้งจาก ภาษาไทยโคราช ลาวหลวงพระบาง ลาวเวียงจันทน์ ที่อพยพมาอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ เคลื่อนย้ายเข้ามายังจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมกันจนได้ชื่อว่า“ลาวหล่ม”รวมทั้งมีชนกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่ ตามเทือกเขาเพชรบูรณ์ได้แก่ ชาวเขาเผ่าเย้า ลีซอ มูเซอและม้ง (พิพิธภัณฑสถานหาววิทยาลัยนเรศวร,2559) ทั้งนี้ “ชาวไทหล่ม” ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในชาติพันธุ์สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตและเรื่องราวที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น และอัตลักษณ์ของชาวไทหล่มนี้ ได้สะท้อนผ่านวัฒนธรรม การแต่งกายที่ยังคงความเป็นตัวตน ผ่างด้วยคติความเชื่อ และการบอกความเป็นตัวตนผ่าน “ผืนผ้าทอ”

“ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” เป็นหนึ่งในผ้าทอของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เนื่องด้วย เป็นผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นมา และขนบธรรมเนียมประเพณีของชนพื้นเมืองไทหล่ม ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า ของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีการสันนิษฐานว่า ชาวไทหล่มนี้ เป็นพวกลาวพุงขาว ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง ส่งผลให้ผ้าทอพื้นเมืองในเขตพื้นที่นี้ มีความเป็น อัตลักษณ์ ทั้งรูปแบบ สีสัณ และวิธีการสวมใส่ โดยมีลักษณะเด่นที่สีและเทคนิคการทำลวดลายที่เป็น เอกลักษณ์ วัตถุประสงค์จะใช้ฝ้ายและสีย้อมที่ใช้สีธรรมชาติซึ่งจะใช้สีที่นุ่มนวล มีสีคราม สีน้ำตาล เป็นต้น เทคนิคการทำลวดลายจะใช้การมัดหมี่และใช้ด้ายต่างสี ส่วนในเขตตอนล่างมีลักษณะคล้ายกับภาคอีสาน จะมีหลากสีและโครงสร้างของผ้าที่ใช้เป็นผ้านุ่งจะต่างกัน (หอมรดกไทย อ้างถึงในจินตนา สนามชัยสกุล และคณะ, 2552)

ซึ่งภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ของจังหวัดเพชรบูรณ์ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ของผู้ทอผ้าพื้นเมืองที่เป็นคนรุ่นเก่าหรือ ผู้สูงอายุที่ได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังให้ทอผ้ามาตั้งแต่ในอดีต และนับวันยังมีจำนวนลดน้อยลง อาจเนื่องด้วยปัจจัยด้านความตระหนักถึงคุณค่า รวมถึงความต้องการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาด้าน การทอผ้าพื้นเมืองของคนรุ่นใหม่มีน้อย จึงประสบปัญหาด้านกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ในการทอผ้า ซึ่งถือเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ด้วยเหตุนี้เอง จึงถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา รวบรวม และจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะประเด็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองของชาวไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชาติพันธุ์ที่มีเรื่องราว มีความเป็นมาอันยาวนาน และมีการสะท้อน อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนเอง ผ่านผืนผ้าที่ทอด้วยวิธีการแบบดั้งเดิม

การวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์” จึงเป็นการวิจัยบนพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของชาวไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งถือเป็นเจ้าขององค์ความรู้ที่จะได้ร่วมถ่ายทอด ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า ผ่านกระบวนการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบในรูปแบบการวิจัย เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ซึ่งผลของการวิจัยในครั้งนี้จะสามารถส่งต่อองค์ความรู้ อันทรงคุณค่านี้ให้แก่บุคคลในรุ่นต่อไป

และเหนือสิ่งอื่นใดเป็นการสนองต่อภารกิจในการอนุรักษ์และพัฒนาผ้าไทย ตามพระราชปณิธาน ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวง ต่อการพัฒนาผ้าไทย สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

3.1 ขอบเขตเนื้อหา

- 3.1.1. ศึกษาบริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของไทหล่ม ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมือง
- 3.1.2. ศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม
- 3.1.3. ศึกษาลวดลาย สี สัน วิธีการทอ ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม
- 3.1.4. ศึกษาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

3.2 ขอบเขตพื้นที่

ศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2560 – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561

3.4 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ในพื้นที่อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่มีการทอและจำหน่าย ดังนี้

- 3.4.1. กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3.4.2. กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3.4.3. กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

3.4.4. กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.4.5. กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.4.6. กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลื้อย อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

4. ประโยชน์ของการวิจัย

4.1 มีข้อมูลที่รวบรวมองค์ความรู้อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทยหล่ม ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ในด้านบริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี ลวดลาย สีสันท และวิธีการทอ

4.2 มีการจัดทำและเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบของ เอกสารรวบรวมอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมือง ไทยหล่ม จังหวัดเพชรบูรณ์

5. คำนิยามศัพท์

5.1 อัตลักษณ์ผ้าทอ หมายถึง ผ้าทอที่มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเป็นตัวตนทั้งด้าน ประเพณี สีสันท และลวดลาย

5.2 ผ้าทอพื้นเมือง หมายถึง ผ้าทอที่ใช้วิธีการทอแบบดั้งเดิม โดยที่พื้นเมืองโบราณ ซึ่งไม่มีการ ใช้เครื่องจักรในกระบวนการทอ

5.3 ผ้าทอพื้นเมืองไทยหล่ม หมายถึง ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นกลุ่มทอผ้าที่พื้นเมืองที่มีการทอและจำหน่าย

5.4 อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทยหล่ม คือ ลักษณะที่สะท้อนความเป็นตัวตนของผ้าทอพื้นเมือง ไทยหล่มทั้งด้านประเพณี ลวดลาย และสีสันท

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับผ้าไทยแต่ละยุคสมัย
4. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอของไทย
5. ข้อมูลผ้าทอภาคเหนือตอนล่าง
6. ข้อมูลการทอผ้าเมืองเพชรบูรณ์
7. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและการทอผ้า
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ความคิดที่สั่งสมไว้ หรือคือความสามารถในการสืบค้นหาคุณค่าและการสืบทอดคุณค่านั้น เช่นการเรียนรู้ว่าคนโบราณในสมัยก่อนกินอยู่อย่างไร รักษาสุขภาพอย่างไร สร้างซ่อมแซมบ้านเรือน รู้จักประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มอย่างไร (กมลบุญเขต และเอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์, 2557)

ภูมิปัญญา คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย สู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ หมายความว่า เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจัยสี่ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนภูมิปัญญาเป็นศิลป์นั้น หมายความว่า เป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีและงาม ที่ผู้คนได้คิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณ (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550) อธิบายว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญมี 2 วิธี คือ การถ่ายทอดโดยตรงและการถ่ายทอดโดยอ้อม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดโดยตรง เป็นการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้วิธีการบอกเล่าเป็นภาษาพูดและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การเล่านิทาน การอบรมสั่งสอน การให้ศีลให้พร เป็นต้น

2. การถ่ายทอดโดยอ้อม เป็นการสอดแทรกภูมิปัญญาไปในรูปของความบันเทิงต่างๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม คำร้องกลอนหรือลำตัดในภาคกลาง หรือคำร้องสะล้อซอซึงของภาคเหนือ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และผู้มีความรู้ในหมู่บ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนในถิ่นนั้น ภูมิปัญญาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์วิธีปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาผ่านวิธีการที่หลากหลาย (สุรางค์ เขียวหิรัญ, 2553).

จิราภรณ์ เวฬุวนารักษ์ (2556) ได้สรุปการจำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ประเภท ได้แก่

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา จากความหลากหลายทางความนับถือศาสนาและพื้นฐานทางความเชื่อที่ต่างกันในประเทศไทย ทำให้ภูมิปัญญาประเภทนี้มีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นหลักจะช่วยสร้างสรรค์สังคมด้วยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ภูมิปัญญาประเภทนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมโดยเฉพาะประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจนับเป็นสิ่งที่ดีงามที่คนไทยในท้องถิ่นสร้างขึ้นมาเพื่อเอื้อต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างมีความสุข

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เพื่อถ่ายทอดงานศิลปะที่มีลักษณะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่นด้วยการสร้างสรรค์งานจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ ยกตัวอย่างเช่น เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน การนำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตเพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานยิ่งขึ้น เช่น การนำพริกจากไร่หมุนเวียนมาตากแห้งไว้เพื่อบริโภคตลอดทั้งปี การเก็บเมล็ดพันธุ์ และนำเนื้อสัตว์มาวางรมควันไว้สามารถใช้ประกอบอาหารได้นานหลายวัน

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การละเล่นพื้นบ้านถือว่าเป็นการผ่อนคลายโดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งแต่ละภาคในประเทศไทยสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายตัวอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพชนได้เป็นอย่างดี

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญานี้ส่วนใหญ่จะแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสำคัญเพราะเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องมือหรือสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้น ถือเป็นประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม เช่น ผ้าทอมือ งานจักสาน เป็นต้น

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คนไทยจำนวนไม่น้อยมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการทำนาทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร

นอกจากนี้ เอกวิทย์ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) ได้อธิบายลักษณะของทุนทางวัฒนธรรมในส่วนของ “ภูมิปัญญา” ว่าหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาเรียนรู้และปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่มีการพัฒนาการสืบสานกันมายาวนาน สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่สะสมทุนทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่าภูมิปัญญาไว้มากและมีความหลากหลายสอดคล้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ลักษณะของภูมิปัญญา

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ เป็นวัฒนธรรมที่เป็นความเชื่อในจิตธรรม ซึ่งไม่สามารถวัดได้จับต้อง และพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อในทางศาสนาที่使人ประกอบกรรมดี หากทางไปสู่การพ้นทุกข์ตลอดจนการเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่ส่งผลให้คนกระทำความดีตามคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ และทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บุพการี และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ทำให้เกิดการแบ่งปันความมั่นคงไปยังบุคคลอื่น ทำให้สังคมเกิดความสันติสุข ลักษณะดังกล่าวเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่เจ็บตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตรธรรม ที่สามารถเห็นและจับต้องได้รวมทั้งสามารถจะพิสูจน์ วัดและอธิบายได้ โดยทางวิทยาศาสตร์ เช่น การอธิบายว่าทำไมการเกษตรผสมผสานจึงทำให้ดินดีขึ้น มีความชื้นมากขึ้น ศัตรูพืชไม่เกิดการระบาด ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ที่มีการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันในระบบนิเวศเกษตรของไร่นา ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่นการทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี รวมทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งหลาย (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

ความหมายของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งหมายความว่าเหมือนกัน อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยด้วยกัน คือ (1) ความหมายเหมือนและ (2) ความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือการตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547)

อัตลักษณ์ คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการ ทางสังคม เมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความคงที่ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลง หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวโดยอีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใคร และคนอื่นเป็นใคร นั่นคือเป็นการก่อกำเนิดและดำรงอยู่ที่เรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไรโดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย (Berger and Luckman อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547)

อัตลักษณ์ท้องถิ่นเกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในละพื้นที่ เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญสัญลักษณ์ ประจำท้องถิ่น ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ (ทินวรัช รักษ์อิสระกุล และ ธีรยุทธ อินทร์ท่าฉาง, 2554)

อัตลักษณ์เป็นผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจดจำได้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ก่อสร้างทางสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” อัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้นสามารถถูกบริโภคและถูกควบคุมจัดการอยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายผ่านทางระบบของการสร้างภาพตัวแทนที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งหนทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2550)

อัตลักษณ์ เป็นเรื่องของฉัน (I) และพวกเรา (US) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิต อุดมการณ์
สำนึก กฎเกณฑ์ พิธีกรรม ที่ทำให้ฉัน (I) และพวกเรา (US) แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ (Other) และเขา (Them)
(กาญจนา แก้วเทพ, 2544)

ลักษณะของอัตลักษณ์

พรชนก พงศ์ทองเมือง (2556) ได้อธิบายลักษณะของอัตลักษณ์ ซึ่งพอสรุปได้เป็นประเด็น ดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ เป็นเรื่องราวของการใช้สัญลักษณ์ (symbol) เพราะการ
แสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ ในอีกด้านหนึ่ง
อัตลักษณ์ยังเกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวเราอย่างมาก ทั้งในด้านของอารมณ์และความรู้สึก

2. อัตลักษณ์และตัวตนอาจทับซ้อนกันอยู่ จึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ
คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และ อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ที่จะใช้แสดง
ตัวตน เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน
ความเป็นสามีภรรยา เข้มโรงเรียน ผ้าที่พันคอของ تیم ภาษา หรือบางที่อาจเห็นได้จากการใส่เสื้อผ้าที่ใส่
สัญลักษณ์และการสร้างภาพแทนความจริง สิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางการ
มีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคน และการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่น

3. อัตลักษณ์เหล่านั้นยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่เราอาศัยอยู่ และความสัมพันธ์ระหว่างเรา
กับคนอื่น อัตลักษณ์ยังรวมถึงเรื่องราว “ฉันมองตัวฉันเองอย่างไรและคนอื่นมองฉันอย่างไร” ซึ่งเข้าไป
เกี่ยวกับการเป็นตัวตน (Self) ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนอื่นรับรู้ด้วย ไม่ใช่แค่เรารับรู้เท่านั้น อย่างไรก็ตามการ
ที่เรามองตัวเราอย่างไรและคนอื่นมองเราอย่างไรมันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป

4. อัตลักษณ์ จะถูกก่อตัวขึ้นโดยผ่านการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งจะมีอัตลักษณ์
ที่หลากหลาย และเมื่อบุคคลยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งแล้ว จะมีกระบวนการที่แตกต่างกันในการ
แทนที่ในขณะที่บุคคลทำการกำหนดตำแหน่งของตนเองและถูกกำหนดตำแหน่งในทางสังคม กระบวนการที่
เกิดขึ้นนี้ได้คำนึงถึงจุดเน้นที่ความแตกต่างความหลากหลายในการสร้างอัตลักษณ์ที่เท่าเทียม พร้อมๆ กับการ
ตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ทั้งหลายนี้ได้เชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร การมุ่งเป้าหมายไปที่ความสำคัญต่อมุมมองทาง
สังคมของอัตลักษณ์จะนำเราไปสำรวจโครงสร้างต่างๆ โดยผ่านชีวิตของเราที่ถูกจัดการอัตลักษณ์ต่างๆ
อัตลักษณ์ต่างๆ ของเราที่ถูกจัดเก็บเข้าไว้ด้วยโครงสร้างต่างๆ ทางสังคมและเราก็มีส่วนร่วมในการก่อตัว
อัตลักษณ์ของตัวเองเช่นกัน

ไฮเดกเกอร์ อ้างถึงใน นวลอนงค์ ประทุมเนตร (2554) ได้อธิบายถึงความเป็นตัวตนหรือความเป็น
อัตลักษณ์ ว่าเกิดได้จากความรู้สึกผูกพันกับสถานที่หรือจากอดีตและแนวคิดการหวนกลับไปหาวัฒนธรรม
กล่าวคือ การหวนหาอดีตมีผลที่จะสร้างกรอบจำกัดความเป็นอัตลักษณ์ ให้ตายตัวหรือหยุดนิ่งได้
อดีตเป็นจุดเริ่มต้นหรือจุดกำเนิดของอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ใดๆ ที่แตกต่างจากอดีตจะปราศจาก
คุณค่า อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียว ควรเปิดโอกาสแก่ความแตกต่าง หมายความว่า เราไม่ควรกลัว

ความหลากหลายหรือความขัดแย้งภายในลักษณะเฉพาะของชุมชนหรืออัตลักษณ์ร่วมแบบใหม่ไม่จำเป็นต้องมาจากประวัติศาสตร์ แต่อาจจะมาในรูปแบบของการผสมผสานของความสัมพันธ์ในท้องถิ่น ที่มีแบบฉบับเฉพาะตัวก็เป็นได้ ซึ่งลักษณะของอัตลักษณ์ที่สำคัญประกอบด้วย 3 ประการ คือ

1. **อัตลักษณ์ต่างๆ เป็นผลผลิตทางสังคม (Social Products)** กล่าวคือ อัตลักษณ์ถูกก่อรูปและธำรงรักษาผ่านกระบวนการทางสังคม 3 ประการคือ การนิยาม (Naming) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และการแสดงตน
2. **อัตลักษณ์ต่างๆ เป็นการให้ความหมายกับตนเอง (Self-Meaning)** กล่าวคือ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เราได้มาจากการเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และอัตลักษณ์เกิดขึ้นบนพื้นฐานความคล้ายคลึงและความแตกต่างของบทบาทอื่นๆ
3. **อัตลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic)** และผลสะท้อนกลับ (Reflexive) มีประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ (1) อัตลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงคนที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน มีการแสดงออกในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมนั้นเหมือนกัน (2) อัตลักษณ์เป็นผลสะท้อนกลับ หมายความว่า การใช้ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อ้างอิงในการประเมินพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นตามกระบวนการประเมินค่าซึ่งกันและกัน

ประเภทของอัตลักษณ์

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546) อธิบายประเภทของอัตลักษณ์ว่ามี 2 ประเภทประกอบด้วย

1. **อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity)** คือ ภาพของปัจเจกในสายตาคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยสังคมจะมีวิธีการระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์ลายนิ้วมือระบุอัตลักษณ์บุคคล เป็นต้น ในขณะที่ ลิตเติ้ล จอห์นและฟอสส์ อธิบายว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคล คือลักษณะเฉพาะของบุคคล ที่เกิดขึ้นจากการมองตนเอง และเกิดขึ้นจากเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ กับคนในครอบครัว ในช่วงเริ่มแรกของชีวิต และจากสังคม
2. **อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)** คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชน ชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมจะมีความคาดหวังหรือเรียกร้องว่า ปัจเจกบุคคลในวัย เพศ ชนชั้นนั้นๆ ว่าควรวางตนอย่างไร

นอกจากนี้ เชิญขวัญ ฤชฌงค์ (เชิญขวัญ ฤชฌงค์, 2549) ได้แบ่งประเภทของอัตลักษณ์ ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Individual Identity)
2. อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity)
3. อัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity)
4. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)
5. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity)

โดยเมื่อก้าวถึงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Individual Identity) บุคคลหนึ่งๆ อาจมีหลายอัตลักษณ์ ซึ่งก็คือการมองตนเองในมุมต่างๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม เช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้น อาชีพ การเมือง ศาสนา ดังนั้น ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม บุคคลหนึ่งๆ จะสามารถมองตนเองในหลายแง่มุม เช่น นางสาว ก. มองตนเองว่าเป็นคนไทย เป็นผู้หญิง เป็นนักประชาสัมพันธ์ เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งการมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ของนางสาว ก. คือ อัตลักษณ์แง่มุมต่างๆ ของนางสาวก่อนนั่นเอง

และนอกจากอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่มสังคมหนึ่งๆ จะมีเอกลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ได้เช่นกัน ซึ่งกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่างๆ ในสังคมจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวนี้สามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างการดำรงรักษาและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง และยิ่งไปกว่านั้น อัตลักษณ์ร่วม ยังมีความหมายที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับคำว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) อีกด้วย เพราะมีความหมายว่า เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มหรือวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล ที่ได้รับอิทธิพลโดยกลุ่มหรือวัฒนธรรมที่เธอหรือเขาร่วมอยู่ (เชิญขวัญ ภูษมรงค์, 2549)

ธีรยุทธ บุญมี อ้างถึงใน พรชนก พงศ์ทองเมือง (2556) ให้ความเห็นว่า ในยุคปัจจุบันอัตลักษณ์มี 2 ลักษณะคือ (1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (individual Identity) และ (2) อัตลักษณ์กลุ่ม (collective Identity) ซึ่งอัตลักษณ์ทั้ง 2 ส่วนนี้จะกระจายตัวในสังคมแต่ละแบบและประวัติศาสตร์แต่ละช่วงต่างกัน โดยอัตลักษณ์บางอย่างเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมจนเกือบจะจับต้องได้รู้สึกได้ทั้งหมด เช่น รูปร่างหน้าตา เพศ สถานะ ความรู้ ฯลฯ ส่วนอัตลักษณ์กลุ่มจะเป็นอัตลักษณ์ร่วม โดยอาศัยสัญลักษณ์บางอย่างซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม โดยทั่วไปเรามักเข้าใจว่าถ้าอยู่ในสังคมกลุ่มเล็กๆ เช่นชุมชนหมู่บ้าน เราก็จะมีอัตลักษณ์หลุมค่อนข้างชัดเจนจนสามารถรู้สึกได้มากกว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มที่กว้างขวางขึ้นไปเรื่อยๆ กล่าวอีกทางหนึ่ง ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ก็จะรู้สึกว่ามีความเป็นนามธรรมลึกกว่ากลุ่มเล็กๆ

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ อ้างถึงใน คณะนักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (คณะนักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2554) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมของไทยว่าแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. หัตถกรรมไทยที่สร้างขึ้นเนื่องในสถาบันพระมหากษัตริย์ มีพระมหากษัตริย์และชนชั้นสูงเป็นผู้ใช้
2. ศิลปหัตถกรรมของประชาชนที่ชาวบ้านเป็นผู้สร้างเป็นผู้ใช้
3. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่สร้างขึ้นเพื่อชาวบ้านด้วยตนเอง

ดังนั้น การทอผ้าด้วยมีดนับเป็นศิลปหัตถกรรมที่พัฒนามาจากการทอผ้าอย่างง่ายๆ ด้วยเส้นใยพืช เช่น เส้นใยป่าน ลินิน กล้วยา ก่อนที่จะใช้ฝ้ายขนสัตว์และไหม การทอผ้ามีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ การปั่นด้ายและการทอผ้าในยุคแรก ทำเพียงผืนเล็กๆ โดยผูกหูกหรือก็เข้ากับเอวและเสาเรือนหรือต้นไม้ และพัฒนามาเป็นทอผ้าขนาดใหญ่ และเป็นกิจกรรมที่ทออยู่ในปัจจุบัน การทอผ้าด้วยมีดจึงเป็นศิลปหัตถกรรมสำคัญในการผลิตเครื่องนุ่งห่มของคนไทย ซึ่งนอกจากการทอผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าทอยังคงแสดงถึงวัฒนธรรมอันดีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าทอซึ่งมีความสัมพันธ์สำคัญและผูกพันกับผู้คนในเรื่องของการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน

ผ้าไทยแต่ละยุคสมัย

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2559) ได้กล่าวถึงประวัติของผ้าไทยแต่ละยุคสมัย ดังนี้

1. สมัยเชียงแสนหรือล้านนาไทย (พุทธศตวรรษที่18-24)

"เชียงแสน" ปัจจุบันเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย นักโบราณคดีได้กำหนดแบบศิลปกรรมภาคเหนือขึ้น เรียกว่า ศิลปะเชียงแสน อาณาจักรเชียงแสน หรือปัจจุบันนิยมเรียกว่า อาณาจักรล้านนาไทย เพื่อให้มีความหมายกว้างขึ้นหมายถึง เมืองต่างๆ ทางภาคเหนือ หรือเขตจังหวัดต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน อาณาจักรล้านนามีผ้าใช้กันแล้ว เช่นเดียวกับอาณาจักรอื่นๆ ในยุคเดียวกัน หรือที่เจริญในระยะเวลาพร้อมสมัยกัน ในการทำบุญทางศาสนา มีการถวายจุติปัจจัยไทยธรรม ซึ่งมีผ้ารวมอยู่ด้วย เช่น ถวายจีวรหมกแก่พระ และผ้าอื่นๆ ให้เป็นทานแก่คนยากจน มีผ้าแพร ผ้าสักหลาด ผ้าสีจันทน์ขาว ผ้าสีจันทน์แดง ผ้าสีดอกจำปา และผ้าธรรมดา พวกชนชั้นสูงมีผ้ากัมพลใช้พันเอว ในทางศาสนาผ้าที่เป็นเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ มีรัดประคด ผ้าผลัดอาบน้ำ อาสนะปูนั่ง ผ้าปูลาด และผ้ากรองน้ำ นอกเหนือไปจากไตรจีวร

2. สมัยสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. 1800-1963)

ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงบอกให้เราทราบว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระราชบิดาของพระองค์ ได้ประกาศตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี ประมาณ พ.ศ. 1800 ในจดหมายเหตุของราชทูตจีน หรือบันทึกพวกพ่อค้ามีข้อความกล่าวถึงผ้าที่ใช้ในสมัยนั้นอยู่บ้าง ดังเช่น ผ้าที่นำมาทำเป็นฉลองพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดิน ใช้ผ้าขาวพันศีรษะ ใช้หมวกทำด้วยแพรตั้ง และทำด้วยกำมะหยี่ นุ่งห่มใช้ผ้าสองผืน ผ้าห่มทำด้วยด้ายห้าสียกดอก ผ้านุ่งทำด้วยด้ายห้าสี แต่เอาไหมทองยกดอก บันทึกนี้บอกให้เราทราบว่าในสมัยสุโขทัยนั้นผ้าที่มีค่า คือ ผ้าไหม ผ้าแพร ผ้ากำมะหยี่ และรองลงมาคือ ผ้าที่ทอด้วยด้ายหรือฝ้าย และย้อมเป็นสีต่างๆ ที่เรียกว่า ห้าสี คงได้แก่ สีดำ สีขาว สีแดง สีเขียว และสีเหลือง ครั้นนั้น เรียกว่า ผ้าเบญจรงค์ คนจีนในสมัยนั้นเรียกคนไทยว่า "เสียน" และว่าคนไทยทอผ้าได้ดี รู้จักเย็บผ้า ซึ่งในสมัยนั้น นับเป็นเทคนิคใหม่และยาก ดังบันทึกของโจวต้ากวน พ.ศ. 1893 ว่า“ชาวเสียนใช้ไหมทอเป็นผ้าแพรบางๆ สีดำ ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงเสียนนั้นเย็บชุดเป็น”

หนังสือไตรภูมิพระร่วง ทำให้เราทราบถึงผ้าที่นำมาใช้ในรูปแบบต่างๆ อีกหลายชนิด เช่น ผ้าขาวเนื้อดี ซึ่งเรียกว่า ผ้าสุกุลพัตร ผ้าเล็กหลก ผ้าสำลี ผ้าชมพู ผ้าหนง ผ้ากรอบ หลักฐานต่างๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนไทยแม้มีความเชี่ยวชาญในการทอผ้า แต่ก็นิยมสั่งซื้อผ้าจากต่างประเทศ เช่น จีนและอินเดียด้วย ส่วนการทอนั้น น่าจะเกิดจากประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานดังคำที่กล่าวว่า “หน้าแล้งผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” ซึ่งนอกจากจะสั่งซื้อผ้าไหมจากจีนแล้ว เวลาที่ไทยส่งราชทูตไปเฝ้าพระจักรพรรดิจีน หรือพระจักรพรรดิจีนส่งราชทูตมาตอบแทน ก็มักจะส่งเครื่องราชบรรณาการตอบแทนในบรรดาเครื่องราชบรรณาการเหล่านี้ จะมีผ้ารวมอยู่ด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นผ้าแพร โดยส่งมาเป็นร้อยๆ ม้วน แพร่นี้มีหลายชนิด แต่ที่เป็นเครื่องราชบรรณาการ มักเป็นแพรหมั่งตั้ง นอกจากผ้าจากเมืองจีนแล้ว ยังมีผ้าจากอินเดียมาจำหน่ายด้วย ได้แก่ ผ้าเบงกาลี หรือเจตกรี

นอกจากจะใช้ผ้าทำเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้าก็ยังนำผ้ามาตกแต่งบ้านเรือน หมอนนอน พูก ธงทิว สัปทน ม่าน ในการทำบุญจะมีผ้าเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง โดยถวายเป็นจีวรบ้าง ผ้าเช็ดหน้าบ้าง ถวายเป็น กองก็มี เป็นผืนๆ ก็มี บางครั้งนำผ้าแพรมาสอดกาะเยีย ซึ่งเป็นที่ตั้งรองคัมภีร์ใบลานในเวลาอ่านหนังสือ บางครั้งนำมาทำผ้าสมุทรลายปัก สำหรับห่อพระคัมภีร์ที่จารบนใบลาน เป็นต้น

3. สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

ตำนานวังเก่า ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 ทำให้ทราบว่า กรุงศรีอยุธยามีแหล่งขายผ้า ต่างๆ หลายแห่ง กล่าวได้ว่า เป็นตลาดจำหน่ายผ้าที่ใหญ่มาก ดังความว่า “บ้านป่าขมภูขายผ้าชมภูคาด รัตตคตหนังไก่ ผ้าชมพูเลว ผ้าดิบเลว ย่านป่าไหม ป่าเหล็กปากถนนซีกหนึ่งขายไหมครุย ไหมพั่น ไหม เบญจพรรณ ย่านป่าฟูกขายแต่ฟูกแลหมอนเกาะ ย่านทุ่งหมากก็ว่า เสื้อเขียว เสื้อขาว เสื้อจีบเอว เสื้อฉีก ออก เสื้อกรอมหัว กางเกงเขียว กางเกงขาว ล่วมสักหลาด ล่วมเลว ภูหมากสักหลาดปักทองประดับกระจก ภูหมากเลว ภูยาสูบปักทองประดับกระจก ภูยาสูบ ผ้าลายต่างกันสำหรับทิ้งทาน ซองพลูสักหลาดปักทองประดับกระจก ซองพลูเลวสักหลาดเขียวแดงแล้วรับผ้าแขกจากวัดแก้วฟ้า วัดลอดช่องมาใส่ร้านขาย ป่าหน้าพระกาล มีร้านขายหัตถ์ไนโครงไนปั่นฝ้าย นอกจากนี้มี ย่านป่าผ้าเหลือง ย่านจวนคลังทำหีบฝ้าย ขาย ย่านป่าต้องขายฝ้าย”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความนิยมให้ลักษณะของผ้าเป็นเครื่องแสดงฐานะ และตำแหน่งของผู้สวมใส่ ข้าราชการที่ทำความดีความชอบ พระเจ้าแผ่นดินก็จะทรงมีบำเหน็จรางวัลให้ และของอย่างหนึ่งที่ใช้ปูนบำเหน็จรางวัลก็คือ ผ้า ขุนนางจะรับพระราชทานผ้าสมปักไว้นุ่งเข้าเฝ้า ผ้าพระราชทานนี้ เปรียบเสมือนเงินเดือน แต่พระราชทานรายปี เรียกว่า ผ้าหวัดรายปี ผ้าสมปักมีหลายชนิดสำหรับฐานะ และตำแหน่งแตกต่างกัน เช่น สมปัก ลายหัวหมื่นนายเวรใช้ สมปักไหมเจ้ากรมปลัดกรมใช้ ส่วนมหาดเล็ก ใช้ผ้าลาย บางทีการนุ่งผ้าสมปักก็ขึ้นอยู่กับโอกาส หรือพิธีบางอย่างอีกด้วย

4. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2453)

มีหลักฐานปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โปรดให้ออก พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการแต่งกายการใช้ผ้าเพื่อบังคับและห้าม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการใช้ตามฐานะรวมถึงบรรดาศักดิ์ ตามตำแหน่งหน้าที่การงาน และตามสกุล ผ้าในสมัยนี้คงใช้สืบทอดแบบเดียวกับที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา และคงจะเพิ่มขึ้นใหม่อีกด้วย สมัยรัตนโกสินทร์มีผ้าต่างๆ เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ ส่วนหนึ่งเป็นผ้าทอในประเทศ อีกส่วนหนึ่งเป็น ผ้าสั่งเข้ามาจากต่างประเทศ ผ้าไทย ได้แก่ ผ้ายก ผ้าไหม ผ้าสมปัก ผ้ายกทองระกำไหม สมัยรัชกาลที่ 2 มีผ้าลาย ซึ่งเจ้านาย และคนสามัญนิยมใช้ จะต่างกันตรงที่ลวดลายว่า เป็นลายอย่าง หรือผ้าลายนอกอย่าง (ผ้า ซึ่งคนไทยเขียนลวดลายเป็นแบบอย่าง ส่งไปพิมพ์ในต่างประเทศ โดยเฉพาะอินเดีย) ถ้าเป็นของ เจ้านายชั้นสูง ผ้าลายมักจะเขียนลายด้วยสีทอง เรียกว่า ผ้าลายเขียนทอง ซึ่งใช้ได้เฉพาะระดับพระเจ้าแผ่นดินถึงพระองค์เจ้าเท่านั้น ผ้าชนิดนี้ นิยมใช้เช่นเดียวกับผ้ายก

ผ้าที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งของพวกเจ้านายคือ ผ้าใยบัว ผ้ากรองทอง และผ้าไหมพัสดร์ พวกชาวบ้านทั่วไป มักจะใช้ผ้าตาบัวปก ผ้าดอก ส้มดอกเทียน ผ้าเล็งงา ผ้าตามะกล่ำ ผ้าตาสมุก ผ้าไหมมีหลายชนิด เช่น ผ้าไหมตาดาราง ผ้าไหมตะเกา การเพิ่มความงามให้แก่เสื้อผ้าที่ใช้ นอกจากปักไหมเป็นลวดลายต่างๆ แล้ว ก็มีการปักด้วยทองเทศ ปักด้วยปักแมลงทับ ซึ่งใช้ปักทั้งบนผ้าทรงสะพัก ผ้าสมรดหรือ ผ้าคาคเอนและเชิงสนับเพลาของเจ้านายผู้ชาย

ในรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 นักเลงหม่มแพรวเพลาจะด้ายอมมะเกลือ คนมีเงินก็ใช้แพรจีนสีต่างๆ สองชั้น สีนวลอยู่ข้างใน ริมขลิบลูกไม้ มุมติดพู่ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ยังนิยมทรงผ้าลายอย่าง ผ้าตาด พวกข้าราชการนุ่งปมอย่างเขมร ถือว่า เป็นดีที่สุดในุ่งสมปักตามยศ ถ้าในพระราชพิธีถือน้ำ เจ้านายทรงผ้าลายพื้นขาวเขียนทองบ้าง ลายเปล้าบ้าง ยกทองขาวเชิงชายบ้าง ฉลองพระองค์กระบอก ผ้าขาว ต่อมาเปลี่ยนเป็นผ้าปักทองแล่ง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ประกาศการแต่งตัวในสมัยของพระองค์ ทำให้ทราบว่ “ธรรมเนียมข้าราชการ นุ่งสมปักปุม ปักเชิง ปักล่องจวน ปักริ้ว เข้าเฝ้านั้น ก็เป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณ แต่ข้าราชการปลงใจเสียว่า เป็นผ้าหลวง ได้มาอย่างไรก็ใช้ไปอย่างนั้น หาใครเอาใจใส่บำรุงให้สะอาดไม่ เหม็นสาบสาบ เปื้อนเปรอะชะมุกชะมอม และฉีกขาด ก็ใช้นุ่งมาเฝ้า ไม่เป็นที่เจริญพระเกียรติ” จึงโปรดเกล้าฯ ให้งดเลิกสมปักยศตามธรรมเนียมทุกอย่างนั้นเสีย โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมราชวงศ์ และขุนนางทั้งปวงนุ่งผ้าม่วง สีน้าเงินแก่แทนสมปัก และสวมเสื้อต่างๆ ตามเวลา

ในรัชกาลที่ 6 ประเพณีการใช้ผ้าเป็นเครื่องแต่งกายทั้งของบรรดาเจ้านาย และประชาชนทั่วไป ก็ยังคงใช้สืบต่อมา เจ้านายทรงผ้ายก หรือผ้าลาย เขียนทอง แม้ว่าคนส่วนมากยังแต่งตัวแบบเก่าๆ แต่ก็มีพวกเจ้านาย และประชาชนที่เป็นพวกสมัยใหม่บางกลุ่ม เริ่มแต่งตัวอย่างตะวันตกกันบ้างแล้ว ผู้หญิงเลิกนุ่งโจงกระเบน หรือผ้าจีบหน้านาง หันมานุ่งถุงสำเร็จ ส่วนสไบนั้น ก็ได้เลิกเสียทีเดียว แต่สวมเสื้อผ้าดอกลูกไม้แขนยาวทรงกระบอก หรือทรงขามูแฮม และใช้สไบพาดทับเสื้ออีกทีหนึ่ง ผู้ชายก็นิยมนุ่งกางเกง และสวมเสื้ออย่างชาวตะวันตก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และในกาลต่อมานิยมแต่งแบบตะวันตกกันทั่วไปทั้งผู้ชายและผู้หญิงดังเช่นปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงนิยมใช้ผ้าที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศมากกว่าผ้าทอในเมืองไทย

ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอของไทย

ผ้าทอกับคนไทย

“ผ้า” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งประเภทหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อม และรูปแบบทางสังคมที่แตกต่างไปจากผู้คนในแต่ละภูมิภาค (กรมศิลปากร, 2547)

สำหรับประเทศไทย มีหลักฐานที่สำคัญยืนยันว่ามีการทอผ้ามาแล้วไม่น้อยกว่า 2400 ถึง 2800 ปี จากเศษผ้าที่ติดอยู่กับกำไลสำริดของบ้านเชียง และเศษเส้นใยไหมซึ่งพบที่บ้านนาดี อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นว่าในยุคนั้นมีการทอผ้าจากเส้นใยพืชและไหมกันมาแล้ว ในสมัยอาณาจักรพูนันซึ่งเกิดขึ้นและรุ่งเรืองในดินแดนนี้ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-11 มีบันทึกในหมายเหตุของพ่อค้าจีนว่าสินค้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของพูนัน คือ ผ้าไหมและผ้าแพร ชนชั้นสูงของพูนันมีเครื่องนุ่งห่มที่ทอด้วยไหมเงินไหมทอง ในสมัยสุโขทัยมีบันทึกของ จูตากรวนเมื่อปี พ.ศ. 1839 ว่า “ชาวเสียมหรือชาวสยามใช้ผ้าไหมทอผ้าแพรบางๆ สีดำ ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงชาวเสียมนั้นเย็บซุนเป็น” จดหมายเหตุของราชทูตจีนที่เข้ามาสู่สุโขทัยในสมัยนั้นแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์สุโขทัยฉลองพระองค์ด้วยผ้าชั้นสูงที่อาจจะสั่งซื้อมาจากประเทศจีน คือผ้าไหมผ้าแพรและผ้ากำมะหยี่ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

การทอผ้าด้วยมือ เป็นรากฐานยิ่งใหญ่สำหรับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของชาวชนบท นับเป็นอาชีพสำคัญรองจากการทำนาทำไร่ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ผ้าทอพื้นเมืองของประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการมาช้านานแต่ยังคงรักษารูปแบบลวดลายเทคนิคการทออันประณีตแบบโบราณไว้ได้ อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์การทอผ้าในแต่ละพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปอย่างรวดเร็วตามความต้องการของตลาดและมาตรฐานที่กำหนด ผ้าที่ทอเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มหรือใช้ภายในครัวเรือน ได้แก่ ผ้าห่ม ผ้าเย็บที่นอน หมอน ถุงย่าม ธงขนาดยาวซึ่งทอถวายวัดเป็นพุทธบูชา (ภาคเหนือเรียกว่า ตุ่ง) ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้านุ่ง ผ้าขาวม้า ผ้าตัดเสื้อ ในชนบทการทอผ้าเป็นงานของสตรีเท่านั้น สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ซึ่งเป็นบ้านโบราณส่วนใหญ่จะมีกี่ทอผ้าตั้งอยู่ใต้ถุนบ้านแทบทุกหลังคาเรือน เพราะหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้วหญิงสาวหรือแม่บ้านจะเริ่มทอผ้าสำหรับใช้ภายในครอบครัวต่อไป (แคทเธอริน เอ. โบวี. อ้างถึงใน อำนวยพร สุนทรสมัย, 2536)

ผ้าของแต่ละท้องถิ่น จะมีความแตกต่างกันไปตามดัชนี ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ รูปแบบลวดลายเอกลักษณ์ วัตถุดิบ วัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการผสมผสานค่านิยมในสังคมที่สืบทอดมาจากชุมชนต้นกำเนิด โดยเฉพาะในชนบทหญิงสาวจะต้องเตรียมใช้ชีวิตสำหรับการครองเรือน จะต้องฝึกทอผ้าตั้งแต่วัยเยาว์ โดยจะเตรียมเข้าใช้ในพิธีการแต่งงานของตนเองรวมทั้งของฝ่ายชาย ดังนั้น ผ้าไทยจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในชีวิตการครองเรือน ผ้าเหล่านี้จึงทอกันอย่างสุดฝีมือและเก็บรักษาไว้อย่างดีเหมาะสมที่จะเป็นมรดกตกทอดให้กับลูกหลาน หรือไม่ก็ใช้เป็นผ้าขอมหาผู้ใหญ่ ซึ่งถือว่างานทอผ้าเป็นเรื่องของแม่บ้านแม่เรือนและเป็นความสามารถเฉพาะตัวของหญิงสาวที่ทุกคนพึงมี ในอดีตถือกันว่าผู้หญิงใดที่มีความสามารถในการทอผ้าถือว่าเป็นกุลสตรีที่เพียบพร้อมเป็นที่หมายตาของผู้ใหญ่ฝ่ายชาย (ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2549)

ผ้าทอเป็นงานหัตถกรรมไทยที่มีมาแต่โบราณและมีความผูกพันกับความเป็นอยู่ของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน เนื่องจากผ้าทอนั้นทำกันเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยภายในครอบครัว โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และการขุดค้นทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าคนบนดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันมีฝีมือแรงงานหัตถกรรมตั้งแต่ 5000-10000 ปี ผ่านมาแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทที่ใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ เครื่องจักสาน ภาชนะดินเผา ผ้า เครื่องประดับ งานแกะสลักไม้ และการหล่อโลหะ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2546)

การทอผ้าเป็นงานพื้นบ้านที่ทำสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตามระบบเครือญาติ ความรู้เรื่องการทอผ้าไหมหรือแม้แต่การมัดหมี่ผูกมัดลายต่างๆ ล้วนสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การทอผ้า จะทอเพื่อใช้เองเป็นส่วนใหญ่ และจะพิถีพิถันมากขึ้นเมื่อจะใช้ในงานมงคลต่างๆ เช่น ไปวัด ไปงานแต่งงาน หรือแม้แต่ให้ญาติผู้ใหญ่ก่อนเข้าพิธีอุปสมบท ปัจจุบันการทอผ้าได้เปลี่ยนวิถีทางจากการผลิตเพื่อใช้เองภายในครัวเรือนมาเป็นการผลิตในเชิงธุรกิจมากขึ้น จากอุตสาหกรรมในครัวเรือนก็ขยายกว้างมาเป็นอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน ในท้องถิ่น และสู่อุตสาหกรรมส่งออกตามความต้องการของตลาด ประโยชน์ใช้สอยจึงถูกประยุกต์เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย โดยปรับจากผ้าชิ้นมาเป็นชุดทำงานในโอกาสต่างๆ และใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีกมากมาย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

การใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน หรือใช้ในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ล้วนแสดงถึงศักยภาพของสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนไทย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ ทั้งคติความเชื่อและความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่อดีตกาลนับพันปีจนถึงปัจจุบัน ค่านิยมในการใช้ผ้ามีการผันแปรไปตามพัฒนาการของแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านหรือกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกล สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นจากการใช้ผ้าที่มีลายประดับตกแต่งซึ่งเป็นไปตามฐานะของบุคคล และยังเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ด้วยเหตุดังกล่าว ผ้าจึงเป็นสื่อทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดีควบคู่ไปกับข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านอื่น (กรมศิลปากร, 2547)

การทอผ้าเพื่อประโยชน์ใช้สอยของชาวไทยนั้น จะนิยมทอผ้าผืนให้มีขนาดความยาวหลายๆ วา ติดต่อกันเป็นผืนยาวผืนเดียวเรียกว่า 1 หูก หน่วยความยาวของผ้าทอแต่ละหูก ในการทอนั้นขึ้นอยู่กับเส้นด้ายวัสดุที่ใช้เป็นเส้นตั้ง (เส้นยืน) ที่เรียกว่า “เครือหูก” หลังจากทอเสร็จแล้วจึงจะนำมาตัดออกเป็นชิ้นๆ เป็นผืนเพื่อใช้ประโยชน์ตามลักษณะการใช้งาน เช่น นำไปห่ม เรียกว่า “ผ้าห่ม” จะมีขนาดความยาว 2 วา หากนำไปใช้เป็นผ้าขาวม้า ก็จะมีขนาดความยาวประมาณ 1 วา กับ 1 ศอก หากนำไปใช้เป็นผ้าห่มตัว (ห่มเฉียงหรือห่มเบี่ยง ห่มเฉียงนอก ฯลฯ) ก็จะมีขนาดความยาวประมาณ 1 วา จึงอาจเรียกว่าผ้าแพรวา (จังหวัดกาฬสินธุ์, 2552)

ผ้าทอภาคเหนือตอนล่าง

ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (2549) ได้อธิบายว่า ภาคเหนือตอนล่าง ถ้าแบ่งตามเขตการปกครอง ควรจะนับตั้งแต่จังหวัดตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์ ลงมาถึงจังหวัดอุทัยธานี แต่ถ้าพิจารณาในแง่ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว ภาคเหนือตอนล่างน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของขอบเขตภาคกลางตอนบน ซึ่งลักษณะทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับกลุ่มชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างมากที่สุด ทั้งในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนภาษา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มชนชั้นทั้งสองมีความใกล้ชิดกันและมีสภาพภูมิศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การติดต่อการแลกเปลี่ยนทางการค้าวัฒนธรรมตลอดจนการสร้างสายสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

นอกจากนี้ศูนย์สิ่งทอล้านนา ยังได้อธิบายอีกว่า ลักษณะทางภูมิประเทศในบริเวณจังหวัดของภาคเหนือตอนล่าง “ลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปทรงทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แตกต่างกันในภูมิภาคนี้” ซึ่งไม่น้อยกว่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ในกลุ่มของประชากรในเขตภาคเหนือตอนล่างส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขา เช่น ลุ่มน้ำปาด และลุ่มน้ำเมย เป็นต้น ประชากรกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำ ซึ่งจะพบเห็นประชากรกลุ่มดังกล่าวได้ในส่วนของพื้นที่สูง หรือพื้นที่จังหวัดที่เป็นรอยต่อของพรมแดนระหว่างประเทศหรือจังหวัดที่ตั้งอยู่บนตะเข็บรอยต่อทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่บางส่วนของจังหวัดตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์พิษณุโลก **และเพชรบูรณ์** ซึ่งประชากรกลุ่มดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำ

โดยสามารถแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมในพื้นที่นี้ได้ 3 กลุ่ม (ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2549) คือ

1. **กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-พม่า** ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดตาก
2. **กลุ่มวัฒนธรรมล้านนา** ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์
3. **กลุ่มวัฒนธรรมล้านช้าง** ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในกลุ่มอำเภอที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหลวงพระบางต่อกับแนวเขาเพชรบูรณ์ เส้นอำเภอบ้านโคก อำเภอปากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์ อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก **และอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**

ซึ่งจากข้อมูลของศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ได้อธิบายการแบ่งกลุ่มทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างออกเป็น 3 กลุ่มในข้างต้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

ผู้วิจัย จึงได้ศึกษาข้อมูลผ้าทอของกลุ่มวัฒนธรรมล้านช้าง อีก 2 จังหวัดซึ่งประกอบด้วยผ้าทอของจังหวัดอุตรดิตถ์ คือ ผ้าทอของอำเภอปากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอทองแสนขัน และผ้าทอของจังหวัดพิษณุโลก คือ อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย ดังนี้

ผ้าทอวัฒนธรรมล้านช้าง ในจังหวัดอุดรดิตถ์

กรมศิลปากร (2547) ได้อธิบายว่า ประชากรจังหวัดอุดรดิตถ์จำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ(1) ประชากรที่สืบเชื้อสายมาจากชาวล้านนา ได้แก่ ประชากรในเขตอำเภอลับแลที่ตำบลแม่พล ตำบลนากกก ตำบลฝายหลวง และตำบลชัยชุมพล อยู่ทางตอนเหนือ (2) **ประชากรที่สืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์** ได้แก่ ประชากรในเขตอำเภอผากทำ อำเภอน้ำปาด อำเภอบ้านโคก และอำเภอทองแสนขันบางส่วน (3) ประชากรที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มคนไทยภาคกลาง รวมทั้งสุโขทัย เป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ได้แก่ ในเขตอำเภอลับแลตอนล่าง อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ตอนล่าง อำเภอตรอน อำเภอพิชัย และอำเภอทองแสนขันบางส่วน

ผ้าทอพื้นเมืองอุดรดิตถ์

เป็นการทอผ้าเพื่อใช้สอยกันภายในครัวเรือนปรากฏทุกครอบครัว โดยมีการถ่ายทอดความรู้และสั่งสมภูมิปัญญากรรมวิธีการทอผ้าจากแม่สู่ลูกหรือจากยาย ซึ่งจะเป็นผู้รับหน้าที่อบรมและถ่ายทอดวิธีการให้แก่บุตรสาวจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งทอผ้าสำคัญในจังหวัดอุดรดิตถ์ปรากฏตามอำเภอต่างๆ มากมาย ผ้าทอพื้นเมืองที่สำคัญของอุดรดิตถ์ ได้แก่ ผ้าชิ้นตีนจก

รูปแบบของผ้าพื้นเมืองในจังหวัดอุดรดิตถ์

รายละเอียดและรูปแบบของผ้าทอพื้นเมืองอุดรดิตถ์เป็นไปตามลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์เดิม ซึ่งปัจจุบัน ได้มีการผสมผสานกลมกลืนความหลากหลายในวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. **กลุ่มวัฒนธรรมไทยพื้นถิ่น** กลุ่มนี้มีสำเนียงการพูดแบบสุโขทัย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำน่าน บางส่วนของอำเภอพิชัยบ้านใหม่ ตำบลวังแดง อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ และบางส่วนของอำเภอลับแลที่ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลไผ่ล้อม เขตอำเภอเมืองอุดรดิตถ์ ตั้งแต่ตำบลท่าเสาลงมาทางใต้ บ้านแก่ง อำเภอตรอน
2. **กลุ่มวัฒนธรรมล้านนา** กลุ่มวัฒนธรรมล้านนาส่วนใหญ่จะตั้งชุมชนอยู่ในเขตตอนเหนือของอำเภอลับแลอำเภอท่าปลาได้แก่บ้านดำนานาขามตำบลน้ำริดอำเภอวังขอนอำเภอจี้วามบ้านด่านตำบลหาดจี้วอำเภอปากตำบลปากคายนฝักขวงและตำบลน้ำฟ้าอำเภอทองแสนขัน
3. **กลุ่มวัฒนธรรมล้านช้างแบบหลวงพระบาง** อยู่ในอำเภอน้ำปาด อำเภอผากทำ อำเภอทองแสนขัน และอำเภอบ้านโคก ยังมีกลุ่มวัฒนธรรมเวียงจันทน์ในบางหมู่บ้านของตำบลวังแดง ตำบลตำบลบ้านแก่ง และตำบลหาดสองแคว อำเภอตรอน บ้านกองโค ตำบลคอรุม อำเภอพิชัย บ้านกระดาด บ้านนาแต้ว บ้านนาทะเล อำเภอลับแล

ผ้าทอในจังหวัดอุดรดิตถ์สัมพันธ์กับการแต่งกายตามประเพณีพื้นถิ่นที่มีรูปแบบดั้งเดิมเป็นเอกลักษณ์ของตน อุดรดิตถ์เป็นเมือง 3 วัฒนธรรม ซึ่งพอจะแยกวัฒนธรรมการแต่งกายได้ โดยการสังเกตจากลวดลายสีเส้นและรูปแบบของผ้าเช่น ผู้ชายชาวลับแลสวมกางเกงตัวใหญ่เรียกกันว่า “เตี่ยวสามตุก” (สามตะเข็บ) หรือเตี่ยวก็ ปัจจุบันอาจเรียกว่ากางเกงสะดอ หรือเตี่ยวสะดอ นิยมสีเข้มๆ บางครั้งตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายพื้นเมืองแล้วย้อมด้วยน้ำคราม เสื้อจะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้าสีขาวหรือสีตุ่นหรือสีน้ำตาลอ่อนที่ได้จากดอกฝ้ายหรือสีที่ย้อมจากสีธรรมชาติถ้าไปงานบุญจะมีผ้าเปี้ยกหรือผ้าสไบพาดไหล่ยาวๆ

ในส่วนของผู้หญิงนั้นมีทั้งไว้ผมสั้นและผมยาวมวยไว้ที่ท้ายทอย ซึ่งยิ่งสูงอายุขึ้นก็จะยิ่งมวยผมให้เลื่อนสูงขึ้นประมาณกลางศรีษะหรือกลางกระหม่อม ผู้หญิงในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเมื่ออยู่บ้านจะสวมเสื้อผ้า ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นที่ทอจากผ้าฝ้ายยาวประมาณครึ่งน่อง ผ้าซิ่นที่ทอมีซิ่นมุก ซิ่นยก ซิ่นตามะนาว ซิ่นตาเหล็ม หรือสีนโก ซึ่งใช้ฝ้ายพื้นเมืองย้อมสีดำ ส่วนสีอื่นๆ จะใช้ทอเพื่อเป็นเส้นพุ่ง มักใช้เส้นยืนเป็นสีดำหรือสีเขียว หญิงสาวใส่เสื้อม่อฮ่อมแขนยาวหรือสีอื่นๆ ขอบข้างเอวบานออกคล้ายๆ กับเสื้อของไทลื้อ เรียกว่า “เสื้อปิด” คือเสื้อป้าย ผู้หญิงวัยกลางคนอาจจะห่มเฉพาะผ้าแถบและไม่สวมเสื้อ หรืออาจสวมเสื้อชั้นในสีขาวตัวยาวคอกกลมผ่าหน้าติดกระดุมเงินหรือใช้กระดุมหมวกตัวยาวถึงเอว มีกระเป๋าสองข้างเรียกว่าเสื้อสอง หรือเสื้อห้อย ถ้าออกนอกบ้านไปงานบุญผู้หญิงจะเปลี่ยนผ้านุ่งเป็นผ้าที่มีลวดลายงดงาม เช่นผ้าซิ่นตีนจก สวมเสื้อแขนยาวสีต่างๆ ที่ได้จากการย้อมสีธรรมชาติ คอกกลมผ่าหน้าติดกระดุมเงินหรือกระดุมก๊ีบ หรืออาจสวมเสื้อปิด ติดกระดุมเงินและประดับด้วยเม็ดเงินรอบๆ ชายเสื้อ ปลายแขนรอบคอและสาบเสื้อ ซึ่งปัจจุบันเมื่อได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมเมือง การแต่งกายของผู้หญิงจึงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผู้หญิงวัยรุ่นก็อาจนุ่งผ้าซิ่นพื้นเมือง หรือสวมกางเกงบ้าง ผู้หญิงสูงอายุมักนุ่งผ้าซิ่นพื้นเมืองกันเป็นส่วนมากแต่ถ้าจะไปงานบุญต่างๆ จะนุ่งผ้าซิ่นตีนจกใส่เครื่องประดับทั้งเครื่องเงินเครื่องทอง

ซึ่งผ้าทอของแต่ละอำเภอมียารละเอียด ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2547)

1. อำเภอฟากท่า จังหวัดอุดรธานี

มีการทอผ้าที่บ้านกกตอง หมู่ที่ 3 ตำบลฟากท่า ทอผ้าพื้นเมือง เช่น ผ้าน้ำไหล **ผ้ามัดหมี่ต่อหัวซิ่นและต่อตีนซิ่น** ที่เรียกว่า “ตีนจก” และผ้าขาวม้าแบบพื้นเมืองสำหรับผู้ชาย ซึ่งเดิมมีการทอผ้าฝ้ายลายจกสำหรับปูที่นอน และทอผ้าไหมเป็นผ้าซิ่นไหมมัดหมี่ เส้นคั่นต่อตีนแบบลายทางยาวและแบบลายขวาง มีการทอผ้าลายน้ำไหล เดิมทอผ้าลายน้ำไหลเล็กๆ แคบๆ ซึ่งเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีการทอแนวน้ำไหลกว้างขึ้นกว่าเดิม ส่วนผ้าซิ่นตีนจกซึ่งมีการทอลายจก เป็นลายขอซ้อนเตยเกาะตีนจกลายขอสร้อยสา สำหรับผ้าทอลายจกต่างๆ ถือว่าเป็นผ้าครุ นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าเช็ดหน้าลายสิ่งๆ ลายม้า ส่วนหัวซิ่นทอเป็นลายริ้วแนวตั้ง นอกจากทำเป็นหัวสิ้นแล้วสามารถนำมาใช้เป็นผ้าสไบได้อีกด้วย ผู้หญิงที่อำเภอฟากท่าสมัยโบราณไว้ผมยาวมวยผมด้วยผ้าสีพื้นสีแดงซ้อนกัน นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ลายขวางเป็นลายขอต่อตีนจกลายขอ ผู้หญิงในอำเภอฟากท่าสมัยก่อนจะเหน็บมิดหูลูปด้ามงาฝักเงิน มัดด้วยด้ายถักสีแดงเอาไว้ที่เข็มขัดโดยเหน็บมิดทั้งด้าม นอกจากนี้เวลาออกเรือนหรือแต่งงาน ผู้หญิงต้องทอผ้าล้อ(ผาปูที่นอน) ผ้าซิ่น หมอนท้าวรูปสี่เหลี่ยมไว้ให้มารดาของเจ้าบ่าวส่วนบิดาของเจ้าบ่าวเพิ่มผ้าขาวม้าและผ้าโสร่ง

2. อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรธานี

อำเภอนี้มีแหล่งทอผ้าที่น่าสนใจอยู่ที่บ้านท่าโพธิ์หมู่ 1 ตำบลเด่นเหล็ก เดิมบ้านนี้รวมกับบ้านแก่งปลาจ้อย ผ้าที่ใช้ทอเป็นผ้าฝ้ายย้อมมะเกลือ ผ้าซิ่นลายน้ำไหล ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าล้อ **ซิ่นคั่นต่อหัวซิ่นและต่อตีนซิ่น** ซิ่นก่านคอควาย สิ้นตาไล่ วันชัตนอง และสิ้นตารองตีนแดง

สำหรับผ้าทอของอำเภอน้ำปาด ใช้กรรมวิธีการทอยกมุก หรือยกลายดอก ที่ทอแบบวิธีจกก็มีเช่นกัน ลายที่นิยมมีลายขอทรงผสมลายแอะ คือ ลายดอกที่ตกแต่งตามแนวลายขอ ลายม้า ลายช้าง

ลายหอประสาท(ลายม้าจ็อก) ลายขอรั้ง ลายสิงห์แหวก ลายดอกผักแว่น ลายสิงห์ทางขอ ลายดอกไม้
ลายปราสาทผึ้ง ลายหน้ากันต์ ลายดอกบายศรี **ลายหอปราสาท** สลับลายแมลงเต่าทอง ลายแมงกระเบื้อ
 ลายนกน้อย ลายแมงมุม ลายชีห้า ไม้ ลายนกกินน้ำฮ่วมตัน ลายดอกไม้บนลายข้างกับแหงข้าง
 ส่วนผ้าขึ้นลายน้ำไหลล้วยลายภูเขาและตอต้นจก มีการทำหมอนลายขีด ทอสไปลายดอกแก้วเชิงลายมุก
 ที่อำเภอป่าตอยังมีกลุ่มทอผ้ากลุ่มใหญ่ ทั้งที่ตำบลแสนตอและตำบลน้ำไผ่ ซึ่งแต่เดิมทอผ้าขาวม้า ผ้าห่ม
 ผ้าพื้น ในส่วนของฝ้ายเป็นฝ้ายที่ปลูกเองปั่นฝ้ายเอง ที่ทอมาก คือ **ชิ้นคัน** ชิ้นก้านคอควาย ชิ้นตาไล่
 ชิ้นตาหมูต่อตีนตัว เรียกว่า ตีนยก และ**ผ้าทอแบบผ้าควบ** หรือผ้าหางกระรอกสำหรับใช้เป็นผ้าขึ้นและผ้าโจง

3. อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรธานี

ที่นี่มีกลุ่มทอผ้าบ้านนาแล้ง หมู่ 5 ตำบลนาป่าคาย ซึ่งบรรพบุรุษย้ายมาจากฝั่งลาว คือ
 กลุ่มไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง ผ้าที่ทอมีผ้าชิ้นตาหมู ผ้าขึ้นยกดอกลายขอสามก้าน ชิ้นตาไหม ซี่ตาหมูตีนเป้ง
 (ขึ้นสี่เดียวกันตลอด) ชิ้นตีนดำ ชิ้นมุก ชิ้นหลวง(ลายน้ำไหล) ขึ้นเหนือแม่ชีว นอกจากนี้ ที่อำเภอป่าตอแต่
 เดิมนั้น มีการทอยามมาก่อน สมัยโบราณผู้หญิงตัดผมห่ม (แบบผู้ชาย) ไม้ไผ่ผมห่ม สวมเสื้อ นุ่งผ้าขึ้น
 การย้อมผ้า ในอดีตใช้สีธรรมชาติ เช่น มะคายให้สีเหลือง มะเสดให้สีเหลือง มะเกลือให้สีดำ ตันครามให้สี
 น้ำเงิน เป็นต้น

ผ้าทอวัฒนธรรมล้านช้าง ในจังหวัดพิษณุโลก

1. อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอนครไทย เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
 ทรงสันนิษฐานว่า เมืองนครไทยคือ “เมืองบางยาง” จากการศึกษาโดยวิธีการสำรวจของชมรมผู้สนใจ
 ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก พบว่า สถานที่ตั้งอำเภอocrไทยเป็นดินสูงคล้ายหลังเต่าไม่ท่วมและมีคูน้ำ
 ทั้ดินสามชั้นล้อมรอบไปตามเนินดินธรรมชาติซึ่งมีสถานที่ค่อนข้างสมบูรณ์และยังมีร่องรอยของวัฒนธรรม
 ที่อยู่ในยุคหิน ด้านโครงสร้างทางสังคม สังคมของชาวนครไทยประกอบด้วยประชากร 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ
 (1) คนพื้นเมืองดั้งเดิม และ(2) คนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเชื่อว่าส่วนใหญ่เป็นลาวหลวงพระบาง
 บุคคลทั้งสองกลุ่มได้นำวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนมาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นนครไทย (อานวยพร
 สุนทรสมัย, 2536)

การทอผ้าของชาวนครไทย

ผลการศึกษาของ อานวยพร สุนทรสมัย (2536) ซึ่งได้ดำเนินการวิจัย เพื่อศึกษาผ้าทออำเภอ
 นครไทยจังหวัดพิษณุโลก พบว่า อำเภอocrไทยมีการทอผ้าด้วยมือกันทุกตำบล และเป็นอุตสาหกรรม
 ภายในบ้านโดยใช้เวลารว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวในนาและพืชไร่มาทำการทอผ้าสำหรับไว้ใช้ใน
 ครอบครัว หรือทอไว้สำหรับถวายพระในเทศกาลต่างๆ ผ้าทอส่วนใหญ่จะนำไปทำที่นอน หมอน มุ้ง
 ผ้าขาวม้า ผ้าขึ้น ผ้าโสร่งย่าม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องใช้ภายในครัวเรือน

นอกจากนี้จากการวิจัยดังกล่าว ด้านประวัติการทอผ้า พบว่า การทอผ้าของอำเภอนครไทย เริ่มมีการทอผ้าตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางท่าว บางแห่งเรียกพ่อ ขุนบางกลางท่าว) จากหลักฐานที่ปรากฏ คือ ประเพณีปักธงชัยที่มีมาจนถึงปัจจุบัน ตามตำนานของอำเภอไทยกล่าวไว้ว่า “พ่อขุนบางกลางท่าว ได้ช่องสมประชาชนชาวไทย ที่ลี้ภัยมาจากประเทศจีนตอนเหนือและมีบางส่วน แยกตัวออกมาจากกองทัพของพระเจ้าพรหมมหาราช อยู่ที่เมืองบางยาง เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวได้ยกทัพ เข้ามาที่เมืองบางยาง ก็เกิดการสู้รบกับขอม ลาว หรือละว้าพวกใดพวกหนึ่งซึ่งเป็นของถิ่นเดิม กองทัพ เจ้าของถิ่นเดิมสู้ไม่ได้และถอยหนีไปจนถึงเทือกเขาช้างล้วงจนกองทัพของพ่อขุนบางกลางท่าวได้รับชัยชนะ แก่ข้าศึก พ่อขุนบางกลางท่าวจึงได้เอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายไม้ปักไว้บนยอดเขาช้างล้วงเพื่อเป็น อนุสรณ์ในการได้รับชัยชนะแก่ข้าศึกครั้งนั้น ชาวนครไทยเรียกประเพณีปักธงชัยจนถึงปัจจุบัน” การทอผ้า ของอำเภอไทยจากการสำรวจ พบว่า มีการทอกันทุกหมู่บ้าน โดยมีบรรพบุรุษอพยพมาจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือเช่นจังหวัดเลย ประชาชนรุ่นเก่ามีพื้นฐานการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านกันแทบทุกหมู่บ้าน และบางส่วนยังอพยพโยกย้ายกระจายไปตามชนบทของอำเภอ แต่ปัจจุบันได้มีการทอผ้าด้วยกี่กระตุก เกิดขึ้น วัสดุที่ใช้ทอส่วนใหญ่ ได้แก่ เส้นด้าย ฝ้ายเส้นด้ายใยสังเคราะห์ บางแห่งมีการใช้เส้นไหมแท้หรือที่ เรียกว่าหมี่ ลวดลายที่นิยมทอส่วนมาก ได้แก่ ลายมัดหมี่ ลายน้ำไหล การทอตัวอักษร ลายขีด ลายมุก ผลิตภัณฑ์ที่ทอ ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าห่มผ้าเย็บที่นอน ผ้าเย็บหมอน เป็นต้น

นอกจากนี้ ปริศนา สิวสิทธิ์ (2552) ได้รวบรวมข้อมูลจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ได้อธิบายการทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพิษณุโลก ในส่วนของอำเภอไทย ไว้ว่า “ชาวบ้านที่อพยพ มาจากอำเภอด่านซ้าย จ.เลย อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอด้วยกี่พื้นบ้านและกี่กระตุก วัสดุที่ใช้เป็นด้ายสำเร็จรูป หรือไหมประดิษฐ์ เดิมย้อมด้วยสีธรรมชาติ ปัจจุบันย้อมด้วยสีเคมี ลวดลายของมัดหมี่เป็นลายดอกแก้ว ลายขาเป๋ย ลายขอลุ่มหน่วย เป็นต้น นอกจากนี้มัดหมี่แล้วยังมีการทอลายขีด”

2. อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ข้อมูลจากสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร (2561) ได้อธิบายว่า ผ้าทออำเภอชาติตระการ ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนลาวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเป็นกี่กระตุก วัสดุที่ใช้เป็นไหม และฝ้าย ลักษณะการทอเป็นการทอแบบมัดหมี่ ขณะนี้ทางราชการเข้าไปสนับสนุนโดยให้ทอผ้าสีม่วง ลวดลายดอก ปีบ ลายลูกแก้ว ลายลูกกรง ลายสับประรด นอกจากนี้มัดหมี่แล้วยังมีการทอจากด้วยผลิตภัณฑ์ ที่ทำเป็นผ้าซิ่น โดย มีการทอกันมากที่บ้านน้ำภาคน้อย บ้านนาเมือง บ้านสวนเมี่ยง บ้านเนินสุวรรณ บ้าน เติงชาติ และบ้านศูนย์ศิลปาชีพ

“ด้วยภูมิปัญญาการทอผ้าที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนของกลุ่มคนลาวโง่งในอำเภอชาติตระการ ช่างทอจึงมีฝีมือที่ทอได้ทั้งงานมัดหมี่ งานจก หรืองานยกดอก โดยยังคงลวดลายดั้งเดิมของคนลาว เช่น ลายนาถ ลายขอ ลายดอกแก้ว ลายโคม” (ไทยบันเทิง, 2560 : ถอดเทป)

ข้อมูลการทอผ้าเมืองเพชรบูรณ์

พิพิธภัณฑสถานผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร (2559) ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าของจังหวัดเพชรบูรณ์ ว่าเป็นความโดดเด่นในเรื่องเชื้อชาติ มีการผสมผสานกับคนในภูมิภาคใกล้เคียงจนเกิดเอกลักษณ์ของตนเอง เพชรบูรณ์เป็นหัวเมืองไทยฝ่ายเหนือ จึงมีสำเนียงภาษาพูดที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากภาษาไทยโคราช ลาวหลวงพระบาง ลาวเวียงจันทน์ ที่อพยพมาอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เคลื่อนย้ายเข้ามายังจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมกันจนได้ชื่อว่า “ลาวหล่ม” รวมทั้งมีชนกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่ตามเทือกเขาเพชรบูรณ์ได้แก่ ชาวเขาเผ่าเย้า ลีซอ มูเซอ และม้ง

นอกจากนี้ ข้อมูลจากพิพิธภัณฑสถานผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร ยังได้อธิบายอีกว่า การทอผ้าของจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นการทอด้วยกี่กระตุก วัสดุที่ใช้ใน การทอได้แก่ ฝ้าย ไหม และด้ายสำเร็จรูป (ด้ายโพร) ลักษณะของผ้าที่พบเป็นการทอด้วยการมัดหมี่ และการทอยกดอกหรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “การเก็บขิด” ลวดลายบนผืนผ้าที่พบมีทั้งลวดลายดั้งเดิม และลวดลายประยุกต์ ได้แก่ ลายโคมห้า ลายโคมเก้า ลายตะขอ ลายปราสาท ลายขาเป๋ย ลายกุญแจเงิน ประยุกต์ ลายแกนข้าวโพด ลายปักกิ่ง ลายเครื่องหินน้อย และลายที่ดัดแปลงมาจากธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ หรือแมลงต่างๆ ได้แก่ ลายผัดแก่น ลายบัวสวรรค์ ลายดอกบัวแก้ว เป็นต้น ส่วนใหญ่นำมาทำเป็นผ้าชิ้น ผ้ามืน ผ้าขาวม้า และผ้าหน้าหมอน

แหล่งทอผ้าในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ อำเภอศรีเทพ บ้านวังขอน อำเภอหล่มเก่า บ้านภูฝักไข่ บ้านนาข่า อำเภอชนแดน บ้านผาทอง อำเภอเมือง บ้านเฉลียงลับ อำเภอวัดโป่ง บ้านวังศาล อำเภอหนองไผ่ บ้านวังโบสถ์ อำเภอหล่มสัก บ้านชนวนโยน ตำบลสักหลง ตำบลบ้านตัวอำเภอวิเชียรบุรี บ้านพุเตย

ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและการทอผ้า

ความหมายของผ้าและการทอผ้า

“ผ้า” หมายถึง วัสดุอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นผืนได้จากการเอาเส้นใยของฝ้าย ไหม ป่าน ปอ ฯลฯ ซึ่งผ่านกรรมวิธีหลายอย่าง เป็นต้นว่า การปั่นเส้นใยให้เป็นเส้นด้าย การย้อมสี ฟอกสี การฟั่นเกลียว การเคลือบผิว แล้วนำมาทอเข้าด้วยกันให้เป็นผืน ซึ่งอาจมีขนาดความกว้างความยาวแตกต่างกันไปตามความต้องการใช้สอย เมื่อทอเสร็จเป็นผืนแล้วจะเรียกชื่อต่างกันไปตามชื่อวัสดุที่นำมาใช้ถักทอ เช่น ผ้าทอจากใยฝ้าย เรียกว่า ผ้าฝ้าย หรือผ้าทอจากเส้นใยไหม เรียกว่า ผ้าไหม (จังหวัดกาฬสินธุ์, 2552)

“การทอผ้า” คือ การทำให้เส้นด้าย 2 พวงขัดกันโดยทั้งสองพวงตั้งฉากกันเส้นด้ายพวงหนึ่งเรียกว่าได้ยืนและอีกพวงหนึ่งเรียกว่าได้พุ่ง (ยุพินศรี สายทอง อ้างถึงใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2546)

ประเภทของผ้าทอ

ผ้าทอของไทยที่มีการทออยู่ทุกภูมิภาคแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอ และแบ่งตามกรรมวิธีการทอและการทำลวดลาย ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2546)

1. **ผ้าทอที่แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอ** สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ (1) ทอจากเส้นใยไหม (2) ทอจากเส้นใยฝ้าย และ (3) เส้นใยประดิษฐ์หรือเส้นใยสังเคราะห์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1.1. เส้นใยจากไหม

ตัวไหมมีการเลี้ยงมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคเหนือและภาคกลางบางส่วนในอดีตผู้ที่ทอผ้าไหมจะต้องเลี้ยงไหมเอง แต่ปัจจุบันมีความเจริญทางด้านต่างๆ รวมทั้งความเจริญทางการคมนาคมทำให้การติดต่อสะดวกสามารถหาซื้อเส้นใยไหมได้ง่าย หาซื้อได้ตามความต้องการ ทั้งลักษณะขนาดและปริมาณ ดังนั้น ผู้ที่ทอผ้าไหมไม่จำเป็นต้องเลี้ยงไหม แต่ยังมีบางท้องถิ่นที่ผู้ทอผ้ายังเลี้ยงไหมกันอยู่เนื่องจากใยไหมมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ดี มีความเหนียวสามารถทอด้วยกรรมวิธีต่างๆ ได้ดีมีความลื่นเป็นมัน ยืดหยุ่น เมื่อทอเป็นผืนผ้าจะมีความงดงามกว่าผ้าประเภทอื่นๆ ถือว่าผ้าไหมคือราชินีแห่งผ้า นอกจากนี้ผ้าไหมยังระบายความร้อนได้ดี สวมใส่สบายแต่เก็บรักษายากต้องพิถีพิถันในการซักรีด ยับง่าย รีดค่อนข้างยาก ย้อมสีไม่ค่อยติด สีมักจะตกทำให้ผ้าเก่าเร็ว ราคาค่อนข้างแพงผู้คนจึงไม่นิยมนำมาตัดเสื้อผ้าเพื่อใช้สวมใส่ในการทำงานหรือในชีวิตประจำวัน แต่มักใช้ผ้าไหมในโอกาสพิเศษ

การทอผ้าไหมแบบพื้นบ้าน คือ การทอผ้าไหมที่ใช้ตะกอล(เขา) เพียง 2 ตะกอลทำการยกเส้นยืนเพื่อสอดเส้นพุ่งเข้าไป ทำให้เกิดเป็นผืนผ้า การทอผ้าไหมของชาวชนบทไทยพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (ศิริ ฝาสุก, 2545)

1. การทอสลับลี โดยแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ

1.1. **การตั้งเส้นยืนสลับลี** ซึ่งมีอยู่มากและดูเหมือนจะมีอยู่ทุกแห่งที่มีการทอผ้าไหม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทอผ้าขาวม้าไหมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนผ้าชิ้นขาวภาคเหนือนั้นก็ทอแบบสลับลีเส้นยืนเหมือนกัน แต่มักจะทอเป็นผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหม ส่วนผ้าไหมอาจมีบ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย

1.2. **การทอสลับลีทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง** เท่าที่พบก็มีผ้าขาวม้าไหม และโล่ร้องไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนใต้ตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ ล้วนมีการทอผ้าขาวม้าและโล่ร้องไหมประเภทนี้กันทุกจังหวัด

2. **การตีเกลียวสลับลี** ซึ่งจะได้ยินชื่อผ้าชนิดนี้ว่าผ้าหางกระรอก หรือผ้าใส่ปลาไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือผ้าตาสมุห์ทางภาคใต้ คือการใช้เส้นไหมต่างสีกันตีเกลียวควบเป็นเส้นเดียวกัน อาจจะเป็น 2-3 เส้นแล้วแต่ความต้องการในการทอ บางครั้งใช้ทอแบบผ้าพื้นธรรมดา แต่บางครั้งก็สลับลีมีเส้นยืนและเส้นพุ่งด้วย ที่เห็นคือผ้าโล่ร้อง ผ้าตาสมุห์ และผ้าใส่ปลาไหล

ชนิดของเส้นไหม

นอกจากนี้ ศิริ ฝาสุก (2545) ได้อธิบายประเภทของเส้นไหมว่า ตามปกติเส้นไหมพื้นบ้านจะแบ่งขนาดออกเป็น 3 ขนาด คือ ไหมหัว ไหมกลาง ไหมน้อย ซึ่งอธิบายได้ ดังนี้

1. **ไหมหัว หรือ ไหม 3** เป็นเส้นไหมที่สาวจากเปลือกนอกของรังไหม ตามปกติจะมีซี่ไหมหรือมีปุ่มปมติดอยู่ด้วย

และข้อมูลจาก ชมรมศิลปและวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2555) ยังได้อธิบายว่า “ไหมหัวนี้เกิดจากการที่ตัวหม่อน ชักใยเป็นรังไหมรอบๆ ตัวเมื่อเข้าสู่ดักแด้ ในตอนแรกของการเริ่มชักใย ตัวหม่อนจะชักเส้นไหมเป็นเส้นใหญ่ๆ ลักษณะผิวไม่เรียบสม่ำเสมอ ไหมระยะนี้เมื่อนำไปทอจะเรียกว่าไหมบ้าน ทำให้ได้ผ้าทอมีเนื้อหนาและมีพื้นผิวของผ้าไม่เรียบ มีปุ่มปมของไหมที่ไม่เสมอกัน”

2. **ไหมกลาง หรือ ไหม 2** เป็นเส้นไหมที่สาวจากรังไหมภายหลังจากที่สาวไหมเปลือกนอกออกแล้วแต่ได้เส้นไหมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมากกว่าเส้นไหม 3 แต่เรียกว่าไหมหัว ตามปกติจะเป็นเส้นไหมในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่วไป

3. **ไหมน้อย หรือ ไหม 1** เป็นการสาวไหมที่ได้จากเส้นไหมที่สาวเปลือกไหมออกแล้ว และได้เส้นไหมขนาดเล็ก เรียบอย่างสม่ำเสมอ โดยมากจะได้จากเส้นไหมที่สาวในท้องที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ แถวจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ

“ไหมน้อย คือไหมในระยะที่ตัวหม่อนชักใยมากขึ้น เส้นไหมที่ชักออกมาในระยะนี้จึงมีลักษณะเส้นเล็กเรียบสวยงาม เมื่อนำมาทอจะให้ผ้าไหมคุณภาพสูง ให้เนื้อผ้าบางเบา และเนื้อแน่น” (ชมรมศิลปและวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555)

ซึ่งที่กล่าวมานี้ เป็นการแบ่งขนาดเส้นไหมอย่างหยาบ แต่บางแห่งจะมีการแบ่งเส้นไหมแต่ละขนาดออกเป็น 2 ขนาดอีก เช่น ไหม 2 เอ, ไหม 2 บี หรือ ไหม 1 เอ, ไหม 1 บี ทั้งนี้ ขึ้นแล้วแต่ความละเอียดปราณีตของผู้ที่จะใช้ประโยชน์จากเส้นไหมนั้น

1.3. เส้นใยจากฝ้าย

ฝ้าย เป็นพืชเขตร้อน ที่ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ ปลูกง่ายและปลูกได้ทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันใยฝ้ายหาซื้อได้ง่าย แต่การทอผ้าฝ้ายค่อนข้างลดน้อยลงอาจเนื่องมาจากใยฝ้ายไม่เหนียวเวลาที่จะขาดง่ายทำให้เสียเวลาในการทอ และผ้าฝ้ายไม่ค่อยได้รับความนิยมแม้ว่าราคาจะไม่แพงเท่ากับผ้าไหม เพราะผ้าฝ้ายยั่วย้ง่ายริดยากย้อมสีไม่ค่อยติดสีตกทำให้ผ้าเก่าเร็ว คุณสมบัติผ้าฝ้ายที่เหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในประเทศที่มีอากาศร้อนเพราะซับเหงื่อและระบายอากาศได้ดี มีความทนทานทนต่อความร้อนสูง ฟอกขาวด้วยสารฟอกสีทุกชนิดได้ ยังใช้ไปนานๆ เนื้อผ้าจะมีผิวสัมผัสอ่อนนุ่มน่าใช้มากขึ้น

1.4. เส้นใยสังเคราะห์

ในปัจจุบันมีการใช้เส้นใยสังเคราะห์ทอผ้ากันมากในแทบทุกภูมิภาค ส่วนหนึ่งเกิดจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้สามารถผลิตเส้นใยชนิดนี้ขึ้นมาใช้ เส้นใยสังเคราะห์ดังกล่าวมีคุณสมบัติที่ดีในการทอ เช่น มีความเหนียวทำให้ทอได้ง่าย ย้อมติดสีดี สีไม่ตกเมื่อทอเป็นผืนผ้า มีลักษณะคล้ายไหม ชักรีดและเก็บรักษาง่ายไม่ยับ มีความทนทาน หาซื้อได้ง่ายมีหลายประเภทหลายยี่ห้อหลายขนาด ราคาไม่แพง และได้รับความนิยมจากผู้ที่มีความรักงานหัตถกรรม ด้วยเหตุที่ราคาถูกกว่าซื้อผ้าไหมหรืออาจจะเห็นว่าผ้าไหมนำมาใช้สมบุกสมบันไม่ได้ จึงหันมาใช้ผ้าจากใยสังเคราะห์ดังกล่าวแทน

2. ผ้าทอที่แบ่งตามกรรมวิธีการทอและการทำลายลาย

2.1. การทอลายขัด

การทอขัด เป็นวิธีการทอผ้าพื้นฐานของผ้าทุกชนิด คือมีเส้นพุ่งและเส้นยืนซึ่งอาจเป็นสีเดียวกันหรือต่างสีกัน ทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าต่างกัน เช่น การทอเส้นยืนสลับสีก็จะเกิดผ้าลายริ้วทางยาว หรือถ้าทอเส้นพุ่งสลับสีก็ได้ผ้าลายขวาง การทอเส้นยืนและเส้นพุ่งสลับสีก็ได้ลายตาราง เป็นต้น ผ้าไหมที่ใช้เทคนิคการทอขัด เรียงตามความหนาของเนื้อผ้า เช่น

ผ้าไหมหนึ่งเส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ทอขัดด้วยเส้นยืนและเส้นพุ่งเพียงเส้นเดียว ไม่ได้มีการควบเส้นใยเพิ่มเข้าไป

ผ้าไหมสองเส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ทอขัดด้วยเส้นยืนเส้นเดียว ส่วนเส้นพุ่งจะมีการควบเส้นไหมเพิ่มเป็นสองเส้น เนื้อผ้าจะมีความหนามากกว่าผ้าไหมหนึ่งเส้น

ผ้าไหมสี่เส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ทอขัดด้วยเส้นยืนเส้นเดียว ส่วนเส้นพุ่งจะมีการควบเส้นไหมเพิ่มเป็นสี่เส้น จะได้ผ้าเนื้อหนา

การทอผ้าไหมที่มีความหนามากกว่าสี่เส้นขึ้นไป อาจทำได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้เส้นยืนเพียงเส้นเดียว หรืออาจใช้เส้นพุ่งมากกว่าสี่เส้นก็ได้ขึ้นกับวัตถุประสงค์และประโยชน์ใช้สอย

การทอลายขัด เป็นเทคนิคการทอขั้นพื้นฐานของการทอผ้าทุกประเภท ทอได้ทั้งใยฝ้าย ไຍไหม และใยสังเคราะห์ นิยมทอเป็นผ้าพื้นใช้เย็บเสื้อ เย็บต่อหัวชั้นตัวชั้น เย็บหมอน เย็บที่นอน หรือเครื่องใช้อื่นๆ ในบ้าน เป็นการทอสลับสีระหว่างเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งจนได้ลักษณะลวดลายที่เป็นตาสี่เหลี่ยมหรือตาเรขาคณิต ได้แก่

2.1.1. ผ้าขาวม้า

ผ้าขาวม้า เป็นการทอสลับสีเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งเป็นช่วงช่วง ทำให้เกิดลวดลายเป็นตาสี่เหลี่ยมเล็กบ้างใหญ่บ้างความยาวประมาณ 2 เมตรมีชายหรือมีเชิง ผ้าขาวม้าแต่ละกลุ่มชนมีลักษณะแตกต่างกันมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ตัวเช่นผ้าขาวม้าไทยพวนผ้าขาวม้าลาวครั้งผ้าขาวม้าชาวอีสาน เป็นต้น

รูปภาพที่ 2.1 ผ้าขาวม้าไหม ใช้กรรมวิธีการทอแบบขัด

ที่มา : ศิริ ฝาสุก, 2545

2.1.2. ผ้าขึ้น

ผ้าขึ้นเป็นการทอสลัสนี้ได้เช่นเดียวกับผ้าขาวม้าแต่การทอผ้าขึ้นมักจะนิยมใช้ได้ยืนเพียงสีเดียวเส้นด้ายพุ่งหลายสีตรงชายผ้าขึ้นด้านล่างเป็นสีพื้นทอคล้ายตามขวางเป็นริ้วหรือแถบ สีของเหลวหรือแถบเป็นสีเดียวกันหรืออาจเป็นสีต่างกันได้ ในอดีตมีการต่อหัวขึ้นและต่อตีนขึ้น แต่ปัจจุบันจะนิยมทอติดกันทั้งผืนลักษณะของผ้าขึ้นมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชนเช่นเดียวกัน

2.1.3. ผ้าทอแบบควบเส้น

ผ้าทอแบบควบเส้นเป็นการทอผ้าจากการใช้เส้นด้ายหรือไหม 2 สีมาปั่นเข้าด้วยกัน แล้วทอลายขัดธรรมดาเนื้อผ้าจะมีลักษณะการเหลื่อมล้ำของสีมองดูคล้ายหางกระรอกเป็นเทคนิคดั้งเดิมของชนเผ่าไทยนิยมทอในทุกภูมิภาค

2.1.4. ผ้าลายเกล็ดเต่า

ผ้าลายเกล็ดเต่าลักษณะลายผ้าเหมือนกับการสานตะกร้า ทอจากใยไหมนิยมทอกันมากที่อำเภอปรางค์

2.1.5. ผ้าขึ้นลายแดงโม

ผ้าทอลายแดงโม เป็นผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ การทอจะมีลายเป็นริ้วเล็กๆทอด้วยฝ้าย แกรมไหม หรือด้ายแกรมฝ้ายแกรมไหม ด้ายยืนเป็นไหมสีแดง ด้ายพุ่งเป็นใยฝ้าย ย้อมครามและสีขาของเนื้อฝ้าย

2.2. การทอมัดหมี่

ผ้าทอมัดหมี่ เป็นผ้าทอลายขัดเช่นเดียวกัน แต่ลวดลายเกิดจากการมัดเส้นพุ่งหรือเส้นด้ายยืนแล้วนำไปย้อมสีต่างๆ ตามที่ออกแบบไว้ ผู้ทอจะต้องมีความชำนาญในการมัดลายและทอ จึงจะทำให้เกิดลวดลายที่วิจิตรงดงาม ผ้ามัดหมี่นิยมทอมากในภาคอีสานและภาคเหนือ

2.3. ผ้าทอจก

ผ้าทอจก มีลักษณะเหมือนการปักผสมการทอ เป็นเทคนิคการทอคล้ายบนพื้นผ้า ด้วยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ซึ่งไม่ได้ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า การทอจะใช้ไม้หรือชนม่น หรือนิ้วมือ ยกหรือจกเส้นด้ายขึ้นแล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปตามจังหวะของลวดลาย นิยมทอมากในภาคเหนือและภาคกลาง

2.4. ผ้าทอขีด

ผ้าทอขีด ลักษณะของการทอคล้ายกับการจกแต่ผ้าทอขีดจะเกิดลวดลายติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า วิธีการทอจะใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ่อนเส้นด้ายยืนขึ้นแล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษไปตามแนวที่เส้นด้ายยืนถูกซ่อนขึ้น จังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งจะมีความถี่ห่างไม่เท่ากันทำให้เกิดลวดลายแบบต่างๆ ลวดลายที่ได้เกิดจากการใช้ไม้ค้ำหรือเขาที่ทำเป็นพิเศษ เป็นไม้เขี่ยหรือสะกิดซ่อนเส้นด้ายยืน ผ้าขีดทอมากในภาคอีสานภาคเหนือและภาคกลาง

2.5. ผ้าทอยกดอก

ลักษณะของผ้าทอยกดอกมีความคล้ายคลึงกับผ้าขิดและผ้าจกมาก กรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอ เพื่อแยกเส้นด้ายยืนขึ้นเป็นจังหวะลวดลายเฉพาะ ไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป บางครั้งการทอยกดอกจะเพิ่มได้เพิ่มจำนวน 2 เส้นหรือมากกว่าเข้าไป ผ้าทอยกดอกนิยมทอมากในภาคเหนือ และมีการทอบ้างในภาคใต้

2.6. ผ้าแพรวา

ผ้าแพรวาเป็นผ้าที่รวมเทคนิคการทอจกและการทอขิด ลวดลายมีความละเอียดประณีต วิจิตรงดงามมาก วิธีการทอจะทอแบบเกาะขิดแล้วจกทอแบบคว่ำลาย อาศัยการเก็บตะกอแนวดิ่งเป็นต้นแบบในผ้า 1 ผืนมีลวดลายต่างๆ มากมาย เป็นผ้าที่รวบรวมความสามารถและการสร้างสรรค์ของช่างทอที่ทรงคุณค่ายิ่ง ผ้าแพรวานิยมใช้เป็นผ้าสไบห่มเฉียงไหล่ของผู้หญิง ใช้ในโอกาสทำบุญตามประเพณีต่างๆ นิยมทอในกลุ่มชาวภูไทในภาคอีสาน

จังหวัดกาฬสินธุ์ (2552) ได้อธิบายถึงความหมายของผ้าแพรวา ว่า

“แพรว” หรือ “แพ” (ภาษาอีสาน) หมายถึง ผ้าที่ยังไม่ได้แปรรูปให้เป็นเสื้อหรือซ่ง (กางเกง) คือ ยังมีลักษณะเป็นผ้าผืนที่เสร็จจากการทอ มักเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามลักษณะวัสดุที่ใช้ เช่น แพรวไหม(แพไหม) แพรวฝ้าย(แพฝ้าย) แพรวอีโป้(แพอีโป้) เป็นต้น

“วา” หมายถึง มาตรฐานความยาวอย่างหนึ่ง ได้จากการกางแขนทั้งสองข้างออกไปจนสุด แล้วทาบกับสิ่งที่ต้องการจะวัดขนาดความยาวด้วยการทาบแขนตรงเป็นเส้นขนาน ทำอย่างนี้แต่ละครั้งเรียกว่า 1 วา (ต่อมาปรับปรุงมาตรฐานนี้ใหม่ว่า 1 วา มีขนาดเท่ากับ 4 ศอก)

2.7. ผ้าทอยกมุก

การทอยกมุก คือ การทอที่ใช้เทคนิคเพิ่มเส้นด้ายยืนเข้าไปในผืนผ้า โดยเตรียมเส้นด้ายยืนพิเศษไว้ตอนบนของกี่เหนือเส้นด้ายธรรมดาที่ขึงไว้ ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดขึ้นอยู่ที่การใช้ตะกอลอยยกเส้นด้ายพิเศษ ลวดลายที่ได้คล้ายการทอจกและการทอขิด นิยมทอในกลุ่มไทวน

2.8. ผ้าทอแบบเกาะ

ผ้าทอแบบเกาะหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ผ้าทอลายน้ำไหล” กรรมวิธีการทอ คือ ใช้ได้พุ่งหลายๆ สีเป็นช่วงๆ ทอด้วยเทคนิคธรรมดาโดยการเกี่ยวและทอเป็นห่วงรอบเส้นด้ายยืนเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเนื้อผ้า การทอแบบเกาะนี้จะได้ลวดลายที่ละเอียดซับซ้อนสวยงามให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว โดยนิยมทอในกลุ่มชาวไทลื้อ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญจรัตน์ สีสทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์ (2549) ได้ดำเนินการศึกษา การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ค้นหาวิธีการถ่ายทอด และหาแนวทางการจัดการความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง เก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่มแบบเจาะจง และการสังเกต โดยสร้างคำถามเพื่อการสัมภาษณ์และสทนากลุ่มแบบเจาะจง และเปรียบเทียบวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงคุณภาพ ในหัวข้อต่างๆ ที่กำหนดไว้ **ซึ่งผลการวิจัย พบว่า** ปัจจุบันชาวไทยโซ่งที่ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนมีจำนวนลดลงมากอันเนื่องมาจากผู้สูงอายุที่เชี่ยวชาญมีจำนวนน้อย และไม่มีผู้รับการถ่ายทอดเพราะไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไม่มีเวลาว่างเพียงพอ และเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำ สำหรับผู้ผลิตลายผ้าหน้าหมอนจำหน่ายมีเพียง 2 ตำบลคือ ต.ดอนข่อยและ ต.สระพัฒนา ลายที่ประดิษฐ์เป็นลายดั้งเดิมและลายใหม่มีความลักลั่นในการเรียกชื่อลาย ปัญหาที่พบคือไม่อาจสืบค้นความเป็นมาของลายได้ และผู้สูงอายุที่ผลิตลายหน้าหมอนลายใหม่ไม่สามารถตั้งชื่อลายได้ และไม่มีการจัดบันทึกลายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนพบว่าการถ่ายทอดทั้งอย่างเป็นทางการคือ เปิดสอนในโรงเรียนวัดสระสั้มุม กับถ่ายทอดไม่เป็นทางการ คือ ทำให้ดูแนวทางการจัดการความรู้ พบว่า ในชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้แต่ไม่ประสานกันระหว่างกลุ่ม ไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การพัฒนากลุ่มเป็นไปตามศักยภาพของผู้นำและยังไม่สามารถจัดการความรู้ให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ เพราะมีปัญหาสำคัญ เช่น เงินทุน การตลาด และการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐที่ไม่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องการจัดการความรู้ในระบบโรงเรียนดำเนินการได้ดีและประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

จรัญ ชัยประทุม (2554) ได้ทำการศึกษา ผ้าทอหลวงพระบาง:มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานผ้าทอหลวงพระบาง สปป.ลาว กลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ทั้งชนิดมีโครงสร้าง และชนิดไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม รวมถึงการถ่ายภาพ มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และการนำเสนอผลการวิจัยแบบเชิงพรรณนา **ผลการวิจัย พบว่า ประวัติของผ้าทอหลวงพระบาง มีความเกี่ยวข้องกับคนหลวงพระบางมาตั้งแต่อดีต** เนื่องจากในอดีตแขวงหลวงพระบางเคยเป็นเมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน มีชนเผ่าอาศัยอยู่หลากหลาย ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างผลงานผ้าทอหลวงพระบาง พบว่า มิติทางวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบางที่สะท้อนถึงความศรัทธาอย่างเหนียวแน่นในพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อ

เรื่องฝีมือพิธีกรรมและมีประเพณีต่างๆ ที่ผูกพันกับความเชื่อในวิถีชีวิตพื้นบ้านและการทำมาหากินในสังคม **ด้านกระบวนการทอผ้า** มีการทอผ้ามัดหมี่หรือมัดก้านเป็นกรรมวิธีในการทอให้เกิดเป็นลวดลายโดยการย้อมเส้นด้ายหรือเส้นไหมให้ต่างโดยการผูกมัดเส้นด้ายหรือเส้นไหมก่อนที่จะย้อมสีเพื่อให้เกิดช่องว่างและไม่มีสีในส่วนที่ถูกมัดการผูกมัดต้องมีการเรียงลำดับเส้นด้ายก่อนหลังเพื่อให้เกิดเป็นลวดลาย **ด้านลวดลาย** ผ้าที่ทอขึ้นจะมีลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมและคติความเชื่อทางศาสนา เช่น ลายปราสาท ลายธรรมมาสน์ ลายสัตว์ลายสัตว์ในหิมพานต์ และลายพืช เป็นต้น **ด้านรูปแบบของลวดลาย** พบว่ารูปแบบของลวดลายผ้าทอที่มีความหลากหลาย ซึ่งรูปแบบลวดลายผ้าในเมืองหลวงพระบางสามารถจำแนกรูปแบบได้เป็นกลุ่มๆ คือ (1) กลุ่มลวดลายเรขาคณิต เช่น ลายกากบาท ลายเส้นเฉียง เส้นทแยง ลายสามเหลี่ยม ลายสี่เหลี่ยม ลายขลุ่ย (2) กลุ่มลวดลายพรรณพฤกษา เช่น ลายเครือเถา ลายดอกไม้กิ่งไม้ ลายดอกแก้ว (3) กลุ่มลวดลายรูปสัตว์มีทั้งที่เป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงบนโลกและสัตว์ที่อยู่ในโลกของอุดมคติจินตนาการหรือตำนานความเชื่อ เช่น ลายช้าง ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรล้านช้าง ลายหงส์ เนื่องจากหงส์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ ลายนาค เป็นลายที่เกิดจากการผสมผสานของลายขอและลายกาบ ประกอบกันเป็นรูปนาค ลายมอม และลายสิงห์ (4) กลุ่มลวดลายรูปคนประกอบพิธีกรรม ซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมเก่าแก่ เช่น ลายเรือสำเภา ลายปราสาท ที่บางครั้งพบอยู่บนเรือรูปช้างหมากเป้ง ลายปราสาทผึ้ง เป็นต้น และผ้าที่เกิดจากการยกดอกมีหลายประเภทเช่น ผ้าขาวม้า ผ้านุ่ง ผ้านุ่ง ผ้านุ่ง ผ้านุ่ง รวมทั้งผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น ผ้าจีวรผ้าห่อคัมภีร์

ศิราภรณ์ กุลจิตติวิรัช (2555) ได้ดำเนินการศึกษา การจัดการความรู้การทอผ้าย้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บริบทชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าย้อมคราม 2) องค์ความรู้และลวดลายผ้าย้อมคราม 3) กระบวนการจัดการความรู้ในด้านการผลิตและการทอผ้าย้อมคราม บ้านโนนสะอาด ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และจัดระบบข้อมูลความรู้ ศึกษาร่วมกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านโนนสะอาด จำนวน 30 คนโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน **ผลการวิจัย พบว่า** สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมเมื่อ พ.ศ. 2539 การทอผ้าย้อมครามเป็นการทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้การผลิตและ การทอผ้าย้อมครามยังไม่มีมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ขาดการบันทึกกระบวนการที่เป็นระบบ ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หากบุคคลเหล่านั้นเสียชีวิต ความรู้นั้นก็อาจเกิดการ สูญหายไปด้วย ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าย้อมครามเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์เรียนรู้ ปรับปรุงและถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่น ได้แก่ การปลูกคราม การย้อมคราม และลวดลายผ้าย้อมคราม ซึ่งมีมากกว่า 100 ลาย สำหรับลวดลายที่ได้รวบรวมนี้เป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภค และเป็นลวดลายที่สมาชิกส่วนใหญ่มีความชำนาญในการทอ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ลายโบราณ และ

(2) ลายประยุกต์ 3) เมื่อนำกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอนมาใช้ ได้ก่อให้เกิดผลคือ (1) การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้และลวดลายผ้าย้อนคราม เพื่อเผยแพร่ให้กับผู้สนใจ (2) มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้ (3) สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความรู้ความชำนาญ เกิดทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถประยุกต์ลวดลายได้หลากหลาย เป็นที่ต้องการของตลาด (4) จำนวนสมาชิกกลุ่มทอผ้าเพิ่มขึ้น (5) สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มและความเข้มแข็ง

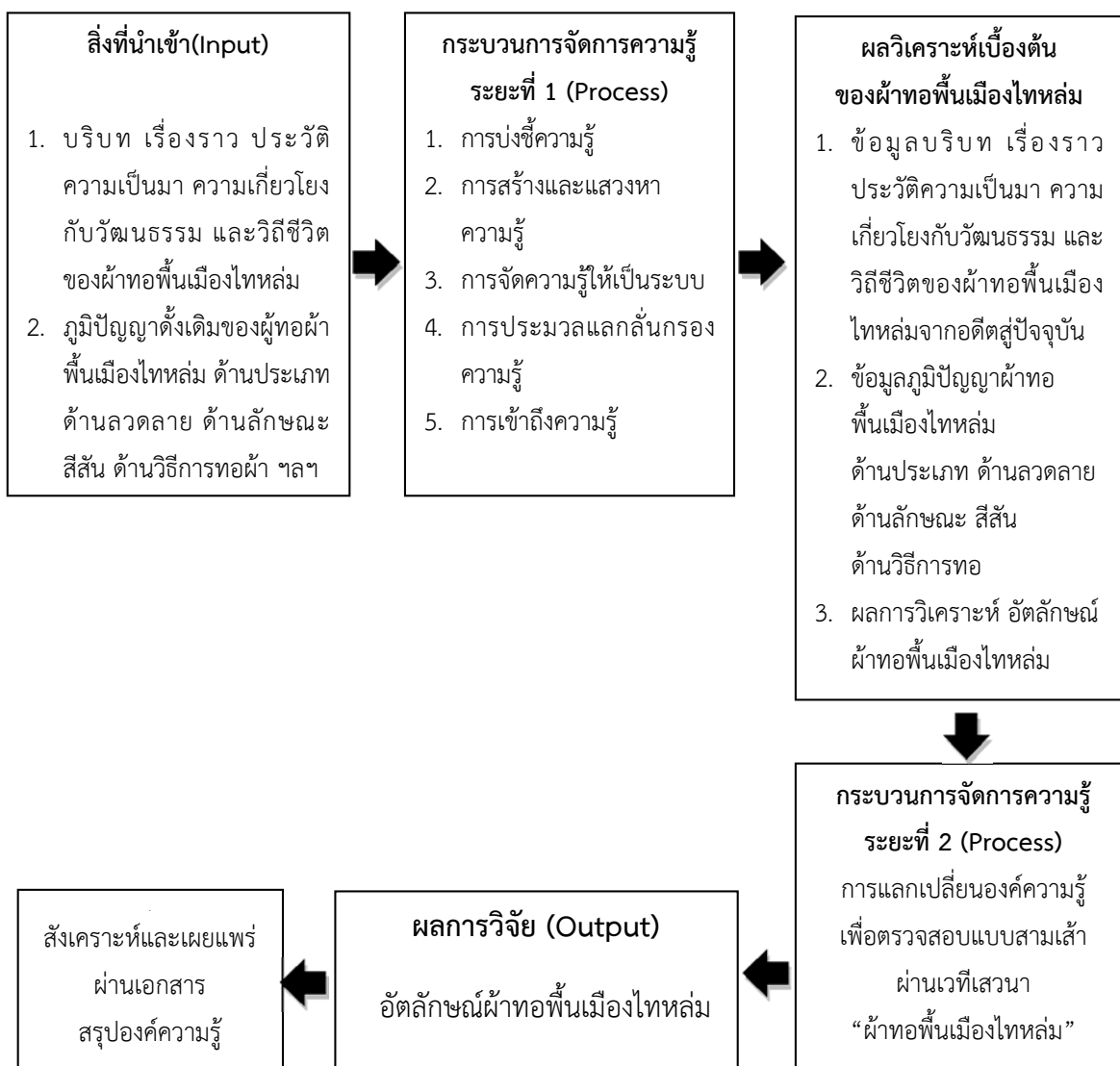
วิณะ ภูชะวิภาต (2555) ได้ดำเนินการศึกษา ผ้าทอกับชีวิตคนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประเภท กรรมวิธีการผลิตผ้าทอ ลวดลายที่สำคัญ การใช้ผ้าทอในประเทศไทย โดยครอบคลุมในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ **ผลการวิจัย พบว่า** ผ้าทอสามารถแบ่งตามประเภทได้เป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ และแบ่งตามกรรมวิธีการทอ ความละเอียดของลวดลาย ความประณีตความงดงามของลวดลาย ได้มาจากกระบวนการถ่ายทอดกันในกลุ่มครอบครัวรุ่นต่อรุ่นตั้งแต่ผู้ทอวัยเด็ก ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ระยะเวลาที่บ่มหรือผู้ทอเอง จนเกิดอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มทั่วประเทศไทย ผ้าทอมีความสำคัญโดยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและสังคมไทยแต่ละภูมิภาครวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ในปัจจุบันผ้าทอมีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยการนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม โดยการออกแบบให้เหมาะกับยุคสมัย ดังนั้นผ้าทอไทยจึงต้องได้รับการอนุรักษ์จากภาครัฐและเอกชน

ทรงพล ต่วนเทศ (2555) ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาทและอุทัยธานี โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาองค์ความรู้การทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท อุทัยธานี และเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ผ้าทอพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท อุทัยธานี ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ จำนวนผ้าทอ 138 ผืนในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี โดยการเลือกจากกลุ่มชาวบ้านที่ยังคงมีการทอผ้าแบบดั้งเดิม ใช้ครั้งเป็นสีแดงย้อมที่โดดเด่นที่ได้รับการสืบทอดสืบทอดกันมา **ผลการวิจัย พบว่า** ช่างทอผ้าพื้นเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี ส่วนใหญ่ทอผ้าไว้เพื่อจำหน่าย และทอผ้าไว้เพื่อใส่เองตามเทศกาลต่างๆ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้าพื้นเมืองของ 3 จังหวัด ปัจจุบันไม่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมหรือปลูกฝ้ายเพราะชาวบ้านเห็นว่าสิ้นเปลือง เสียเวลา ชาวบ้านในชุมชนซื้อวัสดุเส้นใยต่างๆ จากโรงงานเพราะเส้นใยที่ได้จากการผลิตเป็นเส้นใยที่คุณภาพดี สะดวก และประหยัดเวลา ชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกใช้สีเคมีในการย้อมเส้นฝ้ายและใยไหม เพราะสีเคมีเป็นสีที่หาซื้อได้ง่าย สีสดทนบนผ้าได้ดี สีแฉ่งชัดไม่ตกสี กรรมวิธีการทอผ้าพื้นเมืองยังคงยึดหลักการขั้นตอนแบบดั้งเดิมที่ยังคงเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ การทอขัด การทอผ้ามัดหมี่ การทอผ้าจก และการทอผ้าขิด ในการทอผ้าทั้ง 4 แบบนี้ต้องใช้การสั่งสมประสบการณ์ความรู้ภูมิปัญญาทักษะต่างๆ ในการทอผ้าที่ได้รับการสืบทอดกันมา ในส่วนของสี พบว่า สีในเทคนิคการมัดหมี่ของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง

ในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี พบว่า มีการใช้สีในการมัดหมี่มากมายหลายสีแต่สีที่นิยมทอมากที่สุดและเป็นสีที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ได้แก่ สีแดง สีบานเย็น สีนํ้าเงิน สีในเทคนิคการทอขัดหรือจก พบว่า ส่วนใหญ่มีสีสันทึบลายกัน คือ ใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีขาว สีส้ม สีดำ สีเขียว สีนํ้าเงิน ด้านลวดลาย พบว่า ลวดลายในการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในสามจังหวัด มีความหลากหลายของลวดลายที่นำมาใช้ทอ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าแต่ละผืนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ลวดลายเรขาคณิต เช่น ลายตาราง ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายสามเหลี่ยม และลายเส้นตรง ส่วนลวดลายธรรมชาติ เช่น กลุ่มลายสัตว์ ได้แก่ ลายแมงมุม ลายนาค ลายอึ่งอ่าง กลุ่มพันธุ์ไม้ ได้แก่ ลายดอกจัน เป็นต้น กลุ่มสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ลายคมเหลือง ไหลบัว

กมล บุญเขต และเอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์ (2557) ได้ดำเนินการศึกษาการสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ผ่านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ผ่านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ต่างๆ และพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในระดับรากหญ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์จากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ตลอดจนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อที่จะนำไปสู่การนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ชาวพื้นเมือง ชาวไทยหล่ม ชาวเขา (เผ่าม้ง เผ่าลีซอ เผ่าเย้า เผ่ามูเซอ) ชาวจีน ชาวบนชาวลาว (ลาวพวน ลาวเงี้ยว ลาวครั่ง) ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า การสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยการนำ ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จริยธรรม ตลอดจนศิลปะ วรรณคดี ที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชน มาสร้างทุนเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น เช่นการรำ ฟันตรุด ของชาวยวน บ้านน้ำเลา ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นนาฏยประดิษฐ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากประเพณีฟันตรุดของชาวยวนบ้านน้ำเลา สามารถนำไปใช้ในการแสดงเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ในอนาคต โดยการนำเอาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ควรส่งเสริมให้มีกระบวนการสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ส่งเสริมการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลายรูปแบบ และควรสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองโดยใช้ศักยภาพที่มีอยู่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

การดำเนินการศึกษา

การวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยมีวิธีการในการศึกษาที่ประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. วิธีการวิจัย
2. พื้นที่ในการวิจัย
3. ประชากรในการวิจัย
4. ขั้นตอนการวิจัย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
6. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
7. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีการวิจัย

การวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีขอบเขตของข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

- 1.1 บริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม
- 1.2 ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม
- 1.3 ลวดลาย สี สัน วิธีการทอ ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม
- 1.4 อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

2. พื้นที่ในการวิจัย

ศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3. ประชากรในการวิจัย

ประชากรในการศึกษา คือ กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ในพื้นที่อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่มีการทอและจำหน่าย จำนวน 6 กลุ่ม ดังนี้

- 3.1. กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3.2. กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3.3. กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3.4. กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.5. กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.6. กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลื้อย อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

4. ขั้นตอนในการวิจัย

ขั้นตอนในการวิจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

4.1. ขั้นเตรียมการ มีการดำเนินการ ดังนี้

4.1.1. **สำรวจบริบท** ซึ่งเป็นพื้นฐานทั่วไปของผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์

4.1.2. **กำหนดตัวชี้วัด** (Key Performance Indicator : KPI) เพื่อประเมินหาชุมชนที่มีความได้เปรียบ (Advantage Community) และเหมาะสมต่อการวิจัย โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดในการคัดเลือก ดังนี้

4.1.1.1. เป็นชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่น

4.1.1.2. เป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมด้านการทอผ้าที่โดดเด่น และยังคงทอผ้าจวบจนปัจจุบัน โดยมีการพัฒนาเป็นการทอเพื่อสวมใส่และประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

4.1.1.3. มีความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล (key informant) และสารสนเทศในการสืบค้นประกอบการวิจัย

4.1.3. **คัดเลือกชุมชน** (Selecting Community) หรือพื้นที่เป้าหมายสำหรับการวิจัย (field) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion based selection) โดยคัดเลือกชุมชนที่มีคุณสมบัติตามตัวชี้วัดที่กำหนด ซึ่งชุมชนหรือพื้นที่ ที่คัดเลือกเพื่อศึกษา คือ ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ของจังหวัดเพชรบูรณ์

4.1.4. **กำหนดวิธีการจัดเก็บข้อมูลและสร้างเครื่องมือ** โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (structured interview form)

4.1.5. **ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ** ด้วยวิธีวิเคราะห์ความตรงตามเนื้อหา (Item-Objective Congruence Index : IOC) ผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อวิเคราะห์ความตรงตามเนื้อหา ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ดังนี้

(1) ดร.แก้วตา ผิวพรรณ	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
(2) ดร.เจน จันทรสุภาเสน	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
(3) ดร.ณัฐวัฒน์ แสงภูเขียว	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

4.2. ขั้นตอนการ มีการดำเนินการ ดังนี้

4.1.2. ลงพื้นที่ศึกษาบริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

4.1.3. ศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

4.1.4. ศึกษาลวดลาย สี สัน วิธีการทอ ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

4.1.5. จัดประชุมเพื่อเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปราชญ์ด้านการทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม เพื่อตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

4.1.6. ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์เพื่อสรุปหาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

4.1.7. ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัย

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured interview form) ประกอบด้วย 5 ส่วน รวม 36 ข้อคำถาม ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล (แยกเอกสารในส่วนนี้กับ 4 ส่วนที่เหลือเพื่อการคุ้มครองสิทธิ ด้านจริยธรรมวิจัยมนุษย์) ได้แก่ ชื่อ-สกุล อายุ ชื่อกลุ่มทอผ้า ระดับการศึกษา ที่อยู่ อาชีพ ประสบการณ์ การทอผ้าพื้นเมือง และระยะเวลาในการเข้าร่วมกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

ส่วนที่ 2 สภาพทั่วไปของท้องถิ่นและความเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าพื้นเมือง ประกอบไปด้วยข้อคำถาม 5 ข้อ

ส่วนที่ 3 ความเป็นมาและองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ประกอบไปด้วยข้อคำถาม 22 ข้อ

ส่วนที่ 4 ความเข้าใจในอัตลักษณ์และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอของผู้ทอ ประกอบไปด้วยข้อคำถาม 9 ข้อ

ส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ (คำถามปลายเปิด)

6. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้

6.1. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของท้องถิ่นและความเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าพื้นเมือง

6.2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลความเป็นมาและองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ความเข้าใจในอัตลักษณ์และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอ

6.3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนที่เชื่อมโยงสู่ลวดลาย ความเชื่อ หรือลักษณะการใช้งานของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ทั้งในชีวิตประจำวันและการเข้าร่วมประเพณีต่างๆ

7. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

7.1. การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ในการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่

7.1.1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลาในการเก็บข้อมูลที่ต่างกัน (จำนวน 15 ครั้ง) แหล่งสถานที่ (กลุ่มชุมชนผู้ทอผ้า 6 ชุมชน) และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน (สัมภาษณ์ทั้งคนในชุมชนและผู้ทอ)

7.1.2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูล และนักวิจัยในแผนงานที่เกี่ยวข้อง

7.1.3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต่างกัน คือ ใช้ทั้งรูปแบบการสัมภาษณ์ และรูปแบบการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงการสังเกต

7.2. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา(descriptive) แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบคำอธิบายเชิงเหตุผล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ประเภท ดังนี้

7.2.1. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการศึกษาเอกสาร (Document Research) หรือสารสนเทศที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่ม ประวัติการแต่งกายของชาวไทหล่มดั้งเดิม ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนการแต่งกายของชาวไทหล่มโบราณ เป็นต้น

7.2.2. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์ รวมถึงข้อมูลที่ได้จัดบันทึกไว้ เช่น ข้อมูลคำเรียกชื่อหรือการออกเสียงลวดลายผ้าทอไทหล่มของแต่ละพื้นที่ ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ด้านการทอผ้า เป็นต้น

บทที่ 4

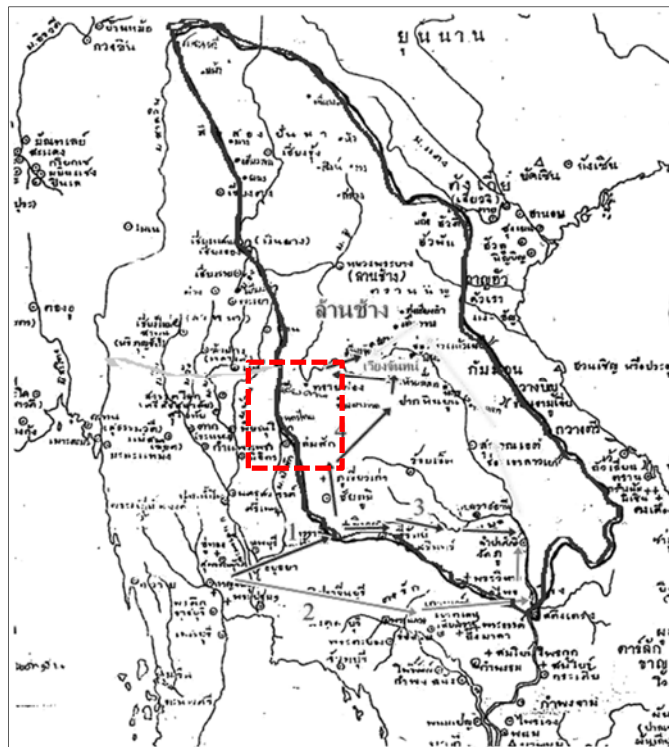
ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บริบทเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่ม

1.1. ที่มาของไทหล่ม

จากการที่ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้านบริบทเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่มจากพิพิธภัณฑ์หล่มศักดิ์ ซึ่งได้ข้อมูลที่สามารถอธิบายว่า บรรพบุรุษของ “ไทหล่ม” เป็นคนเชื้อสายลาว ที่มีต้นกำเนิดอยู่ทางดินแดนล้านช้าง เมืองหลวงพระบางไชยะบุรี บ่อแดนแก่นท้าวและเรื่อยลงมาทางใต้จนถึงท่าลี่ เชียงคาน ด่านซ้าย นครไท ชาติตระการ น้ำปาด ท่าปลา และมาจนถึงบริเวณเมืองหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งหากเอาเส้นสมมติทางการปกครองออกไป ไม่ว่าจะเป็นเส้นประเทศ เส้นภาคหรือเส้นจังหวัด เราจะเห็นได้ว่าดินแดนเหล่านี้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นผืนเดียวกันต่อเนื่องกัน และบรรดาผู้คนในพื้นที่เหล่านี้ล้วนแต่มีวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนอาหาร และภาษาเป็นอย่างเดียวกันหมด จึงอาจเรียกเพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้นว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ “เป็นลาวหลวงพระบาง” ซึ่งจะแตกต่างจากลาวเวียงจันทน์และคนล้านนา (พิพิธภัณฑ์หล่มศักดิ์, 2561)

รูปภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านช้าง

ที่มา : ทางอีสาน, 2557

ซึ่งผู้วิจัย ได้สืบค้นข้อมูลชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม (ทางอีสาน, 2557) จากแผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านช้าง ในรูปภาพที่ 4.1 จะเห็นว่าพื้นที่ในเส้นประ ซึ่งประกอบด้วย เมืองหล่มสัก นครไทย เชียงคาน และส่วนหนึ่งของอุดรดิตถ์ เป็นเมืองที่อยู่ในเขตชายขอบของวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลจาก ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (2549) ที่อธิบายว่า กลุ่มวัฒนธรรมล้านช้างส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในกลุ่มอำเภอที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหลวงพระบางต่อกับแนวเขาเพชรบูรณ์ เส้นอำเภอ บ้านโคก อำเภอปากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ข้อมูลจากพิพิธภัณฑสถานหล่มสักดี (2561) ยังมีข้อมูลสนับสนุนการเกิดขึ้นและตั้งอยู่ของเมืองหล่มสักอีกประการหนึ่ง คือ หลักฐานทางโบราณคดีในศิลาจารึกตั้งแต่สมัยสุโขทัย หลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 2 วัดศรีชุม หลักที่ 8 เขาสมนญกุลและจารึกวัดบูรพาราม ได้กล่าวถึง เมืองลุ่ม เมืองลุม ลุมบาจาย เป็นเมืองที่อยู่ทางตะวันออกของสุโขทัย ซึ่งนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ก็ให้ความเห็นตรงกันว่า น่าจะเป็นเมืองหล่ม หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเมืองหล่มนั้นได้ตั้งเป็นชุมชนเป็นเมืองมีหลักฐานมั่นคงมาช้านานหลายร้อยปีตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว ฉะนั้นจึงสามารถสันนิษฐานได้ว่า ไทหล่มได้อยู่ในแถบเมืองหล่มนี้ (ดินแดนหล่มสัก หล่มเก่าในปัจจุบัน) เป็นหลักแหล่งกันมาช้านานแล้ว โดยเป็นการเข้ามาอยู่อาศัยลงหลักปักฐานทำมาหากินและขยายกันออกมาเรื่อยๆ จากแถวหลวงพระบางไชยะบุรี

นอกเหนือจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า มีคนลาวที่อพยพหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาในพื้นที่เขตนี้ ในภายหลังจากสมัยสุโขทัยอีกเช่นกันในรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นการนำคนลาวที่ถูกกวาดต้อนมา ให้เข้ามาอยู่ผสมกับไทหล่มในพื้นที่เดิมซึ่งอยู่อาศัยมานานแล้ว (พิพิธภัณฑสถานหล่มสักดี, 2561)

ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับข้อมูลชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม ที่ได้นำเสนอว่าการกวาดต้อนคนลาวที่มากที่สุดในประวัติศาสตร์ครั้งหนึ่ง ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นการเทครัวลาวล้านช้าง คือการกวาดต้อนภายหลังศึกเจ้าอนุวงศ์ที่ก่อการกบฏในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ไม่สำเร็จ ซึ่งจากศึกครั้งนั้น เวียงจันทน์ถูกเผาอด ทั้งบ้านเรือน วัดวาอารามถูกเผาสิ้น เหลืออยู่เพียงวัดเดียวคือวัดสี่สะเกตที่ไม่ถูกเผา ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะใช้เป็นที่พักของแม่ทัพสยาม เหตุการณ์ครั้งนั้น ชาวเวียงจันทน์และเมืองอื่นๆ ถูกกวาดต้อนมาสยามจำนวนมาก และถือเป็นการกวาดต้อนคนลาวที่มากที่สุดในประวัติศาสตร์ เพื่อไม่ให้เวียงจันทน์ฟื้นกลับมาเป็นเมืองอีกครั้ง รวมทั้งเมืองที่เคยร่วมกับเจ้าอนุวงศ์ก็ถูกเก็บส่วยอย่างหนัก บางเมืองถูกกวาดต้อนผู้คนลงมายังสยามด้วย เช่น เมืองนครพนม เมืองสกลนคร ชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาครั้งนี้เป็นชาวลาวเวียงมากที่สุด ให้ไปอยู่แถบสระบุรี ศรีสะเกษ สุรินทร์ ราชบุรี นครนายก ลพบุรี ชัยนาท กำแพงเพชร เป็นต้น บางพวกอพยพต่อไปแถบนครสวรรค์ อุทัยธานี สุโขทัย หรือขึ้นไปทางภาคเหนือก็มี ส่วนฝั่งขวาแม่น้ำโขงมีการกวาดต้อนคนเมืองนครพนม ให้ไปอยู่พนัสนิคม พนมสารคาม คนจากสกลนครไปอยู่กบินทร์บุรี ประจันตคาม เนื่องจากเมืองเหล่านี้ใกล้เคียงกับเวียงจันทน์และอยู่ใกล้เวียงจันทน์ นอกจากนี้ ยังมีการอพยพคนลาวล้านช้างลงมาอีกหลายระลอกทั้งจากหลวงพระบาง ปากลาย แก่น้าว รวมทั้งไทดำ ไทพวน อีกจำนวนหนึ่ง (ทางอีสาน, 2557)

1.2. คีตกเจ้าอนุวงศ์ เหตุการณ์สำคัญต่อประวัติศาสตร์เมืองหล่ม

วิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้อธิบายถึง คีตกเจ้าอนุวงศ์และเมืองหล่มสัก เมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองหล่มสัก ไว้ดังนี้ (วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2559)

คีตกเจ้าอนุวงศ์ เกิดขึ้นในสมัยต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เป็นศึกที่สำคัญมากครั้งหนึ่งระหว่างกรุงรัตนโกสินทร์กับอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นประเทศราชของสยาม สงครามครั้งนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบกับเมืองต่างๆ ในเพชรบูรณ์ หลายเมืองที่ควรจะได้บันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์

สงครามครั้งใหญ่ระหว่างกรุงเทพฯ และเวียงจันทน์ครั้งนี้ เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2369 ซึ่งมูลเหตุของสงครามนั้น เกิดจากความต้องการกอบกู้เอกราชของเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ล้านช้างเวียงจันทน์

อาเชียนสตอร์รี่ (2558) ได้มีข้อมูลเพิ่มเติมว่า เจ้าอนุวงศ์เริ่มระดมพลจากเมืองใต้บังคับบัญชา มาไว้ที่เวียงจันทน์กับจำปาศักดิ์ เพื่อทำการฝึกทหารและยังส่งทูตไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองในภาคอีสาน เพื่อชักชวนให้ร่วมโจมตีสยามพร้อมกัน โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การกวาดต้อนประชากรตามหัวเมือง ที่เดินทัพผ่านกลับมายังเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ส่วนการเข้าโจมตีกรุงเทพนั้นถือเป็นเป้าหมายรอง สงครามครั้งนั้นคาดกันว่ากองทัพเจ้าอนุวงศ์น่าจะมีกำลังคนประมาณ 10,000 ถึง 30,000 คน โดยการบุกเข้าตี ใช้ 2 เส้นทางหลักในการเดินทัพ เส้นทางแรกแยกเป็น 2 กองทัพ ทัพแรกเดินทางจากเวียงจันทน์เข้าสู่หนองบัวลำภูและโคราช ทัพที่ 2 จาก สกลนครผ่านกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ไปบรรจบกับทัพแรกที่โคราช ยกทัพจากจำปาศักดิ์ ถึงอุบลราชธานีแล้วแยกออกเป็น 2 ทาง ไปทางจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนอีกทัพหนึ่ง มุ่งไปทางศรีสะเกษ สังขะ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นางรอง ทัพใหญ่ของเจ้าอนุวงศ์ สามารถยึดโคราช ได้อย่างสมบูรณ์ ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2369 และส่งทัพหน้ามากวาดต้อนคนถึงหัวเมืองสระบุรี (อาเชียนสตอร์รี่, 2558 : ถอดเทป)

นอกจากนี้ วิศัลย์ โฆษิตานนท์ (2559) ยังอธิบายอีกว่า ด้วยความที่เมืองหล่มสักและเพชรบูรณ์ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณในลุ่มน้ำเลย-น้ำโขง และลุ่มน้ำสัก-แม่น้ำเจ้าพระยา ที่ชาวลาวสามารถติดต่อค้าขายกับชาวสยามได้โดยตรงมาช้านาน จึงทำให้เพชรบูรณ์จะต้องตกเป็นสมรภูมิในการศึกครั้งนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเมื่อชาวเพชรบูรณ์ได้ยินข่าวเรื่องทัพลาวจะยกทัพลงไปที่กรุงเทพฯ โดยส่วนหนึ่งจะยกทัพมาทางเมืองหล่มสักแล้วเข้าตีเมืองเพชรบูรณ์ จึงทำให้ชาวเมืองจำนวนมากหวาดกลัวและอพยพหลบหนีภัยเข้าป่าไป

สำหรับเมืองหล่ม หรือ เมืองหล่มสักในสมัยนั้น ตั้งอยู่ 2 ข้างริมน้ำพุ มีวัดตาลและวัดทุ่งธงไชยเป็นศูนย์กลาง (ซึ่งก็คือ เมืองหล่มเก่าในปัจจุบัน) เป็นชุมชนที่มีหลักฐานมั่นคงมาแต่โบราณแล้ว ด้วยความที่เป็นคนลาวเหมือนกัน จึงมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับทางเวียงจันทน์เป็นส่วนใหญ่ มีธรรมเนียมการปกครองและวัฒนธรรมอย่างล้านช้างทั้งหมด การศึกในครั้งนี้พระสุริยวงษา เจ้าเมืองหล่มสักจึงได้ทำการเข้าร่วมกับเจ้าอนุวงศ์ด้วย เมื่อสงครามเริ่มต้นขึ้น หลังจากทัพลาวได้เข้าตีเมืองนครราชสีมาได้แล้ว เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) บุตรของเจ้าอนุวงศ์ ก็ได้นำกำลังกวาดต้อนชาวลาวจากสระบุรีจะกลับเวียงจันทน์ โดยผ่านทางเมืองเพชรบูรณ์ บังคับให้เจ้าเมืองเพชรบูรณ์และกรมการเมืองเข้าร่วมทัพด้วย

เมื่อกวาดต้อนผู้คนระหว่างทางแล้วจึงไปตั้งทัพมั่นอยู่ที่เมืองหล่มสัก สมทบกับไพร่พลทัพลาวที่ยกมาช่วยจากทางเหนือ โดยเจ้าราชวงศ์ประสงค์จะใช้เมืองหล่มสักเป็นค่ายใหญ่กวาดต้อนชาวสยามและชาวลาวในเขตเมืองเพชรบูรณ์ หล่มสัก นครไทย นครชุม ด่านซ้าย แคนท้าว น้ำปาดและเมืองเลยไปเวียงจันทน์

กองกำลังของทัพลาวได้ตั้งค่ายในเขตเพชรบูรณ์ 5 แห่ง ค่ายแรกนั้นอยู่ที่บ้านนายมที่อยู่ทางใต้ของเมืองเพชรบูรณ์ จากนั้นก็มีค่ายที่บ้านตะโพน (สันนิษฐานว่าเป็นบ้านท่าพลในปัจจุบัน) ค่ายบ้านสะเดียง เมืองเพชรบูรณ์ และค่ายใหญ่ที่สุดอยู่ที่เมืองหล่มสัก ด้านกรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพขึ้นมาปราบเจ้าราชวงศ์ ทัพหน้าของสยามได้เกิดการปะทะกับทัพลาวเป็นครั้งแรกที่บ้านนายมในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 4 ปีกุน นพศก ซึ่งตรงกับวันเสาร์ที่ 15 มีนาคม 2370 การรบครั้งนี้ทั้ง 2 ทัพได้รับพุงกันเกิดความเสียหายล้มตายกันทั้ง 2 ฝ่ายเป็นจำนวนมาก แม่ทัพนายกองบาดเจ็บกันหลายคนกว่าจะตีค่ายนายมจนแตกได้

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 3 ได้บันทึกเหตุการณ์การสู้รบที่บ้านนายมไว้ดังนี้ “วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน นพศก พญาพิไชยวาริเถื่อนหนังสือบอกเจ้าพญามะหาเสนาลงมาฉบับ ๑ ว่า ณ วันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลา ๒ ยามเสศ ขุนจบกจักระวาฬซึ่งให้ขึ้นไปสืบราชการทางเมืองหล่มสัก กลับถือหนังสือบอกพญาวิจิตณรงค์ พญาพิไชยสงคราม พญาณรงค์เดชา พญาบริรักษ์ราชฯ ลงมาถึงพญาไกรโกษาฉบับ ๑ ว่า นายทัพนายกองยกไปถึงบ้านกองทุน ณ วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ นายศุภภาขุนไกรเมืองจัน ชาวบ้านนายมแจ้งมาว่า อ้ายลาวจะกวาดครัวที่อยู่ในค่ายกับครัวบ้านนายมขึ้นไปเมืองหล่มสัก พญาวิจิตณรงค์ พญาพิไชยสงคราม พญาณรงค์เดชา พญาบริรักษ์ราชฯ นายทัพนายกองรีบยกขึ้นไป ณ วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ พร้อมกันระดมตีอ้ายลาว อ้ายลาวสู้รบอยู่แต่เพลาค่ำเช้า ๓ โมงเสศ คิดพร้อมกันเข้าแหกค่าย อ้ายลาวยิงถูกพญารามเดช ๒ สุน หลวงจ่านางราชถูกแขนตลอดแห่ง ๑ ขุนตำรวจถูกใต้ไลขา ๑ หมื่นมหาดเล่ถูกแขนตลอดชายโครงแห่ง ๑ หลวงลำแดงถูกศีรษะแห่ง ๑ อ้ายลาวแทงหลวงเพชรดาถูกคอลึกประมาณเมล็ดข้าวเปลือกแห่ง ๑ อ้ายลาวแตกทิ้งค่ายหนีไป พญาณรงค์เดชาเข้าสกัดฟันอ้ายลาวตายหลายคน อ้ายลาวแทงพญาณรงค์เดชาถูกราวนมขวาเฉียงไป แผลลึก ๓ นิ้วแห่ง ๑ ขุนหมื่นนายไพร่ตายบ้างป่วยบ้าง ฆ่าอ้ายแสนชั้นซ้ายตายนาย ๑ กับไพร่ ๔๗ คน อ้ายลาวเจ็บป่วยเป็นอันมาก นายทัพนายกองได้ปืนคาบศิลาอ้ายลาวกองพญาวิจิตณรงค์ ๑๐ พญาพิไชยสงคราม ๑๐ พญาณรงค์เดชา ๖ พญาบริรักษ์ราชฯ ๘ เข้าด้วยกัน ๓๔ บอก อ้ายลาวเมืองหล่มสัก นายทัพนายกองจับได้ตัดหูตัดมือ เอาหนังสือผูกคอปปล่อยไปคน ๑ แต่ไทยเข้าด้วยอ้ายลาวกลับนำอ้ายลาวมากวาดครอบครัวจับได้คน ๑ นายทัพนายกองให้ตัดศีรษะเสียไว้ แลครัวซึ่งอ้ายลาวกวาดเอาไว้ในค่ายกับครัวบ้านนายมนั้น พญาวิจิตณรงค์ พญาพิไชยสงคราม พญาณรงค์เดชา พญาบริรักษ์ราชฯ จัดแจงรวบรวมไว้ ณ บ้านนายมแล้วได้ตั้งค่ายมั่น ณ บ้านนายม ๖ ค่าย” (วิศิษฐ์ โฆษิตานนท์, 2559)

และทางกรุงเทพฯ ได้ส่งทัพใหญ่มาเสริมอีก โดยได้ส่งกองทัพของพระเจ้าอภัยภูธร(น้อย) สมุหนายกเป็นแม่ทัพใหญ่ และให้พระยาเพชรพิชัย พระยาไกรโกษาคุมทัพจากหัวเมืองฝ่ายเหนือมาตีกระหนาบทัพเจ้าราชวงศ์ จนสามารถตีค่ายต่างๆ ทั้งค่ายบ้านตะโพน ค่ายบ้านสะเดียงและค่ายเมืองเพชรบูรณ์ของทัพลาวแตกพ่ายหมด จากนั้นได้ร่วมกันตีทัพใหญ่เจ้าราชวงศ์ที่เมืองหล่มสัก จนกองทัพลาว

ต้องแตกพ่ายและหนีไปทางเมืองเลย เพื่อไปสมทบกับทัพหลวงเจ้าอนุวงศ์ที่เมืองหนองบัวลำภู เกิดการสู้รบกันครั้งใหญ่ที่หนองบัวลำภู กองทัพลาวต่อสู้เหนียวแน่นมาก แต่สุดท้ายก็แตกพ่ายไป เจ้าอนุวงศ์พร้อมด้วยเจ้าราชวงศ์พาครอบครัวหนีไปพึ่งเมืองญวน พระสุริยวงษาเจ้าเมืองหล่มสักเสียชีวิต กองทัพเวียงจันทน์ถูกตีแตกพ่ายและสยามเข้ายึดครองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ

อนึ่ง ในการทิ้งค่ายเมืองหล่มสักของกองทัพลาว เจ้าราชวงศ์ได้สั่งให้เผาบ้านเรือนทิ้งเป็นจำนวนมาก เพื่อกวาดต้อนผู้คนไปยังเวียงจันทน์ ซึ่งผลจากการเผาเมืองในครั้งนี้ ทำให้เกิดวัดวาอารามหลายแห่งถูกทิ้งร้างไป เช่น วัดป่าไผ่โย วัดกู่แก้ว วัดจอมแจ้ง ซึ่งได้พบซากสิ่งก่อสร้างและพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างที่ถูกทิ้งร้างไว้มากมาย เมื่อศึกสงบลง กรมพระราชวังบวรมหาดิศัยพลเสพ ได้ส่งพระยาเพชรพิชัยและพระยาสมบัติวิมลมาจัดการปกครอง โดยรวบรวมชาวลาวที่กระจัดกระจายอยู่ตามป่าเขาให้เข้ามาตั้งหลักปักฐานอยู่อย่างเป็นระเบียบ ได้เกลี้ยกล่อมครัวเมืองต่างๆ กลับยังภูมิลำเนาเดิม ครัวเมืองหล่มส่วนหนึ่งจึงอพยพกลับเมือง และบางส่วนย้ายไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในเขตเมืองด่านซ้าย เมืองนครไทย และเมืองเลย เมื่อสงครามผ่านพ้นไป พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองหล่มสักคนใหม่ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการช่วยปราบกบฏในครั้งนี้ คือ พระสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงคราม (คง) และเจ้าเมืองหล่มสักผู้นี้เอง ที่ย้ายที่ตั้งเมืองหล่มสักจากทางเหนือที่เคยตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำพุง ให้ลงมาทางใต้ อยู่ริมน้ำสักอันเป็นที่ตั้งของเมืองหล่มสักในปัจจุบัน และส่วนเมืองหล่มสักเดิมที่อยู่ริมน้ำพุง ก็ให้เรียกว่า *เมืองหล่มเก่า* จากนั้นเมื่อ พ.ศ. 2372 เมืองเพชรบูรณ์ได้เลื่อนฐานะเป็นหัวเมืองชั้นโท และมีกลุ่มชาวลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ซึ่งราชสำนักสยามได้แต่งตั้งพระณรงค์สงครามให้เป็นเจ้าเมืองเพชรบูรณ์ และมอบหน้าที่ให้เมืองเพชรบูรณ์ปกครองดูแลเมืองขึ้นที่เป็นหัวเมืองลาว คือ เมืองหล่มสัก รวมทั้งเมืองเลย และเมืองแก่นท้าว ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2559)

นอกจากนี้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกับข้อมูลของวิศัลย์ โฆษิตานนท์ คือ ข้อมูลจากกระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้อธิบายถึง การเกณฑ์กำลังของฝ่ายสยามเพื่อปราบกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเมืองหล่มสัก ว่า “กบฏครั้งนี้ใหญ่หลวงมากในสายตาของไทย เห็นได้จากการออกคำสั่งเกณฑ์กำลังจากหัวเมืองทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ขึ้นไปจนถึงหลวงพระบาง แม้กระทั่งภาคใต้เกณฑ์ไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช แต่อย่างไรก็ตาม กำลังหลักที่ไทยได้ใช้ในการรบจริงๆ เป็นกำลังจากภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง (พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุ ตาก เชียงทองเดิน) กองทัพไทยเดินทัพเข้าสู่ภาคอีสาน 5 ทาง คือ เข้าอีสานใต้ ทางประโคนชัย บุรีรัมย์ ติดยามูลเค็ง ที่พิมาย สุวรรณภูมิ ยโสธร อุบล ราชธานี จำปาศักดิ์ จากจำปาศักดิ์ตีขึ้นไปตามแม่น้ำโขงผ่านเขมราฐ มุกดาหาร นครพนม สกลนคร ทัพนี้มีบทบาทเด่นที่สุด แม่ทัพคือ พระยาราชสุภาวดี หรือ เจ้าพระยาบดินทร์เดชาในเวลาต่อมา ทัพที่ 2 ยกเข้ามาทางปากช่องโคราช มุ่งเข้าตีหนองบัวลำภู ทัพที่ 3 ผ่านสระบุรี ด่านขุนทด แล้วไปทางเดียวกับทัพที่ 2 ทัพที่ 4 ผ่านสระบุรี เข้าตีเพชรบูรณ์ หล่มสัก ทัพที่ 5 จากพิษณุโลก เข้าตีหล่มสัก แล้วแบ่งส่วนหนึ่งยกขึ้นไปทางด่านซ้าย เมืองเลย มีเป้าหมายที่เวียงจันทน์ อีกส่วนหนึ่งจากหล่มสักเข้าตีเมืองหนองบัวลำภู” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

ผลจากการศึกษาเจ้าอนุวงศ์ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันที่ชัดเจนที่สุด คือ การปรากฏตัวขึ้นของกลุ่มชุมชนคนลาวทั้งในและนอกพระนคร รวมไปถึงพื้นที่ทางภาคอีสานและภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งหากยึดตามแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ชาตินิยม มักจะพบคำอธิบายว่า “คนเหล่านี้อพยพเข้ามาเพื่อพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารในแผ่นดินสยาม แต่ทว่าความจริงแล้วคือการเทครัวจากเมืองทั้งฝ่งซ้ายและฝ่งขวาของแม่น้ำโขง ที่เคยอยู่ในอำนาจของเวียงจันทน์ เพราะสยามต้องการตัดกำลังไม่ต้องการให้เกิดกบฏขึ้นอีกต่อไป นับเป็นการอพยพเทครัวประชากรครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ เท่าที่เคยมีการบันทึกมาในอุษาคเนย์” (อาเชียนสตอร์รี่, 2558 : ถอดเทป)

หนึ่งในข้อมูลที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่า ไทยหล่ม มีรากที่สืบเชื้อสายมาจากลาวหลวงพระบาง คือ ชายชาวไทหล่มในอดีต จะนิยมสักขาแค่ส่วนขาท่อนบน ไม่สูงขึ้นไปถึงพุงและเอว ซึ่งคนสยามเรียกคนกลุ่มที่สักแบบนี้ว่า “ลาวพุงขาว” ต่างจากคนแถบล้านนา แพร่ น่าน ที่นิยมสักเลยสูงขึ้นไปถึงพุงและเอวที่คนสยามเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ลาวพุงดำ จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองหล่มเป็นพื้นที่ที่ลาวพุงขาวอยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม ส่วนที่อาจจะมิได้พบเห็นลาวพุงดำในเขตเมืองหล่มบ้างนั้น สันนิษฐานว่าอาจเป็นการอพยพเข้ามาอยู่ในภายหลัง ซึ่งเป็นไปตามรายบุคคลหรือรายครอบครัวแต่ไม่ได้เข้ามาตั้งแต่ดั้งเดิมอย่างลาวพุงขาว

รูปภาพที่ 4.2 ชายชาวไทหล่มที่สักต้นขาตามลักษณะที่เรียกว่า ลาวพุงขาว

ที่มา : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2561

คนสยามสมัยก่อนนั้น ไม่เรียกผู้คนทางหัวเมืองว่าเป็นคนล้านช้างหรือคนล้านนา หากแต่เรียก รวมกันทั้งหมดว่า “ลาว” ซึ่งเป็นคำเรียกในเชิงเหยียดหยาม เพราะคนสยามมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้ถึงแม้จะ นับถือศาสนาพุทธ แต่กลับเชื่อถือองมงายนับถือผีจะทำอะไรก็ต้องถามผีก่อนทุกอย่าง ผีบอกอะไรให้ทำอะไร ก็จะทำตามทั้งหมด จากนั้นได้จำแนกกลุ่มคนลาวออกจากกัน โดยแบ่งออกไปตามลักษณะสีของพุงตามที่ ปรากฏให้เห็น จึงเป็นที่มาของคำเรียกลาวพุงขาวและลาวพุงดำ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2434 ได้มีการแบ่งพื้นที่ ตามเขตชายแดนสยามออกเป็นหัวเมืองต่างๆ (ศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่หลวงพระบาง) ขอบหัวเมืองลาวเฉียง แต่เดิมชื่อลาวพุงดำ (ศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เชียงใหม่) หัวเมืองลาวกาว และหัวเมืองลาวพวน ซึ่งก็เป็นการแบ่งพื้นที่ตามลักษณะของกลุ่มผู้คนในพื้นที่ต่างๆ ฉะนั้น คำว่า ลาวพุงขาว ลาวพุงดำ จึงเป็นคำเรียก ของคนสยามที่เคยใช้เรียกคนลาวในสมัยก่อน แต่คนหัวเมืองเองไม่ได้เรียกตนเองว่าลาว หรือไม่รู้รู้ รับทราบการเรียกกลุ่มตนเองตามแบบสยามนี้ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2561)

1.3. ที่มาของเมืองหล่มสัก

จารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงปรากฏชื่อลุมบาราย สะคำ จารึกหลักที่ 2 วัดศรีชุมมีคำว่า เมืองรัตเมืองลุม จารึกหลักที่ 8 เขาสูงมนภู ปรากฏชื่อ เมืองรัต เมืองสะคำ เมืองลุมบาจาย และจารึก วัดบูรพารามก็มีชื่อลุมบาจายเช่นเดียวกัน เอกสารโบราณเขียนเป็นตัวอักษรธรรมลาวในพิพิธภัณฑสถาน หลวงพระบางจารึกเมื่อ พ.ศ. 2358 ที่มีคำเรียกเมือง ลมสักฮักคบุลี และได้การกล่าวถึงวัดตาล วัดหินกลิ้ง วัดภู ที่เมืองลมสักด้วย ตอนปลายกรุงศรีอยุธยา มีคำให้การขุนหลวงหาวัดประจักษ์ต่อพระธรรม ได้กล่าวถึงเรื่อง ทางเหี้ยมเมืองเพชบุรณายม บรรทุกของป่ารวมทั้งเหล็กกล้า ฯลฯ ไปจอดขายที่อยุธยา

นอกจากนี้ แผนที่เดินทัพรัชกาลที่ 1 ปรากฏชื่อเมืองที่อยู่ริมน้ำพุงว่า “หล่มสัก” และชื่อใน พงศาวดาร 3 ที่บันทึกเหตุการณ์ตอนศึกเจ้าอนุวงศ์ โดยได้เรียกเมืองที่มีเหตุการณ์สู้รบในครั้งนั้นว่าหล่มสัก หรือหล่มสัก (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2561)

“มีหนังสือนิทานโบราณคดี เรื่อง ความเข้าใจที่เมืองเพชรบูรณ์ (ใช้ที่แปลว่าป่วยไข้ครับ) หนังสือ เล่มนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ทรงเรียบเรียงขึ้น ได้บันทึกไว้เมื่อ ตอนที่ท่านเสด็จมาตรวจราชการที่มณฑลเพชรบูรณ์ใน พ.ศ. 2447 ว่า หล่มเก่า เป็นเมืองมาแต่สมัยกรุง สุโขทัยมีชื่อปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่า เมืองลุ่ม ต่อมาจึงเรียกว่าเมืองหล่ม ซึ่งเชื่อว่าเป็นการเพี้ยนของเสียงมาเรื่อยๆ แต่ก็เชื่อว่ามี ความหมายเดียวกัน แต่เมืองหล่มสักเป็นเมือง ตั้งใหม่ในภายหลัง ซึ่งเข้าใจว่าเพิ่งตั้งเมื่อรัชกาลที่ 3 เพื่อจะให้สะดวกแก่การคมนาคม จึงได้มาตั้งเมือง ที่ริมลำน้ำสัก ซึ่งเป็นที่ตั้งของหล่มสักในปัจจุบันนี้” (เสรีภาพ อินทสม, 2561 : สัมภาษณ์)

จากหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวนี้ จึงสามารถรวบรวมสันนิษฐานได้ว่า ตามหลักฐานใน ศิลาจารึกตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังกล่าวที่ได้กล่าวถึงเมืองลุม ลุมบาจาย ซึ่งน่าจะเป็นเมืองหล่มนี้เองเพราะมี ความหมายอย่างเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าเมืองหล่มนั้นตั้งเป็นชุมชนเป็นเมือง มีหลักฐานมั่นคง มาช้านานหลายร้อยปีแล้วตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ตัวเมืองที่เรียกว่าเมืองลุ่ม เมืองหล่ม หรือหล่มสัก ตั้งแต่เดิมนั้นเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมลำน้ำพุง ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำป่าสักมีภูเขาขนาด 3 ข้าง คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและทิศเหนือ บริเวณนี้มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ภายหลังหลังเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์แล้ว พระสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงคราม(คง) เจ้าเมืองหล่มสักเห็นว่าการติดต่อค้าขายและการคมนาคมได้เปลี่ยนทิศทางไปโดยให้ความสำคัญกับการติดต่อค้าขายกับบ้านเมืองทางใต้ โดยใช้เส้นทางแม่น้ำป่าสักแทนจึงทำการสร้างเมืองหล่มสักขึ้นใหม่ที่ริมแม่น้ำป่าสัก โดยใช้ชื่อว่า“เมืองหล่มสัก”อย่างเดิม ส่วนเมืองหล่มเดิมถูกเรียกว่า “หล่มเก่า” นับแต่นั้นเป็นต้นมา

เมืองหล่มสักดีที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้ มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นชุมชนใหญ่และมีฐานะเป็นเมืองมาโดยตลอดแม้กระทั่ง สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2442 ที่มีการตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้น หล่มสักก็ยังคงเป็นเมืองขึ้น กับมณฑลเพชรบูรณ์จนกระทั่ง พ.ศ. 2459 ได้มีประกาศเปลี่ยนเมืองมาเป็นจังหวัดแทน “จังหวัดหล่มสักดี” ก็ยังคงอยู่ โดยประกอบด้วย 2 อำเภอ คือ อำเภอเมืองและอำเภอหล่มเก่า ต่อมาใน พ.ศ. 2460 ได้ประกาศเปลี่ยนอำเภอเมืองเป็นอำเภอวัดป่า จังหวัดหล่มสักดี

วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๔๖๐ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๔ หน้า ๔๐	เล่ม ๓๔ หน้า ๔๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๔๖๐
ประกาศเรื่องเปลี่ยนชื่ออำเภอ	จังหวัดเพชรบูรณ์
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย รับพระบรมราชโองการไว้เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศลงวันที่ ๑๔ เดือน พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เรียกว่า “จังหวัด” ผู้ว่าราชการเมืองเรียกว่า “ผู้ว่าราชการจังหวัด” อำเภอ เรียกตามชื่อตำบลที่ตั้งทั่วกรอำเภอขึ้น เพื่อให้เป็นที่สะดวกในทางราชการ แลเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งแห่งประชาชนทั่วไป ว่าอำเภอใดคงเรียกตามชื่อเดิม อำเภอใด เปลี่ยนเรียกชื่อใหม่ตามนามตำบล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศชื่ออำเภอ ทั้งที่คงชื่อเดิมแลเปลี่ยนชื่อใหม่ ดังบัญชีท้ายประกาศนี้ ให้เป็นระเบียบในราชการสืบไป • ประกาศตามวันที่ ๒๕ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ (ลงนาม) มหาเสวกเอก เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย	อำเภอเมือง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อำเภอวิเชียร คงเรียกอำเภอวิเชียร อำเภอไชยบาล คงเรียกอำเภอไชยบาล กิ่งบิรุม คงเรียกกิ่งบิรุม จังหวัดหล่มสักดี อำเภอเมือง อำเภอวัดป่า อำเภอหล่มเก่า คงเรียกอำเภอหล่มเก่า มณฑลปราชญ์บุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอเขาหิน อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม คงเรียกอำเภอพนมสารคาม อำเภอบางคล้า คงเรียกอำเภอบางคล้า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว คงเรียกอำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกง คงเรียกอำเภอบางปะกง กิ่งสนามไชย คงเรียกกิ่งสนามไชย

รูปภาพที่ 4.3 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เรื่องการเปลี่ยนชื่ออำเภอของจังหวัดหล่มสักดีในอดีต

ที่มา : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2561

เมื่อ พ.ศ. 2473 ได้เกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักรัฐบาลในสมัยนั้นจึงได้ประกาศยกเลิกจังหวัดขนาดเล็กไปเพื่อการประหยัดค่าใช้จ่ายงบประมาณ จึงได้มีการลดฐานะจังหวัดหล่มสักดีเป็นอำเภอวัดป่า ขึ้นกับจังหวัดเพชรบูรณ์ จากนั้นในปี พ.ศ.2481 มีพระราชกฤษฎีกาโดยประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เปลี่ยนชื่ออำเภอวัดป่า มาเป็นอำเภอหล่มสักดี ต่อมาปรากฏว่าในพื้นที่อำเภอหล่มสักดีได้มีการเขียนตัวสะกดกันเองใหม่ เป็นหล่มสักจะด้วยเหตุผลใดไม่ปรากฏ ฉะนั้น เมื่อมกราคม พ.ศ. 2484 ได้มีความเห็นคณะกรรมการกฤษฎีกาบอกว่าการเปลี่ยนชื่อจาก หล่มสักดี มาเป็น หล่มสัก โดยไม่มีการออกพระราชกฤษฎีการองรับนั้นเป็นการไม่ถูกต้องเพราะเป็นการเปลี่ยนคำและความหมายด้วยจึงต้องกลับไปใช้คำว่าหล่มสักดีเหมือนเดิม

ในช่วงนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2486 ถึง พ.ศ. 2487 ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ย้ายเมืองหลวงมาอยู่เพชรบูรณ์ รัฐบาลได้ประกาศให้เปลี่ยนแปลงการใช้พยัญชนะในภาษาไทย โดยคัดตัวอักษรที่ซ้ำซ้อนกันออกไป จึงมีการเขียนว่า หล่มสัก ในเอกสารในช่วงนั้นด้วย ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็ได้มีการให้ใช้ตัวสะกดแบบเดิมอย่างแต่ก่อน จึงได้เห็นคำว่า หล่มสักอย่างเป็นทางการตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ข้อมูลชาวไทหล่ม จากหนังสือโบราณเมืองหลวงพระบาง

อีกหนึ่งที่มาของชาวไทหล่ม มีหลักฐานว่าชุมชนชาวไทหล่มนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังข้อมูลที่ ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ ได้อธิบายว่า หลักฐานที่ยืนยันตัวตนของเมืองหล่มสักร่วมสมัยอยุธยา คือ ข้อความที่ปรากฏในหนังสือโบราณที่ค้นพบในหอสมุดแห่งชาติบ้านจุมค้อง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่กล่าวถึงชื่อเมืองหล่มสักไว้ดังนี้ (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, 2561)

“นามามิ รตนเตยย สีสุมังคกกถา โอวาทานุสาสน์ อัญญปัญญาสาทิศาสตร์ สังกาสได้ สองพันปลาย หนึ่งร้อยห้าสิบแปด ตัว ปรีะวายสี สังฆสามัคคี มีมหาราชครูหลวงวัดหินกั้งแล วัดภู วัดตาล เป็นเค้า มีมหาราชเจ้าในหล่มสักอัครบุรี มีพระราชชมเพิง ตามทศราชธรรมสิบประการบ่ขาด ตามवादอรรสักราชามัก เพื่อว่าจักสั่งสอนยังกุลบุตรเจ้าทั้งหลาย ให้พร้อมเพียงกันสูตรบาลีภาณวานทั้ง ๘ แลปริตสูตรมีเยสันตาราชโตเป็นเค้า トラบต่อเท่าเถิงกรรมวาจาปาติโมกข์”

ซึ่งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ได้สรุปประเด็นจากการถอดความหมายในโบราณที่ค้นพบในหอสมุดแห่งชาติบ้านจุมค้อง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง โบราณนี้ระบุว่าเหตุการณ์ดังกล่าว หมายถึง การจารึกหนังสือโบราณนี้ครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2158 ปรีะวายสี ตรงกับรัชสมัยพระยาวรวงศาหารธรรมิกราช นครล้านช้างเวียงจันทร์ ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ แห่งกรุงศรีอยุธยา แสดงว่าเมืองหล่มสักเป็นบ้านเมืองที่รุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นในระดับหนึ่งแล้วในยุคนั้น

ประเด็นที่สอง กล่าวถึง การรวมตัวกันของพระเถระมหาราชครูหลวงแห่งวัดหินกั้ง วัดภู และวัดตาลร่วมสังฆสามัคคีในการจารึกหนังสือโบราณนี้ขึ้น แสดงให้เห็นว่าในด้านการศึกษาด้านปริยัติธรรมในเมืองหล่มสักมีความเจริญมากพอสมควรแล้วจึงได้มีการเรียบเรียงตำราการศึกษาพระบาลีเกิดขึ้นในเมืองนี้

ประเด็นที่สาม กล่าวถึง “มหาราชเจ้า ในหล่มสักอัครบุรี” อันหมายถึง เจ้าผู้ครองเมืองหล่มสัก ทรงรำพึงถึงครองทศพิธราชธรรมอันเป็นครองธรรมของพระราชา ทรงมีเมตตาต่อประชาราษฎร์และลูกหลานในบ้านเมือง ต่อไปภายหน้าจึงทรงอุปถัมภ์ให้มีการจารจารึกโบราณนี้ขึ้น แสดงให้เห็นว่าเมืองหล่มสักในสมัยนั้นเป็นเมืองที่มีเจ้าปกครองในระบอบอาญาสิทธิ์ ซึ่งเป็นระบอบปกครองตามแบบอย่างล้านช้าง และเจ้าครองเมืองหล่มสักเป็นผู้มีอำนาจทางการปกครองท้องถิ่นและเมืองที่เป็นบริวารใกล้เคียงกับเมืองหล่มสักด้วย โดยอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทร์ซึ่งเป็นนครใหญ่และมีอำนาจปกครองอยู่ในขณะนั้น

ประเด็นที่สี่ เมืองหล่มสัก ที่กล่าวถึงในโบราณนี้ หมายถึงเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำพุงอันได้แก่ บริเวณที่ตั้งของอำเภอหล่มเก่าในปัจจุบัน

ประเด็นที่ห้า หนังสือใบลานนี้จารขึ้นโดยใช้อักษรธรรมล้านช้าง ซึ่งเป็นตัวอักษรชั้นสูงของลาว เป็นเครื่องยืนยันว่า เมืองหล่มสักเป็นบ้านเมืองภายใต้ขอบเขตสัมมาของล้านช้างเวียงจันทร์ในสมัยนั้น และมีฐานะเป็นเมืองกันชนระหว่างอยุธยาและเวียงจันทร์และตกอยู่ในฐานะเมืองสองฝ่ายฟ้าม้าโดยตลอด จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เกิดสงครามสยามรบเวียงจันทร์จนราบคาบ เมืองหล่มสักจึงได้ขึ้นตรงต่อราชสำนักสยามมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น “ไทหล่ม” หรือชาวเมืองหล่มสักจึงเป็นพลเมืองที่อยู่อาศัยในถิ่นนี้มายาวนาน และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงสงครามสยาม-เวียงจันทร์ จึงเกิดการเคลื่อนไหวโดยเฉพาะการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองนี้ไปยังสถานที่อื่นๆ และต้อนผู้คนจากที่อื่นมาอาศัยทำกินแทนผู้ที่เคยอาศัยอยู่แต่เดิม ผู้คนในเมืองหล่มจึงผสมกลมกลืนระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่เดิม (ชาวเมืองหล่มเก่า) และชาวล้านช้างที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่และมีลูกหลานตกทอดมาเป็นคนหล่มเก่าหล่มใหม่ เรียกรวมๆ ว่า “ไทหล่ม” อันหมายถึงคนเมืองหล่ม อันเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันอยู่โดยทั่วไปในทุกวันนี้

รูปภาพที่ 4.4 หนังสือใบลานที่ค้นพบในหอสมุดแห่งชาติ เมืองหลวงพระบางที่กล่าวถึงเมืองหล่ม
ที่มา : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากม, 2560

ไทหล่มดั้งเดิม จึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เชื้อสายเดียวกับคนลาวหลวงพระบางที่ได้อยู่อาศัยแผ่ขยายครอบคลุมต่อเนื่องลงมาในพื้นที่ทางใต้ตามลำน้ำโขง ทั้งฝั่งลาว คือ ไชยบุรี บ่อแดนแก่นท้าวลา และฝั่งไทย คือ เชียงคาน ท่าลี่ นครไทย ขาดตระการ ท่าปลาสา รวถึงแถบแม่น้ำป่าสักตอนบน คือ ด้านซ้ายหล่มสัก หล่มเก่า (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากม, 2561)

“**ไทยหล่ม**” จึงเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาที่มีรากและได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านช้างหลวงพระบางเป็นหลัก ผสมผสานกับวัฒนธรรมรอบข้าง เช่น ล้านช้างเวียงจันทร์ สยาม ล้านนา จนเกิดเป็นวัฒนธรรมไทยหล่มอันเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง

1.4. วัฒนธรรมการแต่งกายของลาวหลวงพระบาง รากเหง้าของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่มนั้น มีรากฐานจากลาวหลวงพระบาง ของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งหล่มสักเป็นหนึ่งในเมืองชายขอบของอาณาจักรล้านช้าง พื้นที่แนวเทือกเขาหลวงพระบางต่อกับแนวเขาเพชรบูรณ์ เส้นอำเภอบ้านโคก อำเภอปากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์(มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2549) ดังนั้น ชาวลาวหลวงพระบางที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอหล่มสักและหล่มเก่า จึงยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านการแต่งกายตามแบบดั้งเดิมที่มีการสืบทอดจนถึงชนรุ่นหลังที่ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ไทหล่มแห่งนี้

จากการศึกษาข้อมูลด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีหลวงพระบาง จากข้อมูลภาพถ่ายของกลางทุ่งมหาวิทยาลัย (กลางทุ่งมหาวิทยาลัย, 2557) ผู้วิจัย พบว่า สตรีชาวลาวหลวงพระบางในอดีตมีรูปแบบการแต่งกาย คือ นิยมนุ่งซิ่นที่มีลักษณะการต่อหัวต่อตีนยาวถึงข้อเท้า โดยองค์ประกอบของซิ่นจะประกอบด้วย 3 ส่วนหลักๆ คือ (1) หัวซิ่น ซึ่งนิยมเป็นหัวซิ่นทอขีด (2) ตัวซิ่น เป็นลายริ้วตามทางยาว (ไม่สามารถระบุลวดลายได้ เนื่องจากภาพมีขนาดเล็กและความคมชัดของภาพน้อย) (3) ตีนซิ่น เป็นผ้าทอลายริ้วสลับสี ต่อตามแนวขวางกับกับตัวซิ่น และจะมีผ้าที่ห่มแบบเฉียงพาดบ่า 1 ข้าง คล้ายการห่มสไบ ซึ่งมีทั้ง การห่มเฉพาะสไบแบบไม่สวมเสื้อ และห่มสไบทับเสื้อแขนงุดเข้ารูป ดังภาพ

รูปภาพที่ 4.5 ภาพถ่ายการแต่งกายของสตรีหลวงพระบางในอดีต

ที่มา : กลางทุ่งมหาวิทยาลัย, 2557

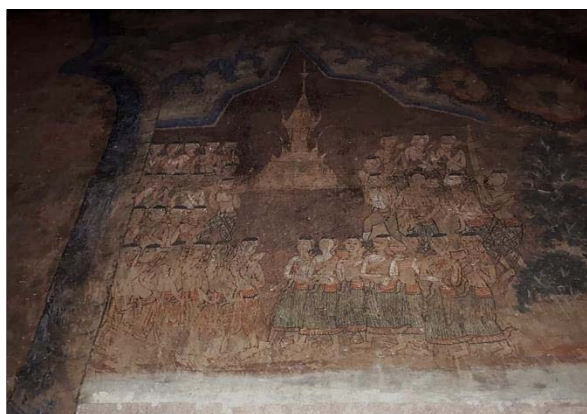
ดังนั้น การแต่งกายในลักษณะการนุ่งขึ้นต่อหัวต่อตีนและห่มผ้าสไบเฉียง ของสตรีชาวลาวหลวงพระบางนี้ จึงตกทอดสู่ลูกหลานของชาวลาวหลวงพระบาง ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ไทหล่ม คือ อำเภอหล่มเก่า (ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทหล่ม) และอำเภอหล่มสัก (ถิ่นฐานจากการขยายและย้ายเมืองในสมัย พระสุริยวงษามหาภักดีเดชะชนะสงคราม(คง) เจ้าเมืองหล่มสัก ภายหลังหลังเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์) ส่งผลให้ชาวไทหล่มมีวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของสตรีตามแบบที่คล้ายกับสตรีลาวหลวงพระบางดั้งเดิม

ซึ่งหนึ่งในหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนแนวคิดนี้ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ(สิม) ของวัดศรีมงคล หรือ ที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดนาทราย” ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรให้เป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ โดยวัดศรีมงคล ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ภายในโบสถ์ มีภาพเขียนตามแบบโบราณ ที่สะท้อนให้เห็นชีวิตของสังคมท้องถิ่นในอดีต เช่น ประเพณี ความเชื่อ การประกอบอาชีพ การค้าขายทางเรือ การเดินทาง และภาพพุทธประวัติ

รูปภาพที่ 4.6 พระอุโบสถ(สิม) และภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังองค์พระประธานภายในโบสถ์
วัดศรีมงคล หรือวัดนาทราย อำเภอหล่มเก่า

โดยหนึ่งในหลักฐานสำคัญที่ยังคงหลงเหลือว่า สตรีชาวไทหล่มมีการแต่งกายตามแบบสตรีชาวลาวหลวงพระบางนั้น คือ ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังองค์พระประธานในโบสถ์ ที่เป็นภาพวาดการแห่ปราสาทผึ้งหรือต้นผึ้ง **“และภาพวาดนี้ปรากฏภาพการแต่งกายของสตรีที่นุ่งขึ้น ลักษณะต่อหัวต่อตีน พาดผ้าสไบเฉียง ไม่สวมเสื้อ”** ร่วมในขบวนแห่ปราสาทผึ้งนั้น จึงถือเป็นหนึ่งหลักฐานที่แสดงถึงรากเหง้าและความเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวลาวหลวงพระบางสู่ชาวไทหล่ม

รูปภาพที่ 4.7 ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏภาพสตรีนุ่งขึ้นต่อหัวต่อตีนพาดผ้าสไบภายในโบสถ์วัดนาทราย

นอกจากนี้ จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาของผู้วิจัย ณ พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี ผู้วิจัยพบข้อมูลภาพถ่ายของสตรีชาวไทหล่มในอดีต ที่จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ โดยภาพถ่ายนี้เป็นภาพถ่ายของหญิงสาวชาวไทหล่มจำนวน 5 ท่าน แต่งกายด้วยชิ้นหัวแดงตีนก่าน หัวขึ้นมีทั้งแบบมัดย้อม และแบบทอขีด ซึ่งแสดงถึงลักษณะการแต่งกายของสตรีชาวไทหล่มในอดีต

รูปภาพที่ 4.8 ภาพถ่ายของหญิงสาวชาวไทหล่ม 5 ท่าน แต่งกายด้วยชิ้นหัวแดงตีนก่าน
ที่มา : พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี, 2561 : ภาพถ่ายจัดแสดง

ซึ่งพิพิธภัณฑ์หล่มสักดี (2561) อธิบายว่า สตรีทั้ง 5 ท่านในภาพนี้ จากซ้ายไปขวาประกอบด้วย นางทา กันมา นางเอม สิงห์เส นาง ผ้อย พิมพ์ตัน นางพัง บุญเมฆ และนางปิ่นมารอด ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล โดยนางปิ่น มารอด ท่านได้ให้ข้อมูลว่าตอนที่ถ่ายภาพนี้ท่านอายุได้ 18 ปีภาพนี้ถ่ายที่ร้านทวีศักดิ์โฟโต้ ตลาดหล่มสัก โดยการเดินทางด้วยเท้าจากบ้านตัวเองไปยังตลาดหล่มสัก ท่านเป็นคนที่ยืนด้านขวามือสุด สังกัดผ้าที่พาดบ่าไม่ใช่ผ้าแพรขาวเพราะไม่ได้เตรียมไปจึงใช้ผ้าแพรใส่ปลาไหลพาดบ่า ปัจจุบันผ้าแพรผืนนี้ยังอยู่และบุคคลที่ยืนคนแรกในมือข้างหนึ่งถือผ้าสไบขิดลายหรือผ้าแพรเบี่ยงแต่ไม่ได้เอาพาดหรือเฉลียงบ่า เพราะจะดูไม่เข้าพวก คุณยายปิ่นบอกว่า บุคคลทั้ง 5 ท่านนี้ถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะดีในย่านบ้านตัวเองจึงมีเครื่องประดับที่มีราคา สามารถมีเงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการถ่ายภาพ (พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี, 2561)

รูปภาพที่ 4.9 ภาพถ่ายของคุณยายปิ่น มารอด เปรียบเทียบอดีตและปัจจุบัน
ที่มา : พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี, 2561 : ภาพถ่ายจัดแสดง

2. กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม

กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 6 กลุ่ม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียดและบริบทการดำเนินงานที่ ดังนี้

2.1. กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2.1.1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

ตำบลบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก มีประวัติการทอผ้าขึ้นมดหมี่ ผ้าแพรหรือผ้าขาวม้า ไล่ปลาไหล ถูย่ามและผ้าทอหลากหลายชนิดที่ใช้กันในครัวเรือนในหมู่บ้าน โดยได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่รวมถึงคนบ้านห้วยหันไปนิยมซื้อผ้าโรงงานที่มีความสวยงามแปลกใหม่และราคาถูกหาซื้อได้ง่าย กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วยจึงได้ริเริ่มทาบทามผู้ที่เคยทอผ้าทั่วไป และดำเนินการสำรวจรวบรวมอุปกรณ์ในหมู่บ้าน ตั้งแต่ช่วงต้นเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2558

และมีการประชุมเพื่อหารือดำเนินการ และเริ่มมีการลงมือทอกันอย่างจริงจัง เมื่อช่วงเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2558 จึงถือเอาวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 เป็นวันก่อตั้ง "กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย" ซึ่งในขณะนั้น คนที่ยังคงทอผ้ามดหมี่อยู่เป็นครั้งคราวมีด้วยกันจำนวน 3 ท่านและท่านที่ให้ความสำคัญรับอาสาเป็นแกนหลักในการดำเนินงานคือ นางทองยูน ก้อนดี (ปัจจุบันคือประธานกลุ่ม) และผู้ที่ยินดีให้คำปรึกษาอีก 2 ท่านคือ นางบัวลา มารู และนางบุญมี โสดบัง และคนที่เคยทอผ้าทั่วไปอีก 14 คนรวมทั้งสิ้น 17 คน ในเวลาต่อมาเมื่อเห็นว่าทุกคนมีความรู้ความชำนาญมากขึ้น มีอุปกรณ์พร้อม จึง ได้ประชุมก่อตั้งรวมกลุ่มชี้แจงหาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูร่วมกันอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2558 นำโดยนางสาวมนต์นภา ก้อนดี ที่บ้านของ นางทองยูน ก้อนดี บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่1 ตำบลบ้านห้วย พร้อมทั้ง ได้ตั้งคณะกรรมการทำงานอย่างเป็นรูปแบบเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย มีสมาชิกทั้งหมด 68 คน (กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2559)

รูปภาพที่ 4.10 คุณมนต์นภา ก้อนดี ผู้รวบรวมก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

2.1.2. วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของกลุ่ม

1. เพื่อฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นมดหมี่ ผ้าผ้าแพรใส่ปลาไหล ผ้าสไบลายขีดและถุงย่ามโบราณ ตามตัวอย่างผ้าทอที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานเมืองรัตนพองชุมพวงเมือง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านหวาย
2. เพื่อประชาสัมพันธ์กระตุ้นเตือนให้ประชาชนชาวตำบลบ้านหวายได้รู้จักตนเองให้มากขึ้น และร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนไทหล่มของตนให้มีจุดเด่นเป็นเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น ใช้วัฒนธรรมนำการพัฒนาพาสิ่งดีๆ มาสู่บ้านเกิดของตนและใช้โอกาสอันเดียวกันอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมอันทรงคุณค่านี้เอาไว้ไม่ให้สูญสิ้นไปจากบ้านหวาย
3. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของคนตำบลบ้านหวายและประชาชนทั่วไป
4. เพื่อสร้างรายได้เสริมในครัวเรือนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในหลวงรัชกาลที่ 9
5. เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

2.1.3. คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม

กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย คณะกรรมการดำเนินงาน จำนวน 9 คน แสดงรายละเอียดได้ ดังตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

ลำดับที่	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย	ตำแหน่ง
1.	นางทองยูน ก้อนดี	ประธาน
2.	นางวิไล ก้อนดี	รองประธาน
3.	นางบุญมี โสดบัง	กรรมการ
4.	นางบัวไล ธงอาสา	กรรมการ
5.	นางยาใจ มีขุน	กรรมการ
6.	นางสำรวม ธงอาสา	กรรมการ
7.	นางทองน้อย ฝั่วนวลาม	กรรมการ
8.	นางบุญมี ก้อนดี	กรรมการ
9.	นางมนต์นภา ก้อนดี	เลขานุการ

รูปภาพที่ 4.11 คุณทองยูน ก้อนดี ประธานกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปภาพที่ 4.12 ส่วนหนึ่งของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปภาพที่ 4.13 การทอผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปภาพที่ 4.14 การทอผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

2.1.4. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

2.1.4.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

ปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย เป็นกลุ่มที่มีการทอผ้าพื้นเมือง โดยเน้นการทอผ้าจากวัตถุดิบ 2 ประเภทหลัก คือ ไหมและด้ายประดิษฐ์ ซึ่งทางกลุ่มเน้นใช้ไหมที่ซื้อจากโรงงานผู้ผลิต ซึ่งเป็นเส้นไหมจากโรงงานที่สาวด้วยเครื่องจักร โดยที่วัตถุดิบจากไหมนี้กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วยนิยมนำมาใช้ทอผ้าชิ้น โดยเฉพาะชิ้นหัวแดงตีนก่าน ที่ส่วนหัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้นจะทอด้วยไหมทั้งหมด และอาจใช้ไหมสำหรับทอผ้าแพรไล่ปลาไหลบ้าง

รูปภาพที่ 4.15 ชิ้นไหม และผ้าแพรไล่ปลาไหลจากไหมของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

รูปภาพที่ 4.16 ซิ่นไหมของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

และวัตถุดิบหลักอีกประเภท คือ ด้ายประดิษฐ์(โทเร) ซึ่งทางกลุ่มทอเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่เน้นสินค้าราคาไม่แพง โดยทางกลุ่มมีการใช้ด้ายประดิษฐ์เพื่อทอผ้าซิ่น(ด้าย) หัวซิ่น(ด้าย) ตีนซิ่น(ด้าย) ผ้าแพรไล่ปลาไหล ถุงย่าม ผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.17 ถุงย่าม ผ้าแพรไล่ปลาไหล ตีนซิ่น หัวซิ่น ที่ทอด้วยด้ายประดิษฐ์ของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย
ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

ในส่วนของการย้อมสีผ้าทอ กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วยจะย้อมสีเส้นไหมหรือด้ายประดิษฐ์เอง โดยสีที่ใช้ย้อมในปัจจุบัน ทางกลุ่มใช้สีสังเคราะห์จากโรงงาน เนื่องจากต้องการสีที่มีความสม่ำเสมอไม่ผิดเพี้ยนและย้อมง่าย

“สีสังเคราะห์ย้อมง่าย เราเลือกสีอะไรพอย้อมเสร็จก็จะออกมาเหมือนแม่แบบเป๊ะ สีไม่ผิดเพี้ยน สีธรรมชาติสมัยก่อนเคยย้อมอยู่แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ย้อมแล้ว วัตถุดิบหายาก ย้อมยาก บางทีสีเข้มไป อ่อนไป” (ทองยูน ก้อนดี, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.18 สีสังเคราะห์ที่ใช้ย้อมผ้า และการย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

2.1.4.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

ปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย ยังคงทอผ้าด้วยกี่(หูก) แบบโบราณซึ่งเป็นกี่พื้นบ้าน และอุปกรณ์อื่นๆ ยังคงเป็นอุปกรณ์แบบโบราณ โดยไม่มีการใช้เครื่องจักร อาทิ คั่นหูก กวัก ขาเปีย ฟืม เสาหลา กระสวย

รูปภาพที่ 4.19 กี่ทอผ้าและการทอผ้าด้วยกี่โบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปภาพที่ 4.20 หลักระเบื้องหนึ่งในอุปกรณ์คั่นหูกแบบโบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปภาพที่ 4.21 หลาเครื่องมือตามแบบโบราณของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

รูปภาพที่ 4.22 กระสวยที่ทำจากไม้ตามแบบพื้นบ้านของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

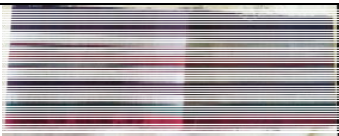

รูปภาพที่ 4.23 เส้าโฮงหมี่ แบบแนวตั้งของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

2.1.4.3. ประเภทของสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย มีประเภทผ้าทอ ที่ทอเพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์หลายประเภท ซึ่งแสดงรายละเอียดได้ดัง ตารางที่ 4.2 ดังนี้

ตารางที่ 4.2 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วยที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 ห่มหัวแดงตีนก่าน (ลวดลายโบราณ) ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 ผ้าแพรสีปลาลาไหล (ผ้าเบี่ยง)	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	- สุภาพสตรี : ใช้เป็นผ้าเปื้อนทาบเสื้อคล้ายสไบ - สุภาพบุรุษ : คาดเอว/พาดบ่า/โพกศรีษะ
 ผ้าขาวม้า(ลายตาม่อง)	ด้ายประดิษฐ์	สุภาพบุรุษ : คาดเอว/พาดบ่า
 ผ้าคลุมไหล่ (ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561)	ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : คลุมไหล่/พันคอ
 ถุงย่าม	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี และสุภาพบุรุษ : ใช้ใส่สิ่งของและสะพายเมื่อเดินทาง
 หัวขึ้นมัดย้อม และ หัวขึ้นขีด	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อเป็นหัวขึ้น
 ตีนขึ้น	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีนขึ้น

2.1.4.4. ลวดลายของผ้าทอ

ลวดลายผ้าทอพื้นเมือง ของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย อำเภอลำลูกก จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่ทอตามแบบของลายโบราณ ดังนี้

1. **ชิ้นหัวแดงตีนก่าน** กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย มีการมัดหมี่และทอ ลวดลายตามแบบของโบราณ ได้แก่ ลายห่อปราสาท ลายเสาหลา (หล่มเก่า เรียกว่า ลายหงส์) ลายขาเป๋ย ลายนาค ลายหมากจับเดี่ยว หมากจับคู่ ลายเขาะ(ขอ) ลายตุ้ม ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย(หล่มเก่า นิยมเรียก เพียงคว่ำ-เพียงหงาย) ลายคลองเอี้ยะ ลายนาคหัวง่าม ฯลฯ เป็นต้น

ทั้งนี้ ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนชิ้นหัวแดงตีนก่าน ในชิ้น 1 ผืนอาจ ประกอบไปด้วยจำนวนลาย ตั้งแต่ 1-2 ลาย จนถึง 10 ลาย ทอในลักษณะเป็นห้องตามทางยาวของชิ้น ที่เรียกว่า “หมี่คั่น” ซึ่งหากลวดลายที่มี 1-2 ลาย เป็นลายเดียวกันทุกห้อง เรียกว่า “หมี่ตาเดียว” แต่หาก มีลวดลายผสมผสานรวมกันหลายลวดลายในแต่ละห้อง อาจเรียกว่า “หมี่คร้ว”

รูปภาพที่ 4.24 เปรียบเทียบลวดลายของหมี่ตาเดียว(ลายเดียว) และหมี่คร้ว(หลายลายผสมผสาน) ในชิ้น 1 ผืน
ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

2. **ผ้าแพรวไล่ปลาไหล** หรือผ้าขาวม้าของไทหล่ม ที่เป็นผ้าที่มีลวดลาย เป็นริ้วลายคล้ายเนื้อปลาไหลที่ต้องผ่าท้องควักไส้ออกมาจึงจะมองเห็นเนื้อในลักษณะเป็นริ้วๆ ตามยาวเกิด จากเส้นเครือ(เส้นยืน) ที่มีสีสลับกันตามแต่ผู้ทอจะกำหนด จึงสันนิษฐานว่าอาจจะเรียกตามลักษณะ ที่ปรากฏเป็นริ้วๆ ผ้าแพรวไล่ปลาไหล ใช้เป็นผ้านุ่งคาดเอวหรือโพกหัวสำหรับบุรุษและเป็นผ้าเปี่ยงสำหรับ สตรี ซึ่งกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย นิยมทอโดยใช้โทนสี ม่วง เขียว แดง น้ำเงิน ขาว บานเย็น ทอสลับกัน ซึ่งลายริ้วของผ้าแพรวไล่ปลาไหล อาจมีริ้วกว้าง-แคบ แตกต่างกันตามความต้องการของผู้ทอแต่ละคน

รูปภาพที่ 4.25 การขึ้นเส้นเครือ(เส้นยืน) ด้วยด้ายสลับสี เพื่อทอผ้าแพรไล่ปลาไหล
ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

รูปภาพที่ 4.26 ลวดลายของผ้าแพรไล่ปลาไหลกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

3. **ผ้าขาวม้าลายตาม่อง** หรือผ้าขาวม้าลายตาราง บริเวณชายผ้าทั้งสองด้านจะนิยมทอเป็นริ้วยาวไม่คันสีเหลี่ยมจตุรัสประมาณ 2 คืบ และเมื่อถึงบริเวณตัวผ้าจะทอเส้นพุ่งคั่นเป็นสีเหลี่ยมจตุรัสที่มีขนาดเท่าๆ กัน โดยทั่วไปนิยมทอสีสลับเป็นคู่ เช่น ขาว-ดำ

รูปภาพที่ 4.27 การขึ้นเส้นเครือ(เส้นยืน) ด้วยด้ายสลับสีขาว-ดำ เพื่อทอผ้าขาวม้าลายตาม่อง
ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

รูปภาพที่ 4.28 ตัวอย่างผ้าขาวม้าลายตามอง กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

2.2. กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2.2.1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2546 เป็นกลุ่มทอผ้าที่เกิดจากความสนใจของแม่บ้านกลุ่มหนึ่งในเขตพื้นที่ หมู่ 8 ตำบลวังร่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งสมาชิกแต่ละคนมีพื้นฐานความรู้เรื่องการทอผ้า ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีครอบครัวเคยทำตามผู้ปกครอง เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็ไม่ได้มีการทอผ้าอีกเลย จนกระทั่งแม่บ้านกลุ่มนี้ได้มาสมัครเรียนการศึกษาระดับพื้นฐานกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลสักหลง ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอหล่มสัก และได้ไปศึกษาดูงานพร้อมกับคณะครูผู้สอน เมื่อได้ไปศึกษาดูงานก็กลับมาเล่าสู่กันฟัง ซึ่งในช่วงนั้นแม่บ้านในเขตพื้นที่ หมู่ 8 ตำบลวังร่อง อำเภอหล่มสัก เกิดการว่างงานจากการประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกรรม

“แต่เดิมพี่สาวกับแม่ทอผ้าใช้อยู่แล้ว พี่เองเพิ่งเริ่มหัดทอเมื่อปี 2547 ตอนนั้นพี่ก็อายุ 39 ปีแล้วที่หัดทอเพราะอยากทอเป็น อยากทอไว้ใช้เองบ้าง พี่เลยไปเรียนกับครู กศน. ชื่อครูเกศสยาม ฤทธิ์เฒ่า เป็นผู้ถ่ายทอด ต่อมาได้รับงบจาก กศน. และ อบต.สนับสนุนก็มาสามหลัง”(หนูเบง พาหา, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.29 คุณยายมด พามา มารดาของคุณหนูเบง พาหา หนึ่งในผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้า

อีกหนึ่งจุดเริ่มต้นของกลุ่ม คือ คุณหนูเบง พาหา (ประธานกลุ่มในปัจจุบัน) มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกีกระตุก จึงเกิดความคิดอยากทำอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในเวลาว่าง จึงได้ปรึกษากับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลสีกหลอง และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสีกหลอง ถึงวิธีการจัดตั้งกลุ่ม และการของบประมาณสนับสนุน โดยในขั้นแรกรับการฝึกทักษะการทอผ้าจากวิทยากรของกลุ่มทอผ้า จากกีกระตุก หมู่ 5 บ้านขวัญโยน ตำบลสีกหลอง จากนั้นได้เขียนโครงการเสนอขอของบประมาณการซื้อกีกระตุกจากองค์การบริหารส่วนตำบลสีกหลอง และได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายจวบจนปัจจุบัน ภายใต้ตราสินค้า “ทอไท”

รูปภาพที่ 4.30 ตราสินค้า “ทอไท” ที่ติดบนผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้ากีกระตุกบ้านวังร้อง

2.2.2. วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของกลุ่ม

1. เพื่อให้สมาชิกมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อได้ช่วยเหลือครอบครัว
2. ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. ส่งเสริมให้ราษฎรมีงานทำ ไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด
4. ให้ครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข
5. เป็นการสร้างรายได้ สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

2.2.3. คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม

กลุ่มทอผ้ากีกระตุกบ้านวังร้อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย คณะกรรมการดำเนินงาน จำนวน 9 คน แสดงรายละเอียดได้ ดังตารางที่ 4.4 ดังนี้

ตารางที่ 4.3 รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

ลำดับที่	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง	ตำแหน่ง
1.	นางหนูเบง พาหา	ประธาน
2.	นางสมักร จันทรี	รองประธาน
3.	นางหนัก ผิวผ่อง	เลขานุการ
4.	นางเทียมจิตต์ อินแนน	เหรัญญิก
5.	นางบัวคาน ยายอด	ผู้ช่วยเหรัญญิก
6.	นางสมาน ชาหลง	กรรมการ
7.	นางกอรัก ผิวผ่อง	กรรมการ
8.	นางคำชิน มาบุญ	กรรมการ
9.	นางมด ท่ามา	กรรมการ

รูปภาพที่ 4.31 คุณหนูเบง พาหา ผู้ก่อตั้งและประธานกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

2.2.4. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

2.2.4.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

ปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าก็กระตุกบ้านวังร่อง เป็นกลุ่มที่มีการทอผ้าพื้นเมือง โดยเน้นการทอผ้าจากวัตถุดิบประเภทด้ายประดิษฐ์ (ด้ายโทเร) เนื่องจากลูกค้าส่วนใหญ่เน้นการสั่งทอในปริมาณมาก เช่น 50-100 เมตร ต่อการสั่งทอหนึ่งครั้ง ราคาไม่แพง และต้องการความรวดเร็วในการทอ โดยทางกลุ่มนิยมใช้ด้ายประดิษฐ์เส้นเล็ก ที่สั่งซื้อวัตถุดิบจากกรุงเทพฯ เนื่องจากจะได้ด้ายม้วนใหญ่ สามารถกำหนดความได้มาก-น้อยตามต้องการ และมีความละเอียดผิวสัมผัสนุ่ม ย้อมด้วยสีสังเคราะห์

รูปภาพที่ 4.32 ด้ายประดิษฐ์(ด้ายโทเร) วัตถุดิบหลักในการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าก็กระตุกบ้านวังร่อง

รูปภาพที่ 4.33 การทอผ้าด้วยก็กระตุกกลุ่มบ้านวังร่อง โดยใช้วัตถุดิบจากด้ายประดิษฐ์(ด้ายโทเร)

และผ้าทอที่กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง นิยมทอในอันดับรองลงมา คือ ผ้าทอจากฝ้าย ซึ่งมีทั้งฝ้ายจากธรรมชาติและฝ้ายสำเร็จรูป

ในด้านการย้อม ในปัจจุบันทางกลุ่มยังมีการการย้อมสีฝ้ายจากธรรมชาติ เช่น ย้อมสีจากเปลือกปะโหด(ให้สีเหลืองอ่อน) ย้อมสีจากหมาก (ให้สีส้มออกแดง) ย้อมสีจากเหง้ากล้วย (ได้สีกะปิ, ชมพูอ่อน, เทา) ย้อมสีจากใบมะม่วง (ให้สีเขียวออกเหลือง) ย้อมสีจากใบยูคาลิปตัส (ได้สีน้ำตาลอ่อน) เป็นต้น และมีการย้อมสีสังเคราะห์ควบคู่กับสีธรรมชาติ

“ไปดูงานที่เฉลียงลับ ได้ความรู้เรื่องการย้อมสี การเลือกสี ก็เอามาปรับ เอามาลองดู ทุกวันนี้ก็ยังมี การย้อมสีจากธรรมชาติอยู่ ซึ่งคิดว่าเป็นหนึ่งในจุดเด่นของกลุ่ม”(หนูเบง พาหา, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.34 เปลือกปะโหดหรือมะพูด หนึ่งในวัตถุดิบที่กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องใช้เพื่อย้อมสีฝ้าย และผ้าฝ้ายสีเหลืองอ่อนที่ย้อมสีจากเปลือกปะโหด

รูปภาพที่ 4.35 การทอผ้าด้วยที่กระตูกกลุ่มบ้านวังร่อง โดยใช้วัตถุดิบจากเส้นฝ้ายสำเร็จรูป

แต่ทั้งนี้ กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง มีการทอผ้าด้วยวัตถุดิบจากเส้นไหม บ้างเป็นครั้งคราวหากลูกค้าต้องการ

“กลุ่มบ้านวังร่องเน้นการทอที่มีความรวดเร็ว เพื่อจัดส่งให้ทันตามออเดอร์ของลูกค้า พี่จึงเน้นทอด้วยก๊กระตุก แต่ถ้าลูกค้าต้องการผ้าทอจากเส้นไหม พี่ก็สามารถทอได้ตามออเดอร์” (หนูเบง พาหา, 2561 : สัมภาษณ์)

2.2.4.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง อ.หล่มสัก เป็นกลุ่มทอผ้าที่ใช้ก๊กระตุก ในการทอ ซึ่งเป็นก๊ขนาดใหญ่ช่วยให้ทอได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากการทอด้วยก๊กระตุก ผู้ทอไม่ต้องสอด กระสวย แต่จะใช้มือกระตุกเชือกที่ติดกับกระสวย แล้วกระสวยจะวิ่งผ่านเส้นด้ายยืนที่แยกออกจากกัน โดยการใช้เท้าเหยียบไม้ที่ดึงตะกั่ว ซึ่งในการทอแต่ละครั้งไม่ต้องสับเส้นด้ายยืนบ่อยๆ เนื่องจากมีแกนหมุน ด้ายยืนได้ยาวหลายสิบเมตร เส้นด้ายยืนจะตึงเรียบเสมอกันไม่ต้องหวีหรือจัดเหมือนก๊โบราณ และ นอกจากนี้ หลักเฟื่อของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง เป็นหลักเฟื่อเหล็กที่สามารถกำหนดความยาวและความกว้างได้มากกว่าหลักเฟื่อไม้ตามแบบโบราณ

รูปภาพที่ 4.36 การกระตุกผ้าขณะทอ และรางวิ่งกระสวยของก๊กระตุก กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง

รูปภาพที่ 4.37 การทอผ้าด้วยก๊กระตุก กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง

รูปภาพที่ 4.38 การทอผ้าโดยที่กระตุกภายในที่ทำการกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง

รูปภาพที่ 4.39 หลักเฟือกกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องซึ่งเป็นหลักแบบสมัยใหม่

รูปภาพที่ 4.40 แกนด้ายของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องที่ใช้ทอพีวีซี ซึ่งสามารถพันด้ายได้ในปริมาณมาก

2.2.4.3. ประเภทสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง มีประเภทผ้าทอ ที่ทอเพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์หลายประเภท ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการทอผ้าราชวัตร โดยแสดงรายละเอียดได้ดัง ตารางที่ 4.5 ดังนี้

ตารางที่ 4.4 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

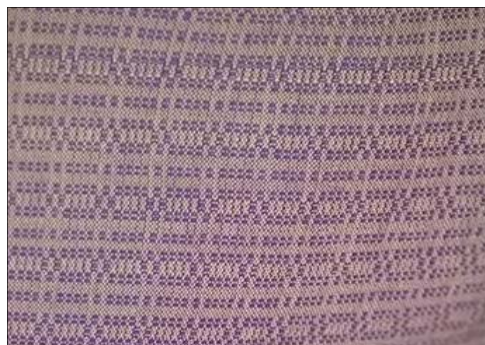
ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 ผ้าทอยกดอกลายราชวัตร (แบบผืน) ที่มา : กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง, 2561	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ตัดเสื้อเพื่อสวมใส่
 ผ้าคลุมไหล่	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้คลุมไหล่/เป็นผ้าพันคอ
 กระเป๋าผ้าทอมือราชวัตร (แบบคล้องแขน)	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ใส่ของ
 กระเป๋าผ้าทอมือ (แบบสะพาย)	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ใส่ของ
 หมวกผ้าทอลายผ้าขาวม้า	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้สวม

ตารางที่ 4.4 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน(ต่อ)

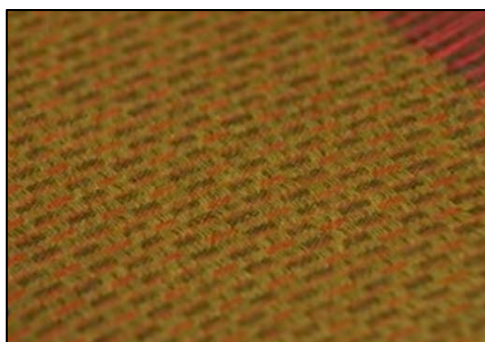
ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 กระเป๋าแบบถือ ที่มา : กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง, 2561	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ใส่ของ
 กระเป๋าผ้าสำหรับใส่เหรียญ ที่มา : กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง, 2561	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ใส่เหรียญ / ของจิพาะ
 ชิ้นหัวแดงตีนก่าน (ลาวดลายโบราณ)	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 ตีนชิ้น (สำหรับหัวแดงตีนก่าน) ที่มา : กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง, 2561	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีนชิ้น
 ผ้าขาม้า	ด้ายประดิษฐ์, ฝ้าย	สุภาพสตรี : ใช้คลุมไหล่/พาดเอว สุภาพบุรุษ : พาดเอว/พาดบ่า/โปกศรีษะ ฯลฯ

2.2.4.4. ด้านลวดลายในการทอ

ผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง เน้นการทอด้วยลายยกดอกหรือลายราชวัตร มีลักษณะการทอเป็นตารางสลับกัน เป็นแนวที่ได้จากการยกลาย 4 ตะกอ จนได้ผ้าที่มีลายลักษณะเป็นลายขนุนต่ำ ซึ่งมีหัวใจสำคัญคือการคัดลาย โดยปัจจุบันกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง มีการทอผ้าในลวดลายต่างๆ ได้แก่ ลายราชวัตร ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายมุก 3 ลายข้อมะขาม และมีการทอขึ้นหัวแดงตีนกำน ลวดลายโบราณ อาทิ ลาย นาคทองแดง

รูปภาพที่ 4.41 ตัวอย่างผ้าทอลายเม็ดมะขาม ใช้เทคนิคการทอยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

รูปภาพที่ 4.42 ตัวอย่างผ้าทอลายราชวัตร ใช้เทคนิคการทอยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

ทั้งนี้ ในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องได้มีการประดิษฐ์คิดค้นลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองขึ้นมาใหม่ คือ “ลายมุก3” ซึ่งเป็นการทอผ้ามุกแบบ 3 เส้นจากเดิมที่ทอแบบ 2 เส้น

รูปภาพที่ 4.43 ผ้าทอลายมุก 3 ที่กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่องคิดค้นขึ้นใหม่

2.3. กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2.3.1. ประวัติความเป็นมา

กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 3 ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประธานกลุ่มคือ นางจำหรีด สาพู ปัจจุบันอายุ 67 ปีเป็นกลุ่มทอผ้าที่ได้มีการสืบทอดการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากในสมัยก่อนปู่ย่าตายายมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและพอเพียง มีการทำเครื่องนุ่งห่มขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น ฝ้ายฝ้ายที่ได้จากดอกของต้นฝ้ายที่ปลูกกันมากในครัวเรือนและท้องถิ่นทั้งในเขตตำบลบ้านตัว ผู้หญิงสมัยก่อนเมื่อว่างจากการทำเกษตรกรรมจะเก็บเอาดอกฝ้ายมาผ่านกรรมวิธีต่างๆ จนได้ออกมาเป็นเส้นด้ายแล้วนำมาทอเป็นผืนผ้า จากนั้นนำไปเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม ในปัจจุบันได้มีการนำมาดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัย โดยมีการทอให้มีลวดลายและการตัดเย็บและแบบต่างๆ เพื่อให้ทันสมัยมากขึ้น (กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว, 2561)และมีการทอผ้าเพื่อจำหน่าย ภายใต้ตราสินค้า “บ้านตัว”

รูปภาพที่ 4.44 คุณจำหรีด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.45 ตราสินค้าของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

2.3.2. วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของกลุ่ม

1. เพื่อนำบุคคลในชุมชนที่ว่างงานและไม่มีรายได้มาฝึกการทอผ้าฝ้าย
2. เพื่อส่งเสริมรายได้พิเศษเพื่อจัดอบรมให้กับเยาวชนในชุมชน
3. เพื่ออนุรักษ์การทอผ้าฝ้ายให้อยู่คู่ชุมชนสืบไป

2.3.3. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

2.3.3.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ทอผ้าพื้นเมืองโดยใช้วัตถุดิบในการทอ 3 ประเภท ได้แก่ ฝ้าย ด้ายประดิษฐ์(ไทเร) และไหม แต่วัตถุดิบที่กลุ่มเน้นนำมาใช้ในการทออย่างสม่ำเสมอ คือ ฝ้าย และด้ายประดิษฐ์ โดยด้ายประดิษฐ์ทางกลุ่มสั่งซื้อจากอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น และมีการซื้อจากกลุ่มทอผ้าที่เป็นเครือข่ายในตำบลเดียวกัน คือ กลุ่มทอผ้ามุกบ้านตัว

ซึ่งกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว มีจุดเด่นด้านวัตถุดิบ คือ ปัจจุบันยังคงมีการปลูกฝ้ายเองในเขตพื้นที่ตำบลบ้านตัว เพื่อนำฝ้ายที่ปลูกได้มาใช้ทอ โดยฝ้ายที่ปลูกเพื่อใช้ทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวนี้มี 3 ประเภทหลักๆ คือ ฝ้ายสีตุ๋ย (ให้สีน้ำตาล) ฝ้ายเขียวหรือฝ้ายเกษตร (ให้สีเขียวออกโทนน้ำตาลอ่อน) และฝ้ายนวล (ให้สีขาว)

รูปภาพที่ 4.46 ฝ้ายสีตุ๋ยและผ้าที่ทอจากฝ้ายสีตุ๋ยซึ่งให้สีโทนน้ำตาล ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.47 ฝ้ายสีเขียวหรือฝ้ายเกษตรและเส้นด้ายจากฝ้ายสีเขียว ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.48 การย้อมฝ้ายและเส้นฝ้ายธรรมชาติที่ผ่านการย้อมสีของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.49 การเก็บรักษาเส้นฝ้ายและด้ายประดิษฐ์เพื่อรอการทอ และการเก็บรักษาฝ้ายดิบ บริเวณใต้ถุนเรือนของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.50 คุณแม่ประคอง จงทัน หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวที่ยังคงทอผ้าจากฝ้ายที่ปลูกเอง

2.3.3.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว เป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่ทอผ้าโดยใช้อุปกรณ์ตามแบบดั้งเดิม คือ ใช้กี่โบราณในการทอโดยไม่มีการใช้เครื่องจักร ซึ่งมีจุดเด่นคือ กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวยังมีการใช้ฟืมแบบโบราณที่พื้นหวีทำจากไม้ในการทอยาม

รูปภาพที่ 4.51 กี่พื้นบ้าน ณ ที่ทำการกลุ่ม ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปภาพที่ 4.52 กี่ ฟืม และกระสวย แบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอผ้า

รูปภาพที่ 4.53 เสาหลา และ อัก(หลัก) แบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอผ้า

รูปภาพที่ 4.54 พิมพ์แบบดั้งเดิมที่พื้นหวีทำจากไม้ กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวใช้ทอถุงย่าม

นอกจากนี้ กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ยังคงใช้หลอดด้ายที่ทำจากเถาว์วัลย์ ที่เรียกว่า เครือไต้ตัน ซึ่งเป็นเถาว์วัลย์ที่มีรูกลวงนำมาตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละประมาณ 3-4 นิ้ว เพื่อใช้ไม้สอด และยึดติดกับกระสวยสำหรับทอเส้นพุ่ง ซึ่งถือเป็นวัสดุอุปกรณ์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม

รูปภาพที่ 4.55 หลอดด้ายที่ทำจากเครือไต้ตัน ซึ่งกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัวยังคงใช้ตามแบบดั้งเดิม

2.3.3.3. ประเภทของสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมือง พบว่า ปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว มีการทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจำหน่าย ตามประเภท ดังนี้

ตารางที่ 4.5 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดัวที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 ชิ้นหัวแดงตีนก่าน (ลวดลายโบราณ)	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์, ไหม	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 ถุงย่ามทอมือ	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี และ สุภาพบุรุษ : ใช้ใส่สิ่งของ และสะพายเมื่อเดินทาง
 ผ้าคลุมไหล่/ผ้าพันคอ	ฝ้าย	สุภาพสตรี และ สุภาพบุรุษ : ใช้คลุมไหล่/ พันคอ
 ผ้าแพรใส่ปลาไหล	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	- สุภาพสตรี : ใช้เป็นผ้า เบี่ยงทับเสื้อคล้ายสไบ - สุภาพบุรุษ : คาดเอว/ พาดบ่า/โพกศรีษะ
 หัวชินชิด	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อเป็น หัวชิน
 ตีนชิน	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีน ชิน

2.3.3.4. ลวดลายของผ้าทอ

ลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดิวทอเพื่อจำหน่าย เป็นลวดลายที่มีความคล้ายคลึงกับลวดลายของผ้าทอของกลุ่มอื่นๆ ที่ทอผ้าพื้นเมืองของไทหล่ม คือ ชิ้น หัวแดงตีนกำน เน้นการทอตามแบบลวดลายโบราณ เช่น ลายหอปราสาท ลายเสาหลา ลายตุ้ม ลายหมากจับ ลายนาค ลายกระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงาย ลายขอ ลายเอื้อ ลายหมี่ควมห้า ลายอกแมงมุม เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.56 ลวดลายของซินที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดิวทอเพื่อจำหน่าย

และในส่วนของผ้าแพรไล่ปลาไหลก็เช่นเดียวกัน ที่ลวดลายมีความคล้ายคลึงกับผ้าแพรไล่ปลาไหลของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองอื่นๆ คือ มีลวดลายตามแนวยาวคล้ายไล่ปลาไหล ซึ่งเกิดจากสีเส้นของด้ายเส้นยืน และคั่นเป็นริ้วขนาดเล็กตามแนวขวางด้วยด้ายเส้นพุ่ง

รูปภาพที่ 4.57 ลวดลายของผ้าแพรไล่ปลาไหลที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดิวที่ทอเพื่อจำหน่าย

โดยในส่วน of ผ้าทอประเภทอื่นๆ เช่น กระเป๋าถุงย่าม และ ผ้าคลุมไหล่เป็นการทอในลวดลายพื้นๆ ที่ทอชดปกติ เพียงแต่ใช้สีเส้นของเส้นยืนหรือเส้นพุ่งที่ทำให้เกิดลายในทางยาวเท่านั้น

2.4. กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

2.4.1. ประวัติความเป็นมา

กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมตัวและก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2557 โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่ออนุรักษ์ พื้นฟู มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าขึ้นมัดหมี่ แก่คนรุ่นใหม่ และเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ชุมชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มาร่วมกันอนุรักษ์ และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแขนงนี้ให้คงอยู่

2.4.2. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

การดำเนินงานในปัจจุบัน ของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า ทางกลุ่มมีการตั้งที่ทำการกลุ่มเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ สาธิตการทอผ้า และจัดแสดงอุปกรณ์การทอผ้า ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดวัดศรีฐาน ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า ซึ่งในส่วนของทอเพื่อจำหน่าย ส่วนใหญ่สมาชิกจะแยกกันทอด้วยกี่พื้นบ้านที่บ้านของสมาชิกแต่ละคน โดยมีการแบ่งหน้าที่การทอให้สมาชิกแต่ละคนตามความถนัด เช่น สมาชิกบางส่วนจะรับหน้าที่ทอหัวขึ้น บางส่วนทอตัวขึ้น บางส่วนทอตีนขึ้น และสมาชิกบางส่วนเป็นผู้เย็บ โดยสมาชิกแต่ละคน เป็นผู้ทอตั้งแต่เดิมที่มีประสบการณ์ในการทอผ้ากว่า 20 ปี เมื่อทอเสร็จจะส่งผลิตภัณฑ์มาจำหน่าย ณ ที่ทำการกลุ่ม

รูปภาพที่ 4.58 ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดวัดศรีฐาน ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า และผ้าทอพื้นเมืองที่จำหน่ายภายในศูนย์

รูปภาพที่ 4.59 คุณอุษณีย์ สายแก้วดี ประธานกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐาน วังบาล

รูปภาพที่ 4.60 คุณมานิตย์ นาคแก้ว และ คุณทองเรียม อ่อนสุริยา สาธิตการทอผ้าพื้นเมือง ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดวัดศรีฐาน

รูปภาพที่ 4.61 คุณน้อม สายแก้วเกิด หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอผ้าอยู่ที่บ้าน

รูปภาพที่ 4.62 คุณมูล ปันกิติ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอผ้าอยู่ที่บ้าน

2.4.2.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลประกอบการวิจัย พบว่า ในปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า ทอผ้าพื้นเมืองโดยเน้นการทอผ้าจากวัตถุดิบ 2 ประเภทหลัก คือ ไหมและด้ายประดิษฐ์แกมไหม โดยซื้อเส้นไหมจากบริษัทจุลไหมไทยจำกัด ซึ่งเป็นโรงงานในจังหวัด เพชรบูรณ์ และอีกส่วนหนึ่งซื้อเส้นไหมจากจังหวัดขอนแก่น ซึ่งในกรณีที่ทอโดยใช้ด้ายประดิษฐ์แกมไหม กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล จะใช้ด้ายประดิษฐ์เป็นเส้นยืนหรือเส้นเครือ และใช้ไหมเป็นเส้นพุ่ง ซึ่งทางกลุ่ม ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า การใช้ไหมผสมกับด้ายประดิษฐ์จะได้ผ้าทอที่มีความนุ่มมากกว่าไหมล้วน

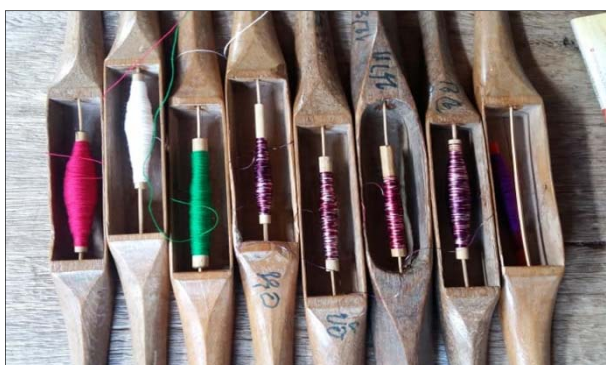
“ตั้งแต่โบราณ บ้านแม่ก็ทอไหมสลับด้ายมาแต่นานแล้ว บ่ได้จ้งหาทอ โบราณ
 เพิ่นว่าเนื้อมันนุ่มกว่าไหมล้วน” (น้อม สายแก้วเกิด, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.63 การทอผ้าประดิษฐ์แกมไหม โดยใช้ด้ายประดิษฐ์เป็นเส้นยืนและใช้ไหมเป็นเส้นพุ่ง

รูปภาพที่ 4.64 เส้นไหมที่ผ่านการมัดหมี่และย้อมเพื่อใช้เป็นเส้นพุ่งของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล

รูปภาพที่ 4.65 ผู้ทอเขียนชื่อลวดลายที่มัดหมี่ บนกระสวยที่บรรจุเส้นไหมเพื่อใช้เป็นเส้นพุ่ง
 เช่น หอปราสาท นาค หมากจับ หมี่ซ้อ

2.4.2.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองอีกหนึ่งกลุ่มที่ทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านแบบโบราณ และใช้อุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ตามแบบดั้งเดิม

รูปภาพที่ 4.66 กี่ทอผ้าพื้นบ้านแบบดั้งเดิมที่ผู้ทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลใช้ทอผ้าพื้นเมือง

รูปภาพที่ 4.67 กง กระสวย และอึก(หลัก) แบบดั้งเดิมของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ใช้ทอผ้าพื้นเมือง

2.4.2.3. ประเภทของสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่าปัจจุบันกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล มีการทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจำหน่ายในหลากหลายประเภท แต่ประเภทที่ทอเป็นหลักเพื่อจำหน่าย คือ ชิ้นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ชิ้นหัวแดงตีนก่านลายโบราณ และชิ้นหัวแดงตีนก่านผ้ากอม และนอกจากนี้กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ยังได้มีการนำเศษผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์มากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่หลากหลาย ซึ่งผลิตภัณฑ์จากผ้าทอพื้นเมือง ที่กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล จำหน่ายมีดังนี้

ตารางที่ 4.6 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 ชินหัวแดงตีนก่าน (ลวดลายโบราณ)	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 ชินหัวแดงตีนก่าน (ประเภทชินก้อม)	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 กระเป๋าถือจากผ้าทอชิด	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี และ สุภาพบุรุษ : ใช้ใส่สิ่งของ
 กระเป๋าจากผ้าทอลายโบราณแต่งหัวแดง และเสริมผ้าตีนก่านด้านล่าง	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี: ใช้ใส่สิ่งของ
 กระเป๋าจากผ้าทอลายโบราณแต่งผ้าพื้นช้าง	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี: ใช้ใส่สิ่งของ

ตารางที่ 4.6 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน (ต่อ)

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี: ใช้ใส่สิ่งของ
กระเป๋าจากผ้าทอลายโบราณแต่งผ้าพื้นด้านล่าง		
	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	- สุภาพสตรี สุภาพบุรุษ: ซื้อมา ฝากบุตรหลาน - วัยรุ่น ซื้อมาเพื่อห้อยกระเป๋า หรือโทรศัพท์มือถือ ฯลฯ
ตุ๊กตานั่งขึ้นหัวแดงตีนก่านลายโบราณ		
	ไหม, ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อเป็น หัวขึ้น
หัวขึ้นมัดย้อม		
	ไหม, ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีน ขึ้น
ตีนขึ้น		
	ไหม, ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้เป็นผ้า เป้ยงทับเสื้อคล้ายสไบ
ผ้าเป้ยงหรือผ้าสไบทอชิด		
	ไหมแถมด้ายประดิษฐ์, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี: ใช้ใส่สิ่งของ
กระเป๋าใบเล็กคล้องมือจากผ้าทอลายโบราณ แต่งหัวแดงและเสริมผ้าตีนก่านด้านล่าง		

2.4.2.4. ลวดลายของผ้าทอ

จากการลงพื้นที่กลุ่มทอผ้าเพื่อศึกษาลวดลายผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ที่กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลได้ทอเพื่อจำหน่าย พบว่า เป็นลวดลายที่ทอมีความคล้ายคลึงกับลวดลายของผ้าทอกลุ่มอื่นๆ คือ ขึ้นหัวแดงตีนก่านั่น จะเน้นการทอตามแบบลวดลายโบราณ เช่น ลายหอปราสาท ลายหงส์(หล่มสัก เรียกว่า เส้าหลา) ลายตุ้ม(หล่มสัก เรียกว่า ความห้า) ลายหมากจับ ลายนาค ลายเพี้ยงค์ว่า-เพี้ยงหาย (หล่มสักนิยมเรียก กระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย) ลายขอ ลายเอี้ยะ (หล่มสัก นิยมเรียก เอื้อ) ลายนาคหัวแถม เป็นต้น

ซึ่งผู้วิจัย พบว่า นอกเหนือจากการมัดหมี่ให้เกิดลวดลายที่เป็นห้องตามแบบโบราณ ซึ่งประกอบไปด้วย หมี่ใหญ่ หมี่รอง และหมี่เล็กแล้ว ลวดลายบางส่วนของขึ้นหัวแดงตีนก่านของผ้าทอกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ยังมีลักษณะห้องของหมี่คั่น ที่มีขนาดการคั่นเสมอกัน โดยไม่ได้มัดให้เป็นหมี่รองและหมี่เล็ก และยังมัดหมี่ให้เกิดลวดลายแต่ละลายที่มีขนาดใหญ่มองเห็นได้อย่างเด่นชัดอีกด้วย

รูปภาพที่ 4.68 ผ้าทอขึ้นหัวแดงตีนก่านของกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่มัดหมี่ให้คั่นเท่ากันทุกคั่น

นอกจากนี้ ยังพบว่า ทางกลุ่มฯ ได้มีการประยุกต์ลวดลายขึ้นใหม่ โดยทอค้นแบบโบราณสลับกับลวดลายใหม่ก่อนหรือด้ายก่อนที่มีขนาดริ้วเท่ากัน (ก่อน คือ การใช้ด้าย/ไหม 2 เส้นพันเกลียวเพื่อใช้ทอ ซึ่งจะเกิดผ้าลายผ้าที่มีสีเหลือบ 2 สีตามที่พันเกลียว) เพื่อสร้างความแปลกใหม่

รูปภาพที่ 4.69 ผ้าทอกลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาลที่มีการทอแบบคั่นลายโบราณสลับกับไหมก่อนหรือด้ายก่อน

2.5. กลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

2.5.1. ประวัติความเป็นมา

กลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ก่อตั้งเมื่อปี 2530 ชาวบ้านเริ่มรวมกลุ่มทอผ้าเป็นอาชีพ ต่อมาหมู่บ้านภูฝักไข่ ได้รับรางวัลหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (หมู่บ้าน อพป.) จึงเริ่มมีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุน ได้แก่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด เข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านจนเป็นที่รู้จัก ปัจจุบันการเลี้ยงไหมน้อยลง ส่วนใหญ่เป็นไหมแบบสำเร็จรูป เส้นใยไหมประดิษฐ์ (ตลาดร้อยปีหล่มเก่า, 2559) ปัจจุบันที่ทำการกลุ่มตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 7 ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นบ้านของนางละม่อม แก้วเหลี่ยม โดยที่ทำการกลุ่มนี้เป็นทั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และเป็นที่ทำการของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ในปัจจุบันประธานกลุ่ม คือ นางวง แก้วต้อย ผลิตภัณฑ์ที่ทำ คือ การทอผ้ามัดหมี่ ผ้าพื้น ผ้ามัดย้อม การทำผ้าขาวม้า มีการทำหัวขึ้น ดิ้นขึ้น ทอมือ ได้รับการรับรอง OTOP ระดับ 4 ดาว เมื่อปี พ.ศ. 2553 ภายใต้ตราสินค้า “ภูฝักไข่”

รูปภาพที่ 4.70 ตราสินค้าภูฝักไข่ ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอหล่มเก่า
ที่มา : วัดพระธาตุภูห้วย, 2560

“เริ่มแรกเริ่มก่อตั้ง เมื่อปี 2530 โดยมีการประกวดหมู่บ้าน อพป. แล้วก็อุตสาหกรรมจังหวัดมาร่วมด้วย ก็เห็นว่าหมู่บ้านนี้มีความสามัคคีกันดีร่วมมือร่วมใจกันก็เลยมาจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น และให้การสนับสนุนวิทยากรจากศูนย์ภาค 2 ก็เริ่มตั้งแต่นั้นมา แล้วก็ มีหน่วยงานราชการสนับสนุนเรื่อยมา” (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเพชรบูรณ์, 2559 : ถอดเทปผู้ถูกสัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.71 ที่ทำการกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอหล่มเก่า

2.5.2. คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม

กลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่ม จำนวน 5 คน ประกอบด้วยประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน และกรรมการ 3 คน ดังนี้

ตารางที่ 4.7 รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่

ลำดับที่	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่	ตำแหน่ง
1.	นางวง แก้วต้อย	ประธาน
2.	นางสายคำ ทองยอด	รองประธาน
3.	นางละม่อม แก้วเหลี่ยม	กรรมการ
4.	นางไทรงาม ทองสา	กรรมการ
5.	นางหล้า วงจันทร์ทรา	กรรมการ

รูปภาพที่ 4.72 ส่วนหนึ่งของคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ ถ่าย ณ ที่ทำการกลุ่ม
ที่มา : วัดพระธาตุภูผาชัย, 2560

รูปภาพที่ 4.73 ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณหล้า วงศ์จันทา ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่

2.5.3. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

2.5.3.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ ทอผ้าพื้นเมืองโดยใช้วัตถุดิบหลัก 2 ประเภท คือ ไหม และ ฝ้ายประดิษฐ์ โดยในอดีตผู้ผ้าบ้านภูผักไซ้มีการเลี้ยงไหมและปลูกหม่อน เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการทอ แต่ในปัจจุบันผู้ทอส่วนใหญ่นิยมซื้อเส้นไหมจากโรงงาน และซื้อด้ายประดิษฐ์จากโรงงาน ในส่วนของการย้อม ปัจจุบัน นิยมย้อมด้วยสีสังเคราะห์เนื่องจากสะดวก มีติดทน ไม่ตกสีน้อย

“สมัยก่อนจริงๆ มีการย้อมผ้าจากธรรมชาติอยู่บ้าง ปากก็เคยได้ย้อมอยู่ ย้อมเปลือกขนุนได้สีเหลือง ย้อมครั้งได้สีแดง แต่เดี๋ยวนี้ทำยาก หายาก ใช้สังเคราะห์ติดดีกว่า ง่ายกว่า แล้วไหมเดี๋ยวนี้ก็ราคาแพงขึ้นแต่ทอแล้วขายได้ราคา ด้ายประดิษฐ์ก็มีทอเพราะขายง่ายราคาไม่แพง ช่วงนี้ทอทั้งไหมทอทั้งด้าย”(สมทบ พันทากุล, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.74 ชิ้นหมี่คั่นน้อยลายโบราณ ที่ทอจากเส้นไหมของกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้

รูปภาพที่ 4.75 คุณสมทบ พันทากุล หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ ขณะทอผ้าจากด้ายประดิษฐ์

2.5.3.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า พบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ ทอผ้าโดยใช้กี่พื้นบ้านแบบดั้งเดิม และใช้อุปกรณ์อื่นๆ ประกอบการทอผ้าแบบดั้งเดิม เหมือนกับกลุ่มทอผ้าอื่นๆ ในอำเภอหล้าเก่า

รูปภาพที่ 4.76 คุณ หล้า วงศ์จันทา กลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไซ่ทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านแบบดั้งเดิม

2.5.3.3. ประเภทของสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไซ่ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไซ่ อำเภอหล่มเก่า มีการทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจำหน่ายในหลากหลายประเภท เช่น ชิ้นหัวแดงตีนก่าน ลวดลายโบราณ ชิ้นไหมลายพื้นบ้าน ผ้าขาวม้าลายตาม่อง ผ้าคลุมไหล่ หัวซินชิด (แบบแยกขาย) หัวซินมัดย้อม(แบบแยกขาย) ตีนซิน(แบบแยกขาย) แต่ประเภทของผ้าทอที่ทางกลุ่มเน้นทอเป็นหลักเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน คือ ชิ้นหัวแดงตีนก่าน ลวดลายโบราณ เนื่องจากตลาดมีความต้องการสูงในช่วงนี้

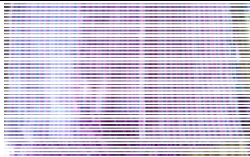

รูปภาพที่ 4.77 ผ้าทอส่วนหนึ่งของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไซ่ ที่ขอการรับรองการติดดวงตรานกยูงพระราชทาน

Thai Silk และ Thai Silk Blend จากกรมหม่อนไหม

ที่มา : สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 2 จังหวัดอุดรธานี, 2560

ตารางที่ 4.8 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านภูผัก๊วกโซ่ที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
 ชิ้นหัวแดงตีนก่าน (ลวดลายโบราณ)	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 จีนไหม	ไหม	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
 ผ้าคลุมไหล่/ผ้าพันคอ	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : คลุมไหล่/ พันคอ
 ผ้าขาวม้าลายตาม่อง ที่มา : สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 2 จังหวัดอุดรธานี, 2560	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	- ภาพบุรุษ : คาดเอว/ พาดบ่า/โพกศรีษะ
 หัวชิ้นมัดย้อม	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อเป็นหัว ชิ้น
 ผ้าคลุมไหล่ทอชิด	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : คลุมไหล่/ พันคอ
 ตีนจีน	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีนจีน

2.6.กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

2.6.1. ประวัติความเป็นมา

กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค หมู่ที่ 8 ตำบลนาซำ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จัดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 (แต่ได้มีการรวมกลุ่มเพื่อทอผ้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535) จำนวนสมาชิกปัจจุบัน 51 ราย มีนางทรัพย์ แก้วยม เป็นประธานกลุ่ม ทางกลุ่มได้รวบรวมกลุ่มสมาชิกที่สนใจในการทอผ้า ซึ่งบางคนที่มีความชำนาญและมีฝีมือด้านการทอผ้าพื้นเมือง จึงได้เลือกการทอผ้าไหมมัดหมี่ และทอผ้าผก เป็นกิจกรรมทอผ้าหลักของกลุ่มในระยะเริ่มแรก ซึ่งเดิมที่ชาวบ้านได้ทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน ยามว่างจากการทำเกษตรตามฤดูกาล แต่ก่อนเป็นการทอตลาดขายโบราณแบบ 2 สี ต่อมาการคมนาคมดีขึ้น มีการนำผ้าจากที่อื่นเข้ามาในหมู่บ้านทำให้ลูกหลานที่ทอสืบต่อกันมาได้พัฒนาตลาดขายที่แปลกใหม่ขึ้นและเพิ่มสีสันหลากหลายให้ดูสวยงาม ซึ่งการทอผ้าแต่ละครั้งต้องใช้เวลาและความขยันอดทน ฝีมือและความชำนาญได้ขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อำเภอลำทะเมนชัย เมื่อปี 2545 และขึ้นทะเบียนผู้ผลิต ผู้ประกอบการสินค้า OTOP ปี พ.ศ. 2547 ต่อมาได้ขึ้นทะเบียนกับสหกรณ์การเกษตรภูมิลำทะเมนชัย จำกัด (กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค, 2561) ซึ่งปัจจุบัน มีการขายสินค้าภายใต้ตราสินค้า “ใบหม่อนหนอนไหม”

รูปภาพที่ 4.78 คุณทรัพย์ แก้วยม ผู้ก่อตั้งและประธานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปภาพที่ 4.79 ตราสินค้า “ใบหม่อนหนอนไหม” ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

2.6.2. วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของกลุ่ม

1. เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านหลังจากที่ว่างงาน
2. เพื่อสร้างความสามัคคีในการทำงานและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่
4. เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน
5. เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ในการทอผ้าของหมู่บ้านอีเลศ

2.6.3. คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม

กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 51 คน และมีคณะกรรมการดำเนินงาน จำนวน 9 คน แสดงรายละเอียดได้ ดังตารางที่ 4.4 ดังนี้

ตารางที่ 4.9 รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ

ลำดับที่	รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าที่บ้านอีเลศ	ตำแหน่ง
1.	นางทรัพย์ แก้วยม	ประธาน
2.	นางเตือนจิตร์ จันทโร	รองประธาน
3.	นางบุญเพ็ง แก้วยม	เลขานุการ
4.	นางกมลเนตร ทองหม่อม	เหรัญญิก
5.	นางทองฮัก กิทำ	กรรมการ
6.	นางคำเพียร นวลเคื่อง	กรรมการ
7.	นางถาวร แก้วเต็ม	กรรมการ
8.	นางหนูคิด แก้วเหลี่ยม	กรรมการ
9.	นางเสนอ แก้วจิตร์	กรรมการ

2.6.4. การดำเนินงานด้านการทอผ้าในปัจจุบัน

2.6.4.1. ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ ทอผ้าพื้นเมืองโดยใช้วัตถุดิบ 3 ประเภท ได้แก่ ไหม ฝ้าย และด้ายประดิษฐ์ แต่ที่เน้นทอมากในปัจจุบัน คือ วัตถุดิบจากเส้นไหม ซึ่งปัจจุบันยังคงหลงเหลือผู้ทอที่เลี้ยงไหมเองอยู่บ้าง แต่น้อยมากเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น เช่น คุณแม่ทองฮัก กิทำ อายุ 62 ปี ที่ยังคงเลี้ยงไหมเพื่อนำเส้นไหมมาทอผ้า

“สมัยก่อนเลี้ยงไหมกันแทบทุกบ้าน เลี้ยงไว้สาวไหมทอผ้า แต่เดี๋ยวนี้อากาศไม่ค่อยดี อากาศไม่สะอาดหนอนไหมตายง่าย บ้านอื่นเลยเลิกเลี้ยงกัน อีกอย่างไหมซื้อมันทอขาย บ่ต้องมาสาวไหม เส้นก็เรียบ บ้านอื่นเลยซื้อไหมโรงงานกันหมดแต่บ้านแม่ยังเลี้ยงอยู่ ต้องดูแลปานลูกต้องใส่ใจ” (ทองฮัก กิทำ, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.80 คุณทองฮัก กิทำ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศที่ยังคงเลี้ยงไหมเพื่อใช้ทอผ้า

นอกจากนั้น ผู้ทอส่วนใหญ่ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ นิยมซื้อเส้นไหมจากโรงงานในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์คือ บริษัทจุลไหมไทย จำกัด และจังหวัดอื่นๆ เช่น จังหวัดหนองบัวลำภู เนื่องจาก มีความสะดวกในการทอ เส้นไหมเรียบไม่เกิดปมปมเมื่อทอเสร็จ

และผู้ทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศบางราย เช่น คุณเอี่ยม กรมกรอง อายุ 79 ปี ยังใช้วิธีการส่งเส้นไหมที่ย้อมสีสำเร็จรูปจากโรงงานอีกด้วย โดยจะส่งตัวอย่างที่ต้องการให้ย้อมไปให้โรงงานที่ซื้อเส้นไหมเพื่อทำการย้อม ซึ่งทางโรงงานจะมีการเพิ่มค่าบริการย้อมบวกเข้ากับราคาของเส้นไหมในอัตราประมาณ 500 บาท ซึ่ง คุณเอี่ยม กรมกรอง ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ถึงแม้จะมีการเพิ่มค่าย้อมแต่ถือว่าสะดวกมาก เนื่องจากได้สีที่สม่ำเสมอในปริมาณมากและประหยัดเวลา

“ตอนแรกแม่ก็ซื้อแต่เส้นไหมธรรมชาติ คราวนี้พอซื้อหลายที่หลายที่เข้า แม่ก็เลยลองถามบริษัทจุลว่า แม่ซื้อตัวอย่างมาให้แล้วย้อมให้แม่ได้ป่ะ ซิคิดเงินเพิ่มก็ได้ ปรากฏว่าบริษัทเค้าย้อมให้ได้ แล้วสีถูกใจแต่เพิ่มคิเงินเพิ่ม แต่แม่ก็ยอมจ่ายเพราะแม่ซื้อได้บ่ต้องม้าย้อมเอง ตากเอง เหม็นสี พร้อมเสียเวลาแม่พร้อม แม่ซื้อได้เอาเวลาไปมัดหมี่ ไปทำฮุก(ทอผ้า)” (เอี่ยม กรมกรอง, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.81 คุณเอี่ยม กรมกรอง สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศกับเส้นไหมที่ซื้อจากโรงงานแบบธรรมชาติ และเส้นไหมที่ส่งตัวอย่างไปให้โรงงานย้อมสี

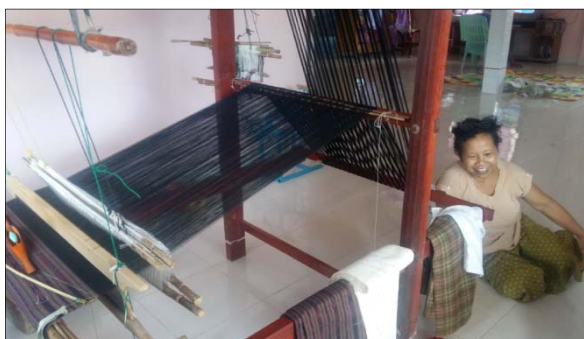
โดยในส่วนของกรย้อมสีนั้น ปัจจุบันผู้ทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ ส่วนใหญ่ นิยมย้อมสีผ้าไหมและผ้าฝ้ายจากสีสังเคราะห์ ซึ่งผู้ทอให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า สีที่ได้จะมีความสด เมื่อทอจะเกิดลวดลายที่แจ่มชัด ติดทน ตกสีน้อย และสะดวก

รูปภาพที่ 4.82 สีสังเคราะห์ที่ใช้ย้อมไหม วิธีการย้อม และตัวอย่างเส้นไหมที่ย้อมด้วยสีสังเคราะห์

2.6.4.2. ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ทอ

กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ เป็นกลุ่มทอผ้าไทหล่มอีกหนึ่งกลุ่มที่ทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านแบบดั้งเดิม และยังคงใช้วัสดุอุปกรณ์แบบดั้งเดิมทั้งหมด

รูปภาพที่ 4.83 คุณทองฮัก กิทำ และกี่แบบพื้นบ้านที่ใช้ทอผ้า

รูปภาพที่ 4.84 เขาหรือตะกอกแบบดั้งเดิมที่กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศยังคงใช้เพื่อทอผ้า

2.6.4.3. ประเภทของสินค้าจากผ้าทอที่จำหน่าย

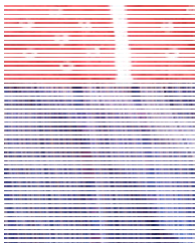
ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ มีหลากหลายประเภท ได้แก่ ชินไหม ซึ่งมีทั้งประเภทผืนยาว (ฟืม 40 หลบ) และประเภทผืนสั้น (ฟืม 25 หลบ) ที่เป็นชิ้นต่อหัวต่อตีนลายโบราณ

รูปภาพที่ 4.85 เปรียบเทียบขนาดของผ้าชิ้นที่ทอด้วยฟืม 40 หลบ และฟืม 25 หลบของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ

นอกจากนี้ยังมี ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้าลายไล่ปลาไหล(หล่มสักนิยมเรียกผ้าแพรวไล่ปลาไหล) ผ้าขาวม้าลายตาม่อง หัวชิ้นทอชิด (แบบแยกขาย) หัวชิ้นมัดย้อม (แบบแยกขาย) และ ตีนชิ้น (แบบแยกขาย)

ตารางที่ 4.10 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
ชิ้นหัวแดงตีนก่าน (ลวดลายโบราณ)		
	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	ภาพบุรุษ : ใช้นุ่งสวมใส่
ผ้าโสร่ง		
	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้สวมใส่
ชินไหมลวดลายพื้นบ้านลวดลายต่างๆ		

ตารางที่ 4.10 ประเภทสินค้าจากผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศที่ทอเพื่อจำหน่ายในปัจจุบัน (ต่อ)

ประเภทผ้าทอ	ประเภทวัตถุดิบที่ใช้ทอ	วัตถุประสงค์ในการใช้
	ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์	- ภาพบุรุษ : คาดเอว/ พาดบ่า/โพกศรีษะ
ผ้าขาม้า (ลายตามองและลายไส้ปลาไหล)		
	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อเป็นหัว จีน
หัวจีนมัดย้อมและหัวจีนขีด (แยกขาย)		
	ไหม, ด้ายประดิษฐ์	สุภาพสตรี : ใช้ต่อตีนจีน
ตีนจีน (แยกขาย)		

2.6.4.4. ลวดลายของผ้าทอ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้านลวดลายผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อพบว่า ผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ ประเภทที่เป็นชิ้นหัวแดงตีนก่านลวดลายโบราณ ที่ทอด้วยฝ้าย 25 หลบนั้น มีลักษณะของลวดลายที่คล้ายคลึงกับชิ้นหัวแดงตีนก่านลายโบราณของกลุ่มอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยลวดลายที่รวมกันหลายลายอยู่ในหนึ่งผืน ที่เรียกว่า “หมี่คร้าว” เช่น ลายหอปราสาท ลายหงส์ ลายนาคน ลายขาเป้ย ลายขอหัวง่าม (บางครั้งอาจเรียก ขอหัวแง่ม) ลายหมากจับ ลายตุ้ม (หล่มสักนิยมเรียก ลายควมห้าหรือหมี่ควมห้า) ลายเพี้ยคว่า-เพี้ยหงาย (หล่มสักนิยมเรียก ลายกระเบื้องคว่า-กระเบื้องหงาย) ลายคลองเอี้ยะ ลายดอกแก้ว เป็นต้น

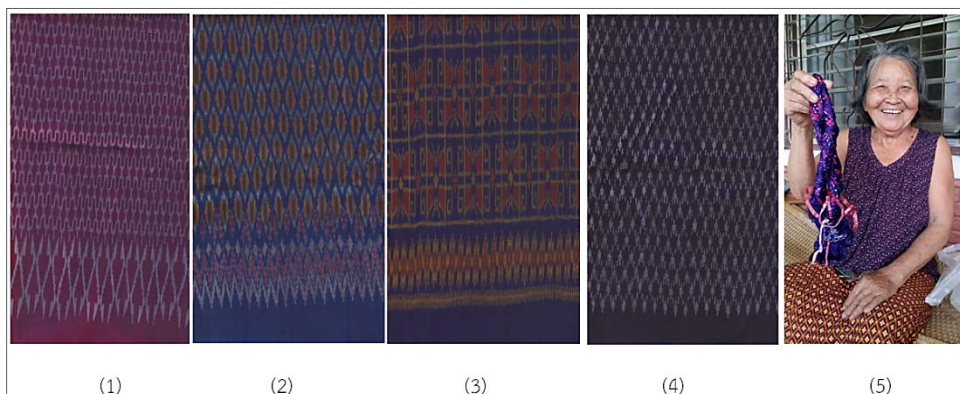

รูปภาพที่ 4.86 ลวดลายที่ในชิ้นหัวแดงตีนก่านของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ซึ่งมีการมัดหมี่หลายลายในหนึ่งผืน

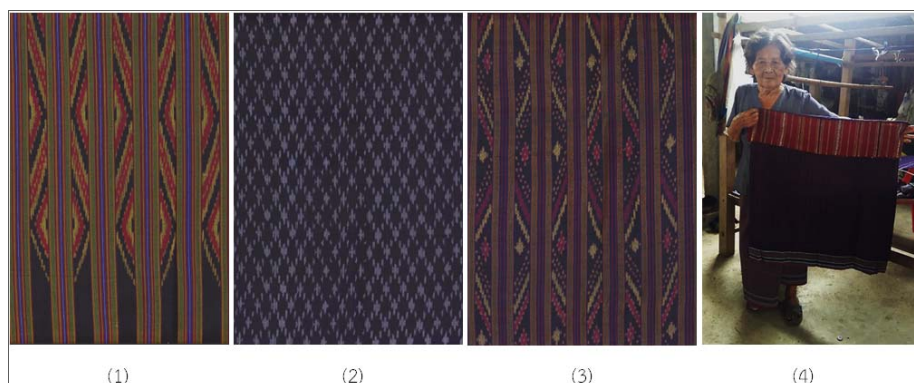
นอกจากนี้ จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาของผู้วิจัย ยังพบว่า ผ้าทอประเภทชิ้นไหมที่ทอด้วยพื้ม 40 หลบ ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ถือได้ว่าเป็นผ้าทออีกประเภทหนึ่งที่มีความโดดเด่นด้านลวดลายที่คมชัดและเป็นอีกหนึ่งประเภทของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมจากลูกค้า เช่น ลายใบสน ลายดาวพระศุกร์ ลายหมี่งน้อย ลายหมี่งใหญ่ ลายหมี่ข้าว ลายตุ้ม ลายจับวง ลายกาบบัว ลายลูกไก่ และลายเกล็ดปลา เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.87 (1) ชิ้นลายใบสน (2) ชิ้นลายดาวพระศุกร์ (3) ชิ้นลายเกล็ดปลา (4) คุณทรัพย์ แก้วยม ผู้ทอ

รูปภาพที่ 4.88 (1) ชิ้นลายหมี่งน้อย (2) ชิ้นลายตุ้มวง (3) ชิ้นลายผีเสื้อ (4) ชิ้นลายจับวง (5) คุณเอี่ยม กรมกอง ผู้ทอ

รูปภาพที่ 4.89 (1)ชิ้นลายกาบบัว (2)ชิ้นลายกระจั๊ว (3)ชิ้นลายผีเสื้อ (4) คุณเนียม อินโซ ผู้ทอ

3. ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าประวัติและที่มาของชาวไทหล่มนั้น ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวหลวงพระบาง ดังนั้น ตามทัศนะของผู้วิจัย “ผ้าทอพื้นเมืองของชาวไทหล่ม จึงเป็นผ้าทอที่มีรากเหง้าส่วนหนึ่งมาจากผ้าทอของชาวลาวหลวงพระบาง ที่รับเอาวัฒนธรรมล้านช้างมาผสมผสานกับความเป็นตัวตนของชาวไทหล่ม ผ่านการถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย จนเกิดเป็นผ้าที่มีลักษณะเฉพาะตัว”

ซึ่งจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยเพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม สามารถแบ่งประเภทได้ 3 ประเภท ได้แก่ (1) การแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า (2) การแบ่งตามกรรมวิธีการทอและการทำลวดลาย (3) แบ่งตามขนาดของพื้ที่ใช้ทอ ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

3.1. แบ่งประเภทผ้าทอไทหล่มตามวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า

จากการลงพื้นที่ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาประเภทผ้าทอไทหล่มที่แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในปัจจุบัน มีการทอโดยใช้วัตถุดิบในการทอ 5 ประเภท คือ (1) ผ้าทอจากเส้นไหม (2) ผ้าทอจากฝ้าย (3) ผ้าทอจากด้ายประดิษฐ์ (ด้ายโทเร) (4) ผ้าทอจากไหมผสมด้ายประดิษฐ์ (5) ผ้าทอจากไหม/ด้าย ผสมเส้นด้ายเงินหรือเส้นด้ายทอง ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

2.6.1. ผ้าทอจากไหม

ปัจจุบันผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยทุกกลุ่ม ยังคงมีการทอผ้าโดยใช้วัตถุดิบจากเส้นไหม ซึ่งเส้นไหมที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ทั้ง 6 กลุ่ม โดยสามารถจำแนกได้เป็นเส้นไหมสำเร็จจากโรงงาน และเส้นไหมที่เลี้ยงเองแบบพื้นบ้าน

2.6.1.1. เส้นไหมสำเร็จจากโรงงาน ถือเป็นวัตถุดิบหลักที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนำมาใช้ทอผ้า โดยส่วนใหญ่เป็นเส้นไหมที่ซื้อจากโรงงานผู้ผลิตเส้นไหมในเขตตำบลสามแยกวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ คือ บริษัท จุลไหมไทย จำกัด ซึ่งวิธีการซื้อเส้นไหมมีทั้งผู้ทอที่เดินทางไปซื้อเส้นไหมที่บริษัทด้วยตนเอง หรืออาจซื้อผ่านตัวแทนของบริษัทที่นำมาส่งให้ที่บ้านหรือส่งทางไปรษณีย์

และใช้วิธีการซื้อจากกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก ซึ่งบริษัท จุลไหมไทย จำกัด เป็นโรงงานสาวไหมที่ใหญ่ที่สุดในอาเซียน และเป็นบริษัทแรกในโลกที่ได้รับรองเส้นไหมออร์แกนิกตามมาตรฐาน Global Organic Textile Standards (GOTS) และมาตรฐาน Organic Thailand จาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (บริษัทจุลไหมไทย จำกัด, 2561) นอกจากนี้ ยังมีการซื้อไหมจากท้องถิ่นอื่นๆ เช่น จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดหนองบัวลำภู

“ไหมจุลนี่เขาบ่ต้อง ต้องไหม(ฟอกไหม) เพราะว่าเพิ่นฟอกมาแล้ว ซื้อไหมเส้นพุ่งกิโละ 2 พัน ซื้อไหมทอเส้นยืนกิโละ 2 พันเอ็ด” (อุเทน คำสุม, 2561 : สัมภาษณ์)

“มีไหมชาวบ้านมาขายให้เหมือนกันที่เขาเลี้ยงเอง แต่ทอยาก ผ้าจะมีปมมีปุ่ม มีขี้ไหม ต้องเอามาแกว่งเอาพวกขี้ไหมทิ้งเสียเวลา ราคาต่างกัน สามร้อยสี่ร้อย ซื้อไหมจุลบ่ต้องเสียเวลาหลังๆมานี้ แม่อยากได้สีได้แม่บ่ต้องย้อมเองแล้ว ส่งผ้าตัวอย่างไปให้บริษัทจุลย้อมให้แม่ ได้สีสวยเหมือนกันแต่ไหมผสมสีจะแพงกว่า” (เอี่ยม กรมกรอง, 2561 : สัมภาษณ์)

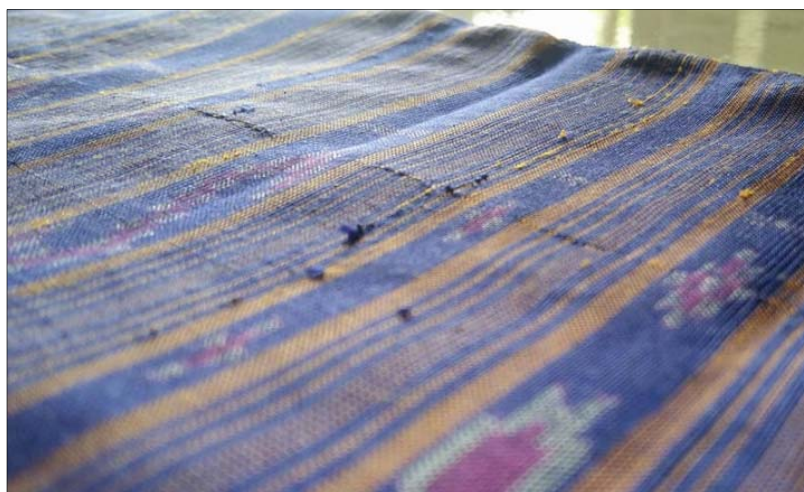
รูปภาพที่ 4.90 เส้นไหมสำเร็จจากโรงงาน

2.6.1.2. เส้นไหมพื้นบ้าน จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มบางส่วน เช่น กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ในพื้นที่ตำบลนาซำ อำเภอห่มเกล้า ยังมีการทอผ้าจากเส้นไหมที่เลี้ยงเองและสาวไหมด้วยวิธีการดั้งเดิมในบางราย รวมถึงยังมีเส้นไหมพื้นบ้านที่ได้รับตกทอดมาจากการดาหรือบรรพบุรุษ มาเป็นวัตถุดิบในการทอ

รูปภาพที่ 4.91 เส้นไหมพื้นบ้านโบราณอายุกว่า 100 ปี ที่คุณทิพย์ เครือคำ ได้รับตกทอดมาจากการดา

ซึ่งเส้นไหมพื้นบ้านแบบโบราณ หรือที่ชาวไทหล่มบางพื้นที่เรียกว่าหมี่ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจาก คุณทิพย์ เครือคำ อายุ 76 ปี ผู้ทอผ้าบ้านอีเลิศ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้รับตกทอดเส้นไหม อายุ 100 ปี มาจากมารดาที่เลี้ยงไหมและสาวไหมเอง พบว่า เป็นเส้นไหมที่มีขนาดเล็ก สีครีม และ ผิวกว้างไม่ได้เรียบเสมอกันเหมือนเส้นไหมสำเร็จจากโรงงานที่สาวด้วยเครื่องจักร โดยเส้นไหมพื้นบ้านนี้ เมื่อนำมาทอ อาจเกิดรอยขีดไหม หรือรอยตำหนิที่มีลักษณะนูนขึ้นบนผืนผ้าทอได้ แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งบ่งบอก ได้ว่าเป็นผ้าที่ทอจากเส้นไหมพื้นบ้าน

รูปภาพที่ 4.92 รอยขีดไหมหรือรอยตำหนิที่เกิดจากการทอด้วยเส้นไหมพื้นบ้าน

3.1.2. ผ้าทอจากฝ้าย

ฝ้าย เป็นอีกหนึ่งวัตถุดิบที่กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม นำมาใช้ในการทอผ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก ที่ในปัจจุบันยังมีการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ทอ โดยใช้วิธีการเข็นฝ้ายด้วยมือแบบดั้งเดิมจนได้เส้นใยฝ้ายสำหรับทอ โดยฝ้ายที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ทั้งในเขต อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า ใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้า มี 3 ประเภท ดังนี้

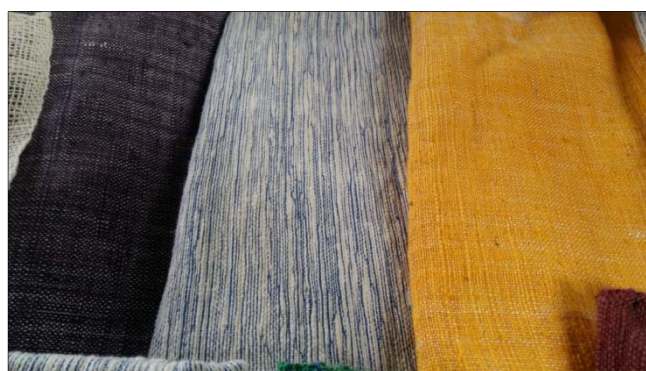
3.1.2.1. **ฝ้ายสีตุ่ย** เป็นฝ้ายธรรมชาติที่มีสีน้ำตาล ซึ่งปัจจุบันเป็นฝ้ายที่มีน้อยในธรรมชาติหาได้ยากและมีราคาค่อนข้างสูง โดยเส้นฝ้ายที่ได้จากการเข็นฝ้ายสีตุ่ยนี้จะได้เส้นฝ้ายที่มีสีน้ำตาล

3.1.2.2. **ฝ้ายสีเขียว** หรือบางครั้งชาวไทหล่มเรียกว่า ฝ้ายเกษตร เป็นฝ้ายที่มีปุ๋ย เส้นใยสีเขียวโดยธรรมชาติ ฝ้ายชนิดนี้มีใช้ฝ้ายพื้นบ้าน แต่เกิดจากการผสมทำให้มีความหลากหลายของสี ฝ้ายในช่วงสีน้ำตาลอ่อนถึงสีเขียว

3.1.2.3. **ฝ้ายสีขาว** เป็นฝ้ายธรรมชาติที่ให้ปุ๋ยฝ้ายสีขาว ซึ่งเมื่อเข็นออกมาเป็น เส้นด้ายแล้วง่ายต่อการย้อม เนื่องจากมีสีขาวนวล

รูปภาพที่ 4.93 (1)ฝ้ายสีตุ่ย (2)ฝ้ายสีเขียว (3)เส้นใยจากฝ้าย (4) คุณประครอง จงท้น ผู้ปลูกฝ้ายเพื่อใช้ทอผ้า

รูปภาพที่ 4.94 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มที่ทอจากฝ้ายและผ่านการย้อมสี

3.1.3. ผ้าทอจากด้ายประดิษฐ์

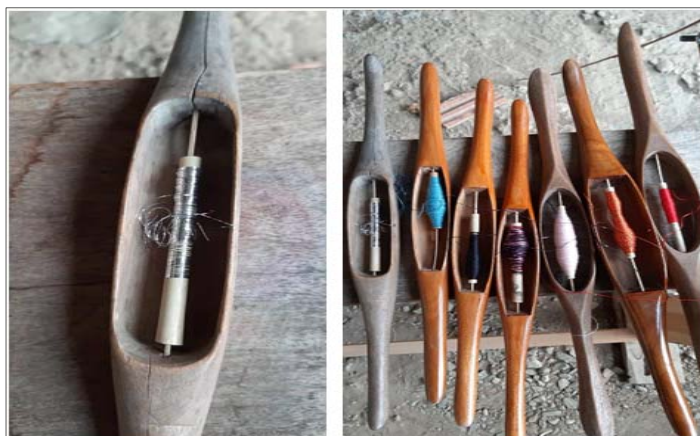
ด้ายประดิษฐ์ หรือที่กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนิยมเรียกว่าด้ายโทเร เป็นเส้นด้ายสำเร็จรูปจากโรงงาน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งวัตถุดิบที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนิยมใช้ในการทอผ้า เนื่องจากไหมมีข้อจำกัดด้านราคา และฝ้ายมีข้อจำกัดเนื่องจากหายาก โดยด้ายประดิษฐ์นี้ ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ได้ให้ข้อมูลแก่นักวิจัยว่า ด้ายประดิษฐ์เมื่อทอจะได้ผ้าที่มีเนื้อแน่น และสามารถขายในราคาที่ถูกลงกว่าไหมส่งผลให้ขายง่าย เพราะตรงตามความต้องการของผู้ซื้อที่มีกำลังการซื้อน้อย

3.1.4. ผ้าทอจากด้ายประดิษฐ์ผสมไหม

วัตถุดิบอีกประเภทหนึ่งของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ ด้ายประดิษฐ์ผสมไหม ซึ่งจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูล พบว่า ผู้ทอมีเหตุผลในการนำด้ายประดิษฐ์มาทอผสมกับไหมหลายประการ เช่น (1) เป็นการเพิ่มทางเลือกให้แก่ลูกค้าที่กำลังการซื้อน้อยแต่ต้องการผ้าทอที่ลวดลายคมชัดจากไหม (2) ใช้ด้ายประดิษฐ์เพื่อสร้างความนุ่มให้แก่ผ้าทอ ซึ่งจะนุ่มกว่าการทอไหมอย่างเดียว โดยการทอในลักษณะนี้ ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มจะใช้ด้ายประดิษฐ์เป็นเส้นเครือหรือเส้นยืน และใช้ไหมเป็นเส้นพุ่งในการทอ ซึ่งจะได้ความนุ่มจากเส้นเครือที่เป็นด้ายประดิษฐ์ และความคมชัดจากเส้นพุ่งที่เป็นเส้นไหม

3.1.5. ผ้าทอจากไหม/ด้ายประดิษฐ์ ผสมเส้นดินเงินหรือเส้นดินทอง

จากการศึกษา พบว่า สาเหตุที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนำเส้นดินเงินหรือเส้นดินทอง มาใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอผ้า เนื่องจาก ลูกค้าบางกลุ่มในปัจจุบันต้องการผ้าที่มีสีสันสะดุดตา และโดดเด่น หากนำไปใส่ในเวลากลางคืน ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มบางส่วนจึงทอแบบผสมดินเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 4.95 เส้นดินเงินที่นำมาทอเป็นเส้นพุ่งผสมกับเส้นไหมซึ่งเป็นเส้นพุ่งสีอื่นๆ

3.2.แบ่งประเภทผ้าทอไทหล่มตามกรรมวิธีการทอหรือการทำให้เกิดลวดลาย

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มแต่ละกลุ่ม ล้วนแล้วแต่มีความโดดเด่นของผ้าทอ ด้วยวิธีการทอที่แตกต่างกัน โดยหากแบ่งประเภทของผ้าทอไทหล่ม ตามกรรมวิธีในการทำลวดลายหรือการทำให้เกิดลวดลายบนผ้า จะสามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภทหลักๆ ประกอบด้วย (1) ผ้าที่ทอด้วยการมัดหมี่ (2) ผ้าทอแบบควบเส้น (3) ผ้าทอจากการทอลายขัด (4) ผ้าทอจากการทอขีด (5) ผ้าทอจากการทอแบบยกดอก สามารถอธิบายได้ ดังนี้

3.2.1. ผ้าที่ทอด้วยการมัดหมี่เพื่อให้เกิดลวดลาย

การมัดหมี่ ถือเป็นศิลปะขั้นสูงอย่างหนึ่งการทอผ้า ซึ่งเป็นการทำลวดลายบนผืนผ้า โดยการใช้วัสดุกันน้ำมัดกลุ่มเส้นไหมให้เป็นลวดลายตามต้องการ เมื่อมัดแล้วนำเส้นไหมไปย้อมสี และใช้ มีดโกนแกะหรือแก้วสตุก้นน้ำออก ก็จะเกิดสีที่แตกต่างกัน ซึ่งวิธีการ

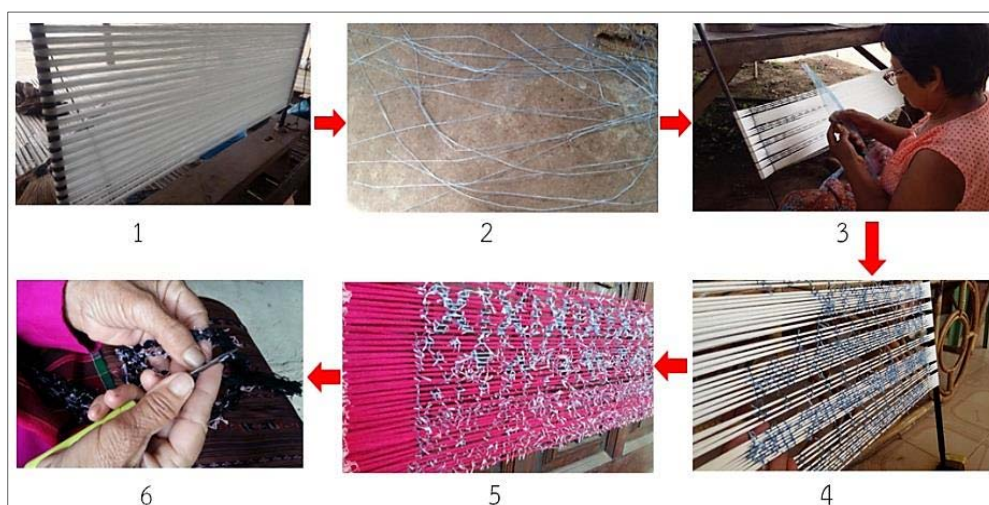
ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า ในอดีตผู้ที่มัดหมี่ได้ต้องผ่านการฝึกฝนความรู้พื้นฐานอื่นๆ ของการทอผ้าจนชำนาญก่อนจึงจะได้เริ่มเรียนรู้การมัดหมี่ เนื่องจากต้องอาศัยความประณีตและความชำนาญ หากมัดหมี่ไม่ดีจะส่งผลให้ลวดลายของผ้าทอผืนนั้นไม่คมชัด

การมัดหมี่เพื่อใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอผ้าของผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มในปัจจุบัน จากการศึกษ พบว่า ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มทุกกลุ่ม ใช้วิธีการมัดหมี่และวัสดุอุปกรณ์ที่เหมือนกันในการมัดหมี่ ดังนี้

3.2.1.1. ใช้โองมัดหมี่ตามแบบดั้งเดิมเป็นอุปกรณ์หลักในการมัดหมี่ โดยในอดีตโองมัดหมี่จะทำด้วยไม้ทั้งหมด แต่ในปัจจุบันผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม นิยมใช้โองหมี่ที่ส่วนฐานเป็นไม้ และส่วนเสาที่ตั้งขึ้น 2 ข้างเป็นเหล็ก ซึ่งเป็นการมัดหมี่ด้วยโองมัดหมี่แบบแนวตั้ง

3.2.1.2. ใช้เชือกฟางที่ฉีกขนาดเล็กเป็นวัสดุประกอบการมัดหมี่ ซึ่งในอดีตผู้มัดหมี่จะใช้เชือกกล้วยขนาดเล็กในการมัด แต่ในปัจจุบันใช้เชือกฟางที่ฉีกเป็นเส้นเล็กๆ เนื่องจากสะดวก

3.2.1.3. ใช้มีดหรือมีดโกนสำหรับตัดเชือกฟาง ซึ่งหากต้องการเพียง 2 สี จะตัดหรือแก้มัดเส้นไหมเพียงครั้งเดียว แต่หากต้องการหลายสีจะมีการมัดและแก้หลายครั้งตามที่ต้องการ

รูปภาพที่ 4.96 ลำดับขั้นตอนการมัดหมี่จนเกิดเป็นลวดลายสำหรับใช้ทอผ้า

3.2.2. ผ้าทอแบบควบเส้น

จากผลการศึกษา พบว่า ผ้าอีกประเภทหนึ่งที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนิยมทอ คือ ผ้าทอแบบควบเส้น หรือที่ภาษาพื้นเมืองไทหล่มนิยมเรียกว่า “ผ้าก้อม” เป็นการทอผ้าจากการใช้เส้นไหมหรือเส้นด้าย 2 สี ที่มีสีอ่อนแก่แตกต่างกันนำมาหมุนหรือควบเข้าด้วยกันจนเป็นเส้นเดียวที่มี 2 สีควบกันอยู่ แล้วจึงนำไปทอ ซึ่งผ้าทอที่ทอแบบควบเส้น หรือผ้าก้อมนี้ เนื้อผ้าที่ได้จะมีลักษณะของสีที่เหลือบ 2 สีจากด้ายที่นำมาควบเข้าด้วยกัน

รูปภาพที่ 4.97 ด้าย 2 สีที่ผ่านการเกลียวควบเส้นจนเป็นเส้นเดียวและผ้าทอจากด้ายควบเส้น(ด้ายก้อม)

3.2.3. ผ้าทอจากการทอลายซัด

เป็นวิธีการทอผ้าพื้นฐานของผ้าทุกชนิด ทอได้ทั้งใยฝ้าย ใยไหม และใยสังเคราะห์ การทอซัดเป็นการทอสลักระหว่างเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งจนได้ลักษณะลวดลายที่เป็นตาๆ ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มทอผ้าไทหล่มที่ทอด้วยวิธีการทอลายซัด แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ การทอผ้าจากเส้นยืนสลัสี การทอผ้าจากเส้นพุ่งสลัสี และการทอผ้าจากเส้นยืนและเส้นพุ่งสลัสี สามารถอธิบายได้ดังนี้

3.2.3.1. การทอผ้าจากเส้นยืนสลัสี

วิธีการนี้เป็นการทอผ้าจากเส้นยืนหรือเส้นเครือของกึ่งที่มีสีสลับกันจากการวางเส้นไหมหรือด้ายตามที่ต้องการ และใช้เส้นพุ่งที่เป็นสีพื้น ซึ่งการทอในลักษณะเช่นนี้ที่ ผ้าที่ได้จากการทอจะเกิดผ้าลายริ้วในทางยาว ซึ่งผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มที่นิยมทอด้วยวิธีการนี้ คือ ผ้าแพรวไล่ปลาไหล

รูปภาพที่ 4.98 การวางด้ายเส้นยืนแบบสลัสี เพื่อให้เกิดลายริ้วในทางยาว

ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

3.2.3.2. การทอผ้าจากเส้นพุ่งสลัสี

วิธีนี้ผู้ทอจะใช้เส้นยืนหรือเส้นเครือสีพื้นที่เป็นสีเดียว แต่เมื่อทอผู้ทอจะใช้เส้นพุ่งที่เป็นสีสลับต่างๆ ตามที่ต้องการ ซึ่งผ้าทอของพื้นเมืองไทหล่มที่ใช้การทอลักษณะนี้จะได้ผ้าทอที่มีริ้วเป็นลายขวาง เช่น ผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ

รูปภาพที่ 4.99 การวางด้ายเส้นยืนแบบสีพื้นสีเดียวและใช้เส้นพุ่งสีสลับเพื่อให้เกิดลายริ้วในทางขวาง

3.2.3.3. การทอเส้นยืนและเส้นพุ่งสลับสี

การทอผ้าลักษณะนี้ ผู้ทอจะใช้เส้นยืนหรือเส้นเครือที่สลับสี และขณะทอก็จะใช้เส้นพุ่งที่เป็นสีสลับ ทอสลับสีเส้นยืนและเส้นพุ่งเป็นช่วงๆ จนเกิดผ้าที่มีลวดลายเป็นตาสี่เหลี่ยมคล้ายตารางที่มีสีสลับทั้งแนวยาวและแนวขวาง ซึ่งอาจมีขนาดตารางเล็กบ้างใหญ่บ้างตามผู้ทอแต่ละท่าน

รูปภาพที่ 4.100 (1) โครงของลุ่มผู้ทอผ้าบ้านอีเล็ค (2) ผ้าขาวม้ากลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง ที่ทอที่เส้นยืนสลับสีและเส้นพุ่งสลับสี

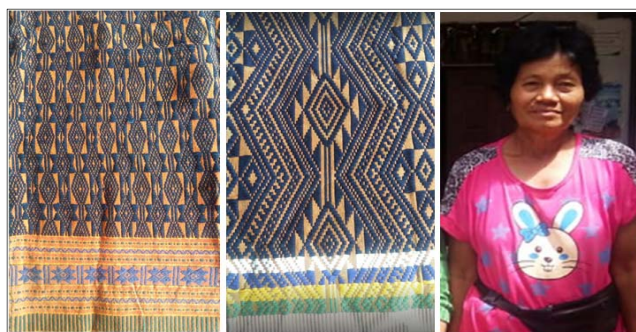
3.2.4. ผ้าทอจากการทอชิด

การทอผ้าชิด ผู้ทอจะใช้อุปกรณ์ในการเก็บชิด ซึ่งส่วนใหญ่นิยมใช้ไม้เพื่อเก็บชิด โดยจะทำการสะกิดซ่อนเครือเส้นยืนขึ้นเป็นจังหวะตามลวดลายตลอดหน้าผ้า และทำการพุ่งกระสวยเพื่อสอดเส้นพุ่งเข้าไปตลอดแนวของเครือเส้นยืนที่ถูกจัดซ่อนขึ้น ช่วงจังหวะของความถี่ห่างที่เครือเส้นยืนจะถูกกำหนดไว้ด้วยไม้เก็บชิด จึงเกิดเป็นลวดลายชิดขึ้น ลักษณะเฉพาะของผ้าทอชิด อาจสังเกตได้จากลายที่ซ้ำของเส้นพุ่งจะขึ้นเป็นแนวสีเดียวกันตลอด ซึ่งอาจเหมือนกันทั้งผืนหรือไม่เหมือนกันทั้งผืนก็ได้ ลวดลายการทอผ้าด้วยการชิด ต้องอาศัยความชำนาญและทักษะทางฝีมือสูง ด้วยเทคนิคกรรมวิธีการทอที่ซับซ้อน ประกอบกับผู้ทอต้องใช้เวลา ความอดทน และความละเอียดลออเป็นอย่างมาก

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า ในอดีต กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทลื้อมีการทอผ้าชิด โดยนิยมทอเป็นผ้าห่ม (อาจเรียกว่าผ้าห่ม 4 เขา, 8 เขา ตามเขาหรือตะกอกที่ใช้ทอ) รวมถึงนิยมทอเป็นผ้าคลุมไหล่ ผ้าสไบเบี่ยง รวมถึงเพื่อเป็นหัวขึ้น (สำหรับขึ้นหัวแดงตีนกาน)

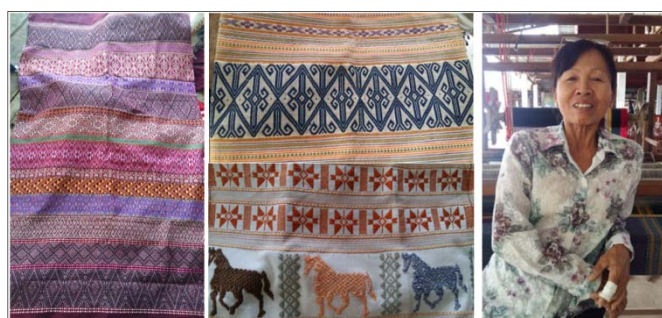
รูปภาพที่ 4.101 ผ้าห่มชิดของคุณน้อม สายแก้วเกิด อายุ 77 ปี กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ที่เคยทอเมื่อวัยสาว

รูปภาพที่ 4.102 ผ้าห่มขิด ของคุณอุเทน คำสุข อายุ 60 ปี กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ ที่เคยทอเมื่อวัยสาว

รูปภาพที่ 4.103 ผ้าคลุมไหล่ทอขิดของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไ้
ที่ตั้งที่ทอ ณ บ้านเสายองหินซึ่งเป็นที่ทำการกลุ่ม

รูปภาพที่ 4.104 ผ้าทอขิด 15 ลายรวมใน 1 ผืน และผ้าทอขิดลวดลายต่างๆ
ผลงานของของคุณสมศรี จันทรี กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง

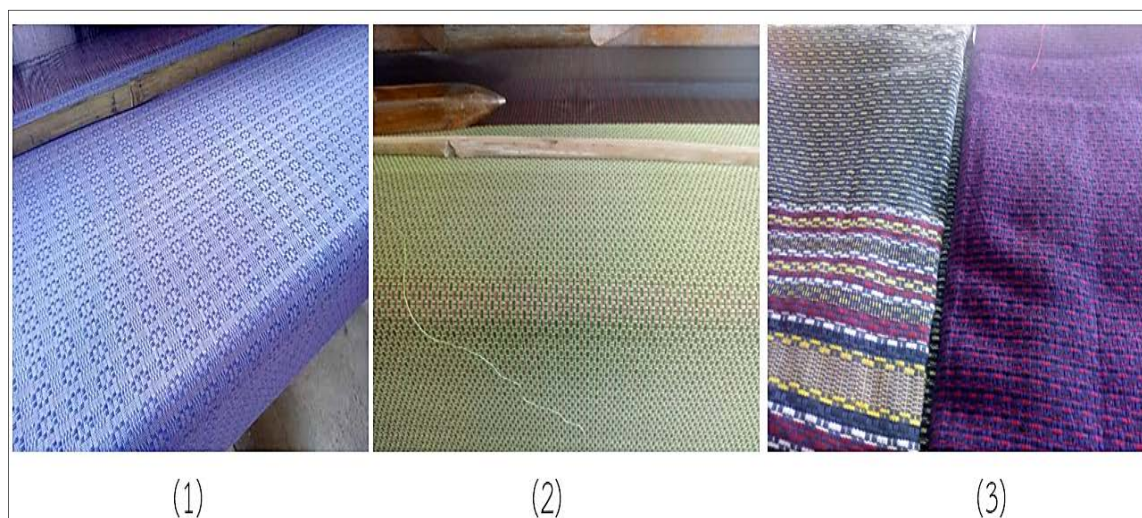
แต่ในปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มส่วนใหญ่ นิยมทอผ้าขิดลายขนาดเล็กๆ เฉพาะสำหรับทำหัวซิ่น และผ้าสไบเท่านั้น ไม่นิยมทอเป็นผ้าห่มเหมือนในอดีต เนื่องจากการทอผ้าขิดนั้น ต้องใช้ระยะเวลาในการทอที่ยาวนาน เนื่องจากเป็นวิธีการทอที่มีความยาก และต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้ทอที่มีความสามารถและความอดทน

3.2.5. ผ้าทอจากการทอแบบยกดอก

ผ้าทอยกดอก เป็นผ้าทอที่ใช้วิธีการยกเขาหรือตะกอ เพื่อแยกเส้นด้ายยืนขึ้นเป็นจังหวะเพื่อเพิ่มลวดลายในเนื้อผ้าให้พิเศษขึ้น โดยใช้เทคนิคการเก็บตะกอลอย เช่นเดียวกับการขีด โดยยกตะกอเพื่อแยกเส้นด้ายยืนครั้งละกี่เส้นก็ได้ตามลวดลายที่วางไว้แล้ว เพื่อให้เส้นพุ่งผ่านไปเฉพาะเส้น เมื่อผู้ทอพุ่งกระสวยไปมาควบคู่ไปกับการยกตะกอ จะเกิดเป็นลวดลายนูนขึ้นจากผืนผ้า

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาของผู้วิจัย พบว่า กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มที่ใช้วิธีการทอแบบยกดอกที่โดดเด่น และยังคงทอยกดอกอยู่ในปัจจุบัน คือ กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

“กลุ่มของพื้นเน้นการทอยกดอกในลวดลายราชวัตรเป็นหลัก แต่มีการทอยกดอกลายอื่นๆ ด้วย เช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายข้อมะขาม ลายมุกสาม (ลายมุกสามนี้เพิ่งคิดค้นขึ้นมาใหม่) ซึ่งนอกจากทอขึ้นต่อหัวต่อตีนลายโบราณแล้ว พี่ก็อยากให้คนอื่นๆ เข้าใจว่ากลุ่มบ้านวังร่อง คือ ผ้ายกดอก ด้วยเหมือนกัน” (หนูเบง พาหา, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.105 ผ้าทอแบบยกดอกของกลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง (1)ลายดอกพิกุล (2),(3) ลายราชวัตร

3.3.การแบ่งประเภทผ้าทอไทหล่มตามขนาดของฟืมที่ใช้ทอ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษา ผู้วิจัย พบว่า ในการทอผ้านั้นผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม จะใช้ฟืมในการทอ หลักๆ 5 ประเภท ซึ่งบางประเภทผู้ทอผ้าแต่ละกลุ่มอาจใช้ฟืมที่มีขนาดใกล้เคียงกัน ดังนี้ (1) ฟืมขนาด 40 หลบ (2) ฟืมขนาด 22-25 หลบ (3) ฟืมขนาด 10-12 หลบ (4) ฟืมขนาด 8-10 หลบ (5) ฟืมขนาด 4-5 หลบ

“ฟืม 25 ก็คือมี 25หลบ หลบหนึ่งมีไหม 80 เส้น” (เอี่ยม กรมกอง, 2561 : สัมภาษณ์)

ซึ่งฟืมแต่ละประเภทรูปร่างนั้น ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มใช้สำหรับทอผ้าพื้นเมืองคนละประเภทกัน ซึ่งจะได้ผ้าตามขนาดของฟืม โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

3.3.1. พิมพ์ขนาด 40 หลบ

พิมพ์ขนาด 40 หลบ ถือได้ว่าเป็นพิมพ์ขนาดใหญ่ ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มใช้พิมพ์ 40 หลบ สำหรับทอผ้าที่มีความยาวของผ้ามาก เช่น ผ้าชิ้นแบบผืนยาว(ไม่ต่อหัวต่อตีน) หรือผ้าห่มขนาดเล็ก

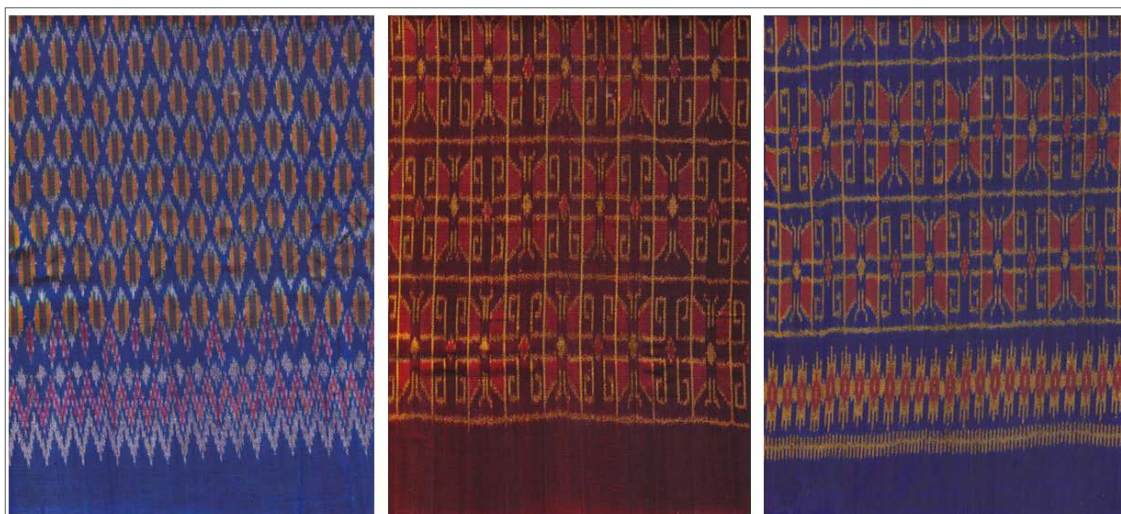
ชนไทหล่มประเภทผืนยาวเป็นชิ้นที่ใช้พิมพ์ 40 หลบในการทอความยาวชิ้นจากขอบด้านบนถึงขอบล่างของผืน เฉลี่ยประมาณ 95-105 เซนติเมตร นิยมใช้ไหมในการทอและอาจมีฝ้ายบ้าง ในบางพื้นที่ ลวดลายที่ปรากฏในชิ้นประเภทนี้ มักเป็นลวดลายเดียวกันทั่วทั้งผืน โดยไม่นิยมทอเป็นห้องบริเวณหัวชิ้นนิยมทอสีพื้นโดยไม่ทอลวดลายประมาณ 10-15 เซนติเมตร (1 คืบ) มีวัตถุประสงค์เพื่อม้วนปิดเข็มขัด หรือม้วนเพื่อลดความยาวในกรณีที่ผู้นุ่งมีความสูงไม่มาก ในส่วนของสีสันทนนิยมทอหลากหลายสีสันทน ทั้งสีสด เช่น น้ำเงิน แดง และสีเข้ม เช่น ดำ น้ำตาลเข้ม

“อันตรงหัวชิ้นนี้ เห็นตั้งแต่ของยายก็เว้นไว้แบบนี้ จักคืบนิ่งแล้วค่อยมาขึ้นลาย เอาไว้เวลานุ่ง คาดเข็มขัดแล้วก็ตลบผ้าอันตรงหัวนี้ออกมาหนีบปิดเข็มขัดไว้ อันแม่น้ำตัวน้อยเคยเอาของเพิ่นมานุ่งได้ตลบหลายทบ หย่อนตัวเดียว” (เนียม อินไข, 2561 : สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.106 ชิ้นไหมแบบไม่ต่อหัวต่อตีนที่ทอด้วยพิมพ์ 40 หลบ ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

ในส่วนของชายด้านล่างของชิ้นที่ใช้พิมพ์ 40 หลบในการทอ นิยมทอลวดลายเพื่อให้ทราบว่าเป็นเชิงด้านล่าง หรือเป็นชายชิ้น ซึ่งลวดลายอาจเป็นเส้นตรงตามแนวขวาง ความกว้างของลายเส้นประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร หรือเป็นลายแฉกแหลม และก่อนสุดเชิงผ้านิยมทอสีพื้นโดยไม่ทอลายอีกประมาณ 10-15 เซนติเมตร (1 คืบ) คล้ายที่เว้นไว้ตรงบริเวณหัวชิ้น

รูปภาพที่ 4.107 ลวดลายบริเวณเชิงของชินประเภทผืนยาว ทอด้วยพื้ขนาด 40 หลบ ผลงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ

3.3.2. พื้ขนาด 22-25 หลบ

พื้ขนาด 22-25 หลบเป็นพื้ที่ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มนิยมใช้เพื่อทอผ้าแบบต่อหัวต่อตีน(ชินหมี่คั่นน้อย) ผ้าทอที่ได้จากการใช้พื้ 22-25 หลบ ในการทอนี้ จะมีความยาวน้อยกว่าผ้าทอที่ใช้พื้ 40 หลบ ดังนั้น ชาวไทหล่มจึงนิยมต่อหัวและต่อตีน จึงเรียกว่า ชินหัวแดงตีนกำน

รูปภาพที่ 4.108 เปรียบเทียบความยาวของผ้าที่ทอด้วยพื้ 40 หลบ(ผืนซ้าย) และ พื้ 25 หลบ(ผืนขวา)

3.3.3. ฟืมขนาด 10-12 หลบ

ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม อาจเลือกใช้ฟืมขนาดตั้งแต่ 10-12 หลบ สำหรับทอผ้าคลุมไหล่ ซึ่งจะได้อาณาที่ขนาดความกว้างน้อยกว่าผ้าที่ทอจากฟืม 25 หลบ

รูปภาพที่ 4.109 ฟืม 11 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ ใช้ทอผ้าคลุมไหล่

รูปภาพที่ 4.110 การทอผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มทอผ้าบ้านภูฝักไข่ จากฟืมขนาด 12 หลบ

3.3.4. ฟืมขนาด 8-10 หลบ

ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม นิยมใช้ฟืมขนาด 8-10 หลบ เพื่อทอผ้าส่วนหัวขึ้น (สำหรับขึ้นต่อหัวต่อตีน) โดยเมื่อทอเสร็จจะมีการปาด (ตัด) กึ่งกลางผ้าเพื่อแบ่งเป็น 2 ส่วน และนำไปต่อเป็นหัวขึ้น และนอกจากนี้ยังนิยมใช้ฟืมขนาดดังกล่าวเพื่อทอถุงย่ามอีกด้วย

รูปภาพที่ 4.111 คุณทองอี กิทำ ใช้ฟืมขนาด 10 หลบ ในการทอผ้าชิด สำหรับต่อหัวขึ้นหมี่คั้นน้อย

รูปภาพที่ 4.112 ฟืมขนาด 8 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว ในการทอถุงย่าม

3.3.5. ฟืมขนาด 4-5 หลบ

ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม นิยมใช้ฟืมขนาด 4-5 หลบ เพื่อทอผ้าส่วนตีนขึ้น (สำหรับขึ้นต่อหัวต่อตีน) ซึ่งจะได้ผ้าที่มีความกว้างน้อยที่สุดในบรรดาผ้าทอของไทหล่ม โดยลักษณะจะคล้ายการทอหัวขึ้น คือ เมื่อทอเสร็จจะตัดครึ่งแบ่งกึ่งกลางผ้าออกเป็น 2 ส่วน เพื่อนำไปเย็บต่อเป็นตีนขึ้น

รูปภาพที่ 4.113 ฟืมขนาด 5 หลบ ที่กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล ใช้ในการทอผ้าสำหรับต่อเป็นตีนขึ้น

รูปภาพที่ 4.114 ภาพเปรียบเทียบฟืมขนาด 5 หลบ กับฟืม 11 หลบ ของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ด

ข้อค้นพบเบื้องต้นเกี่ยวกับผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

จากผลการศึกษา รายละเอียดผ้าพื้นเมืองไทหล่มจากการสังเกต พบเกี่ยวกับการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้วิจัย โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ทอผ้าพื้นเมือง จาก 6 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มทอผ้าไทหล่ม บ้านหวาย (2) กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง (3) กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดัว (4) กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล (5) กลุ่มทอผ้าบ้านภูผากะ (6) กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ ดังที่ผู้วิจัยได้อธิบายผลการศึกษาไว้ในข้างต้น เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (interpretation) ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อค้นพบเบื้องต้นของการศึกษา ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.11 สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย

ประเภทข้อมูล	รายละเอียดข้อค้นพบของการวิจัย
ด้านความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของชุมชน และการสืบเชื้อสาย	ผู้ให้ข้อมูลทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และการสืบเชื้อสายของไทหล่มอย่างคร่าวๆ ว่าสืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง จากการบอกเล่าของบรรพบุรุษ ในรุ่นปู่ย่าตายาย แต่ไม่มีความรู้ในเชิงลึกถึงประวัติของชุมชนในด้านประวัติศาสตร์ที่เป็นจุดเริ่มต้น
ด้านประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น	พื้นที่ของการศึกษาทั้ง 6 พื้นที่ ทุกพื้นที่มีประเพณีและวัฒนธรรมประจำถิ่นที่สำคัญๆ คล้ายคลึงกัน เช่น การแห่ปราสาทผึ้ง งานบุญบั้งไฟ การเลี้ยงปีเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ฯลฯ และมีวิถีปฏิบัติต่อประเพณีท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน โดยจะมีการแต่งกายที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของถิ่นตนเองไปร่วมงานประเพณีเหล่านั้น รวมถึงงานประเพณีในระดับจังหวัด และระดับประเทศ
ด้านวัตถุประสงค์ในการทอผ้า	ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยทุกกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ในการทอผ้าที่เริ่มต้นจากการทอเพื่อใช้สวมใส่และทอเพื่อใช้งานในครัวเรือนโดยส่วนใหญ่ เริ่มทอจากผ้าพื้นที่ไม่ลวดลาย เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดเท้า สำหรับตัดเสื้อ และพัฒนาสู่ลวดลายอื่นๆ โดยเริ่มหัดทอในวัยเริ่มเป็นสาวเพื่อเตรียมความพร้อมในการออกเรือน แต่ในปัจจุบันเน้นทอเพื่อการจำหน่ายในเชิงพาณิชย์
ด้านวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า	ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยทุกกลุ่ม ใช้วัตถุดิบในการทอผ้าหลักๆ 3 ประเภท ได้แก่ ไหม, ฝ้าย, ด้ายประดิษฐ์(ด้ายโพร) และอาจมีการผสมระหว่างไหมและด้าย ในบางกลุ่ม
ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้า และวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญา	ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยทั้ง 6 กลุ่ม ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานความรู้ด้านการทอผ้าเป็นทุนเดิมก่อนเข้ามารวมกลุ่ม โดยได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าจากมารดา พี่สาว หรือญาติ เป็นผู้ถ่ายทอดด้วยวิธีการสาธิตให้ดู และฝึกปฏิบัติจากการเป็นผู้ช่วย เช่น เริ่มจากเข็นฝ้ายจนชำนาญ แล้วจึงหัดตำฮูก(ทอ) และมัดหมี่

ตารางที่ 4.11 สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	รายละเอียดข้อค้นพบของการวิจัย
ด้านลวดลายในการทอผ้า	ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยทุกกลุ่ม มีจุดร่วมด้านลวดลายผ้าที่เหมือนกันคือ ทุกกลุ่มทอผ้าในลวดลายโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษโดยเฉพาะ ชิ้นหมี่คั่นน้อย นิยมทอในลวดลายหลักๆ จำนวน 9 ลาย ได้แก่ ลายปราสาทผึ้ง ลายหงส์(เส้าหลา) ลายขอลายขาเป๋ย ลายควมห้า(ตุ้ม) ลายหมากจับ ลายนาค ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย(เพียงคว่ำ-เพียงหงาย) และ ลายคลองเอี้ย นอกจากนั้น อาจมีลวดลายที่เกิดจากการผสมลวดลายหลัก เช่น นำลายหมากจับมาผสมกับลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย และมีบางลวดลายที่พบในบางพื้นที่ เช่น ลายดอกแก้ว นิยมทอในเขตอำเภอหล่มเก่า ลายอกแมงมุม นิยมทอในเขตอำเภอหล่มสัก โดยอาจเป็นการทอแบบลายเดียวทั้งผืน ที่เรียกว่า “หมี่ตาเดียว” หรือทอลายผสมหลายลายใน 1 ผืน ที่เรียกว่า “หมี่คร้ว”
ด้านประเภทของผ้าทอ	กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มมีการทอผ้าพื้นเมืองในประเภทต่างๆ ดังนี้ (1) ชิ้นหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน (เป็นชินแบบผืนสั้น ทอจากฟืม 22-25 หลบ) หรือที่เรียกว่าชินหัวแดงตีนก่านลวดลายโบราณ (2) ชิ้นไหมลวดลายพื้นบ้าน เช่น ลายใบสน ลายเก็ดปลา ลายผีเสื้อ ลายกาบบัว ลายตุ้มวง ลายหมี่วงใหญ่ ลายหมี่วงน้อย ลายจับวง ฯลฯ (เป็นชินแบบผืนยาว ทอจากฟืม 40 หลบ) (3) ชิ้นฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ ที่ทอแบบยกดอกลวดลายราชวัตร (4) ชิ้นฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ที่ทอควบ (ลายก้อม คือการนำด้าย 2 สี หมุนเกลียวจนเป็นเส้นเดียว ใช้ทอเป็นเส้นพุ่ง ให้เกิดผ้าที่มีสีเหลือบ 2 สี) (5) ผ้าที่ทอด้วยการทอขัด เช่นผ้าขาวม้า ซึ่งมี 2 ประเภทหลักๆ คือ ผ้าแพรวไล่ปลาไหล (ลายริ้วในทางยาว) และผ้าขาวม้าลายตาม่อง (ลายตารางสีเหลี่ยม) (6) ถูย้อม จากผ้าฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ (7) หัวชิน (แบบแยกจำหน่ายเพื่อต่อหัวชินหมี่คั่นน้อย หรือชินหัวแดงตีนก่าน) มี 2 ประเภท คือ หัวชินแบบทอขัด และแบบมัดย้อม (8) ตีนชิน (แบบแยกจำหน่ายสำหรับต่อตีนชินหมี่คั่นน้อย หรือชินหัวแดงตีนก่าน) (9) ผ้าคลุมไหล่จากฝ้าย หรือ ด้ายประดิษฐ์ (10) ผ้าโสร่ง สำหรับสุภาพบุรุษใช้นุ่ง

ตารางที่ 4.11 สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	รายละเอียดข้อค้นพบของการวิจัย
ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ ที่ท่านใช้ในการทอผ้า	ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยจำนวน 5 กลุ่ม ใช้ที่ทอผ้าพื้นเมืองแบบดั้งเดิม และจำนวน 1 กลุ่ม คือ กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง ใช้ที่กระตุกเพียงกลุ่มเดียว เนื่องจากเน้นความรวดเร็วในการทอเพื่อจำหน่ายโดยในส่วนของผู้ประกอบการอื่นๆ ประกอบการทอผ้าทุกกลุ่มใช้ตามแบบดั้งเดิม
ด้านวิธีการย้อมสี	ผู้วิจัยพบว่า ในอดีตกลุ่มทอผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อทั้ง 6 กลุ่ม เคยมีประสบการณ์ด้านการย้อมผ้าด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ แต่เนื่องจากในปัจจุบันผู้ทอต้องการความสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้ในปัจจุบันนิยมใช้สีย้อมแบบสำเร็จรูป และดำเนินการย้อมเอง และผู้ทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเลียบบางท่านยังใช้วิธีการส่งสีตัวอย่างไปให้โรงงานที่สั่งซื้อเส้นไหมทำการย้อมให้ด้วย แต่ยังมีกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่องเพียงกลุ่มเดียวที่ยังคงมีการย้อมสีฝ้ายจากวัสดุธรรมชาติ
ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ ผ้าทอ และข้อควรระวัง (ข้อกล่าว) หรือข้อควรปฏิบัติ	ผู้วิจัยพบว่า สิ่งที่เป็นความเชื่อ ข้อควรระวัง หรือข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการสวมใส่ผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อ มีดังนี้ (1) ไม่นิยมนำผ้ามัดย้อมหรือผ้าทอชนิด ที่ใช้ทำหัวซิ่น มาใช้เป็นผ้าเปี่ยงหรือผ้าสไบ แต่หากจะนำผ้ามัดย้อมมาทำเป็นผ้าเปี่ยงหรือผ้าสไบ จะต้องทอหรือมัดย้อมในลวดลายที่ไม่เหมือนหัวซิ่น เช่น ผ้ามัดย้อมที่จะนำมาทำผ้าเปี่ยงจะไม่มัดย้อมแบบคันเป็นห้องๆ แบบหัวซิ่น แต่จะมัดย้อมคันแคบบริเวณเชิงผ้า ซึ่งเมื่อนำมาเป็นผ้าเปี่ยงลายคันบริเวณเชิงผ้าจะอยู่บริเวณเอวของผู้สวมใส่ (2) ไม่นิยมนำหัวซิ่น มาใช้เป็นผ้าโพกศีรษะ หากต้องการโพกศีรษะ จะทอเป็นผ้าสำหรับโพกศีรษะโดยเฉพาะ ที่ลวดลายแตกต่างจากหัวซิ่น อย่างสิ้นเชิง (3) ซิ่นหมีคันน้อยลายโบราณหรือซิ่นหัวแดงตีนก่านที่มีลวดลายผสมผสานหลายลายในผืนเดียว ที่เรียกว่า “หมีคร้ว” จะไม่นิยมนำมาตัดเป็นเสื้อ เนื่องจากเป็นผ้าสำหรับนุ่ง แต่หากต้องการนำมาตัดเป็นเสื้อ ผู้ทอบางกลุ่มจะเรียกว่า “การถอดลาย” คือจะมัดหมีลายเดียวกันทั้งผืน หรือไม่เกิน 2 ลาย นิยมเรียกว่า “หมีตาเดียว” สามารถนำมาตัดเสื้อได้ เช่น ลายหมากจับ เป็นต้น

ตารางที่ 4.11 สรุปข้อค้นพบเบื้องต้นจากการศึกษาข้อมูลของการวิจัย (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	รายละเอียดข้อค้นพบของการวิจัย
ด้านความรู้ความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ของผ้าทอ พื้นเมือง	จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาความเข้าใจด้านอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า เมื่อสัมภาษณ์ถึงคำว่า “อัตลักษณ์” ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในความหมายและไม่สามารถนิยามได้ว่าอัตลักษณ์คืออะไร แต่เมื่อผู้วิจัยเอ่ยถึงความเป็นตัวตน ความเป็นตัวของเรา ผ้าหรือการแต่งกายที่แสดงความเป็นตัวเราของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม หรือ ผู้ให้ข้อมูลต้องการจะบอกกับคนต่างพื้นที่อย่างไร ว่าอะไรคือสิ่งที่แสดงความเป็นตัวตนของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มของเรา ผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่ม สามารถตอบ สามารถนิยาม และสามารถระบุข้อมูลที่ตรงกันได้ทุกกลุ่มว่า “ความเป็นตัวตนของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ตามความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูล และความเป็นตัวตนของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มที่ต้องการสื่อสารให้ผู้อื่น หรือพื้นที่อื่นรับรู้ คือ ชินหัวแดงดินกำน หรือ ชินหมี่คั่นน้อย ” ซึ่งก็คือ อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

4. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

เพื่อสังเคราะห์และสรุปผลด้านอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ผู้วิจัยใช้วิธีในการวิเคราะห์หาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจาก 2 วิธีคือ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม จำนวน 6 กลุ่มที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัย (2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยปราชญ์ด้านการทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม ผู้แทนที่เป็นผู้รู้ด้านวัฒนธรรมในชุมชน และผู้แทนของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในเชิงพาณิชย์ เพื่อตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

4.1. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม

โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured interview form) ในประเด็นคำถามเพื่อเก็บข้อมูลด้านความเข้าใจในอัตลักษณ์ และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการตีความ (Interpretation) พบว่า ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มทั้ง 6 กลุ่ม ได้นิยามการเป็นอัตลักษณ์ หรือความเป็นตัวตน ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ดังนี้

ตารางที่ 4.12 สรุปข้อมูลการวิเคราะห์หัตถ์ลักษณะของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	ประเด็นคำถามการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลด้านความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอ	ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์
กลุ่มทอผ้าไทหล่ม บ้านห้วย	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้น เข้าใจได้อย่างไร	ชิ้นหัวแดงตีนกำน ต่อหัวต่อ ตีนที่มีเรื่องเล่าถึงวิถีชีวิต ผ่านลวดลายในผืนผ้า
กลุ่มทอผ้า กักระตุก บ้านวังร่อง	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ผ้าที่ทอด้วยฝ้ายทอแบบยกดอก และการทอผ้าลายโบราณ
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ชิ้นต่อหัวต่อตีน ลายโบราณ
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้น เข้าใจได้อย่างไร	ชิ้นหัวแดงตีนกำน ที่ต่อหัวต่อตีน
กลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านตัว	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้น เข้าใจได้อย่างไร	ชิ้นหัวแดงตีนกำน ที่มีการต่อหัวต่อตีน
กลุ่มทอผ้า วัดศรีฐานวังบาล	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ชิ้นหัวแดงตีนกำน
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้น เข้าใจได้อย่างไร	ชิ้นหัวแดงตีนกำน ที่ต่อหัวต่อตีน

ตารางที่ 4.12 สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม (ต่อ)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	ประเด็นคำถามการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลด้านความเข้าใจในอัตลักษณ์ และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอ	ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์
กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ขึ้นหัวแดงตีนก่าน
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น“ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม”มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ขึ้นหัวแดงตีนก่าน
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปลแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้นเข้าใจได้อย่างไร	ขึ้นหัวแดงตีนก่าน ต่อหัวแดง และต่อตีน
กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ	ผ้าทอที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มท่าน	ขึ้นหัวแดงตีนก่าน
	ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น“ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม”มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด	ขึ้นหัวแดงตีนก่าน
	หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปลแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไรท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้นเข้าใจได้อย่างไร	ขึ้นหมี่คั่นน้อยที่มีการต่อหัวต่อตีน เรียกว่า ขึ้นหัวแดงตีนก่าน

จากข้อมูลในตารางที่ 4.12 สามารถสรุปได้ว่า การนิยามถึงความเป็นตัวตนหรือความเป็นอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม จากผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มทั้ง 6 กลุ่ม ได้นิยามและอธิบายว่าอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ “**ขึ้นหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน หรือที่เรียกว่า ขึ้นหัวแดงตีนก่าน**”

4.2. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เพื่อเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบแบบสามเส้าผ่านเวทีการเสวนาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาจาก 3 ส่วน ดังนี้

4.2.1. ปราชญ์ด้านการทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1. คุณทองย่น ก้อนดี ปราชญ์ด้านการทอผ้า ปี 2560 ของจังหวัดเพชรบูรณ์
2. คุณสุณี สิงห์เส ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าพื้นเมือง
3. คุณทองน้อย นวลงาม ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าพื้นเมือง
4. คุณมานิตย์ นาคแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าพื้นเมือง
5. คุณทองเรียม อ่อนสุริยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าพื้นเมือง

4.2.2. ตัวแทนผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมในชุมชนไทหล่ม จำนวน 1 ท่าน คือ คุณธัญญา คำมี ผู้แทนจากชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม มูลมั่งวัดท่ากกแก

4.2.3 ผู้ใช้และผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในเชิงพาณิชย์ จำนวน 1 ท่าน คือ คุณธนัชชา ทองมนต์

โดยผู้วิจัย ได้จัดเวทีเสวนา ณ ลานหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และจัดแสดงผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มแต่ละประเภท ซึ่งภายหลังจากการเสวนา ผู้วิจัยได้อิงค์ความรู้จากเวทีเสวนาที่สามารถอธิบายและสรุป ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.13 สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากเวทีเสวนา

ประเด็นคำถามในการเสวนา	ข้อมูลโดยสรุปที่ได้จากการเสวนา
บริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของ ไทหล่มที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมือง	ชาวไทหล่ม มีที่มาที่สืบเชื้อสายจากชาวลาวหลวงพระบาง โดยมีข้อสันนิษฐานอยู่ 2 ประการ ข้อสันนิษฐานแรก สันนิษฐานว่าชาวไทหล่มซึ่งเป็นคนที่สืบเชื้อสายหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เขตนี้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อันเนื่องมาจากการแผ่ขยายพื้นที่การอยู่อาศัยของอาณาจักรล้านช้าง โดยเป็นการเข้ามาอยู่อาศัยลงหลักปักฐานทำมาหากินและขยายกันออกมาเรื่อยจากแถวหลวงพระบางไชยบุรี ข้อสันนิษฐานที่สอง สันนิษฐานว่า ชาวไทหล่มเป็นลาวหลวงพระบางที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยเจ้าอนุวงศ์ที่ก่อการกบฏในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนไหวโดยการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองนี้ไปยังสถานที่อื่นๆ และต้อนผู้คนจากที่อื่นมาอาศัยทำกินแทนผู้คนที่เคยอาศัยอยู่แต่เดิม ผู้คนในเมืองหล่มจึงผสมกลมกลืนระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่เดิม (ชาวเมืองหล่มเก่า) และชาวล้านช้างที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่และมีลูกหลานตกทอดมาเป็นคนหล่มเก่าหล่มใหม่ เรียกรวมๆ ว่า “ไทหล่ม” ดังนั้น การสืบเชื้อสายจากลาวหลวงพระบาง จึงส่งผลให้คนไทหล่มมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมือง คือ มีการแต่งกายที่ยังคงรากของวัฒนธรรมเดิม นั่นคือ การนุ่งซิ่นที่มีลักษณะต่อหัวต่อตีน และพาดผ้าสไบเฉียง (ในอดีตไม่สวมเสื้อ) เกล้าผมมวย
ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม จำแนกออกเป็นประเภทหลักๆ ได้ดังนี้ 1. ซิ่น 1.1. หมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน หรือที่เรียกว่าซิ่นหัวแดงตีนกำนลวดลายโบราณ 1.2. ซิ่นไหมถ่วงยาว ลวดลายพื้นบ้าน

ตารางที่ 4.13 สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มจากเวทีเสวนา (ต่อ)

ประเด็นคำถามในการเสวนา	ข้อมูลโดยสรุปที่ได้จากการเสวนา
ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม(ต่อ)	1.3. ชินฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ทอยกดอก 1.4. ชินฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ที่ทอควบ(ก่อม) 2. หัวชิน หัวชินแบบทอชิด และแบบมัดย้อม 3. ดินชิน 4. ผ้าขาวม้า ได้แก่ ผ้าแพรไล่ปลาไหล และผ้าขาวม้าลายตาม่อง 5. ญ๋ายำ จากผ้าฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ 6. ผ้าคลุมไหล่จากฝ้าย 7. ผ้าโสร่ง
ลวดลาย สี สัน วิธีการทอของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	ลวดลายทอตามโบราณ ที่มีการผสมลายหลายๆ ลายในผืนเดียวกัน เช่น ลายปราสาทผึ้ง(หอปราสาท) ลายนาค ลายหงส์(เสาหลา) ลายขาเป๋ย ลายหมากจับ ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย(เพียงคว่ำเพียงหงาย) ลายควมห้า ลายเอี้ย ลายขอ และอาจมีลวดลายผสมตามความสามารถในการมัดหมี่ของผู้ทอที่จะผสมผสาน โดยลวดลายที่ผสมผสานในผืนผ้าเหล่านี้ เรียกว่า “หมี่คร้าว” ซึ่งนิยมใช้เป็นชิน แต่อาจมีการตัดทอนหรือลดลวดลายในการทอลงให้เหลือเพียง 1 หรือ 2 ลาย เพื่อนำผ้าทอนั้นมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น นำไปตัดเสื้อ ซึ่งการลดลวดลายเหลือเพียงหนึ่งหรือสองลาย เรียกผ้าทอนั้นว่า “หมี่ตาเดียว” สี สัน ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ชินหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีนจะนิยมทอในโทนสีหลักๆ ได้แก่ สีม่วง สีนํ้าตาลเม็ดมะขาม สีนํ้าตาลแดง สีโทนทอง เป็นต้น โดยใช้วิธีการทอแบบดั้งเดิม ใช้กี่และเครื่องมือในการทอแบบดั้งเดิม
ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าทอ และข้อควรระวัง (ข้อควร) หรือข้อควรปฏิบัติ	หัวชินไม่ควรนำมาเป็นผ้าเป้ียง หากจะนำมาเป้ียงควรใช้ผ้ามัดย้อมที่การมัดลายแตกต่างจากหัวชิน ตัวชิน ไม่ควรนำมาตัดเสื้อ หากต้องการนำมาตัดเสื้อให้ใช้แบบหมี่ตาเดียว ดินชิน ไม่ควรนำมาตัดหรือตกแต่งในส่วนที่สูง เช่น เสื้อ
อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม	อัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ “ชินหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน ที่เรียกว่า ชินหัวแดงดินก่าน”

รูปภาพที่ 4.115 ผู้วิจัย, ปราชญ์ด้านการทอผ้า, ผู้แทนด้านวัฒนธรรมชุมชนไทลื้อ และผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อและจำหน่ายเชิงพาณิชย์ ในเวทีเสวนาผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อ

รูปภาพที่ 4.116 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ปราชญ์ด้านการทอผ้าในเวทีเสวนา

รูปภาพที่ 4.117 การเสวนาโดยผู้แทนด้านวัฒนธรรมชุมชนไทลื้อ จากชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทลื้อมูมั่งวัดท่ากกแก

รูปภาพที่ 4.118 การเสวนาโดยผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มและจำหน่ายเชิงพาณิชย์

รูปภาพที่ 4.119 การตรวจสอบสามเส้าด้านลวดลายผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในเวทีเสวนา

รูปภาพที่ 4.120 การเสวนาในประเด็นความเชื่อ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติของการใส่ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

รูปภาพที่ 4.121 บรรยากาศการเสวนาและผู้ฟังเสวนาผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

5. อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

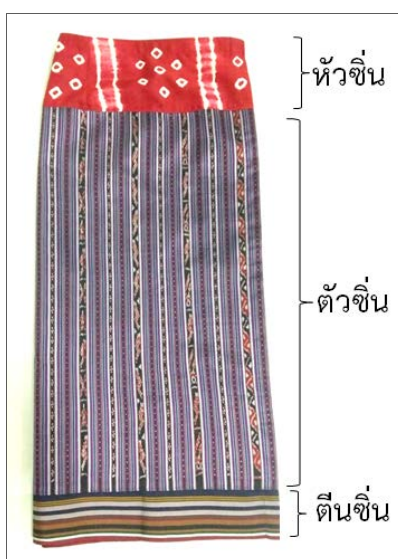
จากการเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย โดยการลงพื้นที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองใน อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสัมภาษณ์ สังเกต สนทนากลุ่ม และดำเนินการตรวจสอบสามเส้า ผ่านเวทีเสวนาผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม **ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า “อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ ชิ้นหมีคั่นน้อยแบบต่อหัวต่อตีน ที่เรียกว่า ชิ้นหัวแดงตีนก่าน”** ซึ่งสามารถอธิบายถึงลักษณะของ ชิ้นหมีคั่นน้อยต่อหัวต่อตีน หรือ ชิ้นหัวแดงตีนก่าน ได้ดังนี้

ซินไทหล่มประเภทผืนสั้นต่อหัวต่อตีน หรือที่นิยมเรียกกันว่า **“ซินหัวแดงตีนก่าน”** เป็นซินที่มีความยาวของตัวซินจากขอบบนถึงชายซินด้านล่างเฉลี่ย ประมาณ 80 เซนติเมตร และความยาวของหัวซินที่นำมาต่อกับตัวซิน เฉลี่ยประมาณ 20 เซนติเมตร ส่วนความยาว ของตีนซินที่นำมาต่อในส่วนด้านล่างสุด เฉลี่ยประมาณ 7-9 เซนติเมตร (ทั้งนี้ขนาดอาจขึ้นอยู่กับผู้ทอแต่ละกลุ่ม) ชิ้นหัวแดงตีนก่านของชาวไทหล่มนี้ นิยมทอด้วยฝีม 22-25 ส่งผลให้ความยาวของซินไม่มากนักเมื่อทอเสร็จจะต้องเย็บต่อส่วนหัวซินและตีนซิน

ซึ่งซินประเภทนี้ ถือเป็นผ้าทอที่มีความสำคัญและโดดเด่นอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชาวไทหล่ม ข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์หล่มศักดิ์ ได้อธิบายว่า การนุ่งซินของไทหล่มมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง ดังคำกล่าวที่ว่า **“นุ่งซินถือผ้าเปียงแพร่”** มีความหมาย ดังนี้ (พิพิธภัณฑ์หล่มศักดิ์, 2561)

ซิน หมายถึง ผ้านุ่งของผู้หญิงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามท้องถิ่นทั้งขนาดนุ่งและลวดลายบนผืนผ้า โดยมีการสวมใส่ในประเทศลาวและประเทศไทย โดยเฉพาะทางภาคเหนือภาคอีสานของไทย โดยซินที่ปรากฏในหมู่ไทหล่มมีหลายประเภทเช่น ชิ้นมัดหมี ชิ้นมุก ชิ้นทิวหอม ชิ้นหมีวง เป็นต้น แต่มีซินชนิดหนึ่งที่มีลักษณะโดดเด่น ถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นที่รู้จักกันนาม **“ซินหัวแดงตีนก่าน”**

ซินหัวแดงตีนก่าน เป็นคำใหม่ที่ทำให้คำจำกัดความ เกี่ยวกับซินประเภทนี้ได้ครอบคลุมและเด่นชัดที่สุด เป็นการรวบรวมมาจากชื่อเดิมที่ท้องถิ่นต่างๆ ในเมืองหล่มเรียกต่างๆ กัน แต่หมายถึงซินชนิดเดียวกัน ได้แก่ ชิ้นหมี ชิ้นหมีคั่นน้อย ชิ้นหัวแดงซินตีนก่าน ชิ้นตีน เป็นต้น ซึ่งถึงแม้จะเรียกต่างกันแต่ซินส่วนมาก ล้วนคล้ายกัน คือ มีองค์ประกอบที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ หัวซิน ตัวซิน และตีนซิน

รูปภาพที่ 4.122 องค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ของซินหัวแดงตีนก่าน อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

5.1 องค์ประกอบของชินหัวแดงตีนก่าน

5.1.1 หัวชิน

หัวชิน คือ องค์ประกอบแรกของชินหัวแดงตีนก่าน เป็นส่วนด้านบนสุดของผ้าชินหัวแดงตีนก่าน สาเหตุที่เรียกว่าหัวแดง เนื่องจากชาวไทหล่มนิยมทอ หรือ ย้อมสีผ้าทอ บริเวณหัวชินนี้ด้วยสีโทนสีแดง ในอดีตใช้ครั้งและไม้ฝางที่ให้สีแดงในการย้อม แต่ปัจจุบันนิยมใช้สีสังเคราะห์สีแดงซึ่งส่วนหัวชินของชาวไทหล่ม สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.1.1.1 หัวชินมัดย้อม

หัวชินมัดย้อม ถือเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของหัวชินตามแบบของชาวไทหล่ม ซึ่งสาเหตุที่ผู้วิจัยวิเคราะห์เช่นนี้ เนื่องจาก การสืบค้นภาพถ่ายการแต่งกายของสตรีชาวลาวหลวงพระบาง ในอดีตที่พบว่าการแต่งกายแบบชินต่อหัวต่อตีน แต่ข้อมูลที่ปรากฏพบส่วนใหญ่จะพบเป็นหัวชินแบบทอขีด ผู้วิจัยไม่พบหัวชินแบบมัดย้อมในภาพถ่ายที่ได้ศึกษา

ดังนั้น หัวชินแบบมัดย้อมนี้ อาจเกิดจากการปรับประยุกต์ของชาวไทหล่ม อันเนื่องจากปัจจัยหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์เหตุแห่งความน่าจะเป็นว่า อาจมาจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมที่แผ่ขยายจากเมืองโดยรอบ หรืออาจมาจากภูมิปัญญาการประดิษฐ์คิดค้นเพิ่มเติมของชาวไทหล่มในรุ่น ลูก หลาน เหล่น ฯลฯ ของชาวลาวหลวงพระบางที่แต่เดิมที่มุ่งเฉพาะหัวที่ทอขีด เนื่องจากตามหลักฐานที่ได้ศึกษา ชาวไทหล่มมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในช่วงระหว่างระยะเวลาที่ผ่านมายาวนานนี้ อาจเกิดการประดิษฐ์หัวชินแบบมัดย้อมขึ้นได้ (ทั้งนี้ ข้อสันนิษฐานเหล่านี้ เป็นเพียงการวิเคราะห์และตีความตามความเข้าใจของผู้วิจัยแต่เพียงผู้เดียว มิได้มีองค์กร หรือหน่วยงานใดนิยามไว้ เป็นเพียงข้อสันนิษฐานจากหลักฐานที่ศึกษาพบในงานวิจัยเท่านั้น)

หัวชินแบบมัดย้อม อาจมีชื่อเรียกอื่นอีก เช่น หัวหุ้ม หัวป้องสาย หัวกาดสาย หัวชินแบบนี้ทำงานแต่ต้องอาศัยความชำนาญ โดยดอกหุ้ม (ลายที่เกิดจากการมัดย้อม) ถ้าให้สวยงามควรจะต้องเป็นสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด หันเหลี่ยมข้าวหลามตัดสลับกันที่เรียกว่า กลุ่ม/หุ้ม ในหนึ่งกลุ่ม/หุ้ม อาจมีจำนวนตามที่ผู้ทอกำหนดโดยกันเป็นห้องๆ หรือที่เรียกว่า ป้อง/ป้อง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2561) ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ดอกหุ้มของหัวชินมัดย้อมของชาวไทหล่มที่นิยมมัดย้อมคือ จำนวน 7 ดอก และ 9 ดอก

“ยิ่งดอกหุ้ม หุ้มได้เล็กปานใด แสดงว่าคนเฒ่ามีความชำนาญสูง ในกลุ่มนี้ยิ่งหุ้มได้หลายดอกปานใด ยิ่งเก่ง สาวๆ สมัยก่อนก็ประชันฝีมือกันตรงหัวมัดย้อมนี่คือกัน” (เอี่ยม กรมกอง, 2561 : สัมภาษณ์)

การทอหัวชินแบบมัดย้อมของชาวไทหล่มนี้ มีขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ทอจะทอผ้าพื้น ซึ่งปกติจะเป็นสีขาวทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง
2. เมื่อทอเสร็จแล้ว จะทำการกำหนดจุดของดอกหุ้มที่จะมัดย้อมเพื่อให้เกิด

ลวดลาย โดยนิยมใช้ปากกาจุดเพื่อกำหนดตำแหน่ง

3. ทำการมัดผ้าตามจุดดอกหุ้มที่กำหนดไว้
4. นำผ้าไปย้อม (ในอดีตใช้ วัตถุธรรมชาติคือ ครั่งหรือไม้ฝางเพื่อให้สีแดง แต่ปัจจุบันผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม นิยมใช้สีสังเคราะห์สีแดง)
5. แกะเชือกที่มัดดอกหุ้มออก จะได้ลวดลายตามที่มัดไว้

รูปภาพที่ 4.123 ขั้นตอนการทำขึ้นหัวมัดย้อม

รูปภาพที่ 4.124 หัวขึ้นมัดย้อมแบบ 7 ดอกหุ้ม (ย้อมสีสังเคราะห์) ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้าน
หวาย

รูปภาพที่ 4.125 หัวขึ้นมัดย้อมแบบ 9 ดอกหุ้ม ผ้าทอเก่าแก่อายุ 100 ปี (ย้อมสีจากครั่งธรรมชาติ)
ผลงานของคุณยายทอง มารดาของคุณเนียม อินไข กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

5.1.1.2 หัวขึ้นทอซิด

ถือเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของหัวขึ้นแบบลาวทั่วทุกภูมิภาค รวมถึงไทย หล่มด้วย หัวขึ้นคันแบบไทยหล่มทั่วไปจะมีพื้นสีแดงความกว้างประมาณ 1 คืบหรือ 20 เซนติเมตร การทอใช้พื้หน้าแคบ 8 หลบ หรือพื้กว้าง 18-20 ก็ได้ แต่เวลาใช้สอยก็ต้องแบ่งออกเป็นส่วนๆ ให้มีขนาดประมาณ 1 คืบ หัวขึ้นประเภทนี้โดดเด่นด้วยลักษณะของการซิดให้เกิดลวดลาย ในลักษณะที่เป็นห้อง โดยใช้ไม้สอดไปตามเส้นเครือสอดขึ้น-ลงตามจำนวนเส้นของลวดลายต้นแบบ แล้วนำไม้แผ่นกระดานปลายแหลมที่เรียกว่า “ไม้จ้วงผ้า” สอดไปตามช่องที่เกิดจากการคั้ดจ้างเพื่อสอดเส้นพุ่งเข้าไปสลับสีต่างๆ จนเกิดลวดลาย สำหรับลายที่นิยมซิดหัวขึ้น ได้แก่ ลายดอกแก้ว ดอกพิกุลดอก จิกข้าวหลามตัด และอื่นๆ ลักษณะพิเศษคือ ต้องเป็นลวดลายขนาดเล็กทอสลับขึ้นด้วยเส้นพุ่งสลับ สีมี่สีแดงเป็นสีพื้น หัวขึ้นซิดนี้ถือว่าหายากเนื่องจากต้องใช้เวลาในการเก็บลายหรือซิดลาย (พิพิธภัณฑลั้หล่มศักดิ์, 2561)

รูปภาพที่ 4.126 ตัวอย่างหัวขึ้นที่ทอด้วยวิธีการทอซิด ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดิวที่ทอในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 4.127 หัวขึ้นที่ทอด้วยการทอซิด ซึ่งเป็นชินโบราณของมารดาคุณเนียม อินไข กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปภาพที่ 4.128 ภาพเปรียบเทียบหัวขึ้นที่ใช้วิธีการมัดย้อมและทอซิด ที่ทอในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

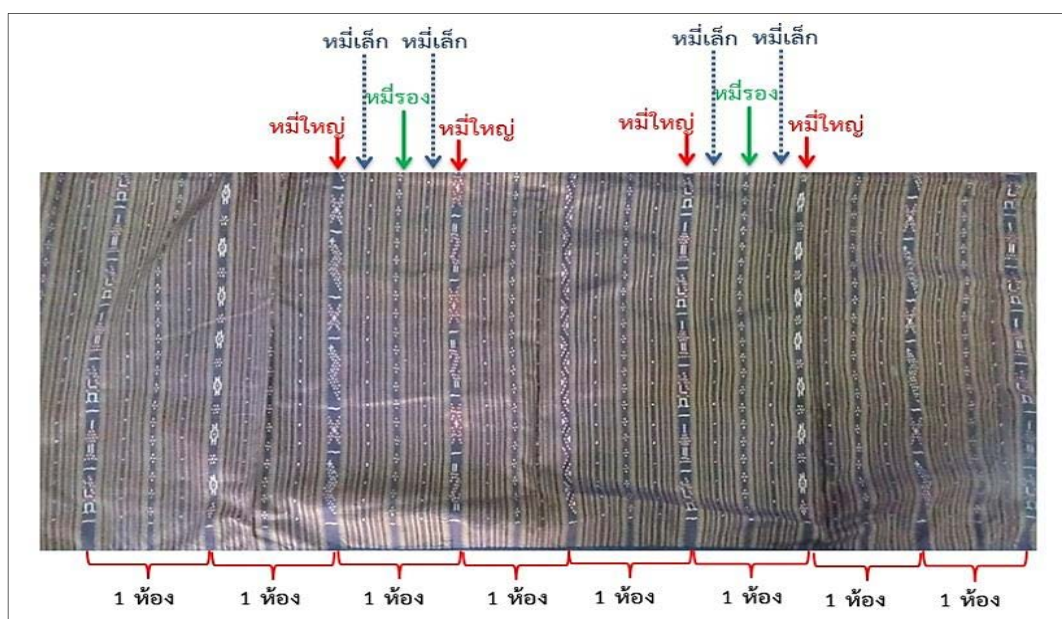
5.1.2 ตัวขึ้น

ตัวขึ้น ถือเป็นส่วนสำคัญของชิ้นหัวแดงตีนก่าน เป็นส่วนที่มีการทอลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ในลักษณะเป็นห้อง (บางพื้นที่เรียกเป็น ลำ) ซึ่งในหนึ่งห้องจะประกอบไปด้วย หมี่ใหญ่ หมี่รอง และหมี่เล็ก ซึ่งการทอสามหมี่นี้ เรียกรวมกันว่า “1 ห้อง” ในชิ้น 1 ผืน อาจมีหลายห้อง และขนาดแต่ละห้องไม่ได้มีการกำหนดว่าจะต้องกว้างหรือแคบเพียงใด ขึ้นอยู่กับผู้มัดหมี่แต่ละคน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ เป็นการทอตามแบบโบราณของผู้ทอชาวไทหล่มแต่ดั้งเดิม ที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

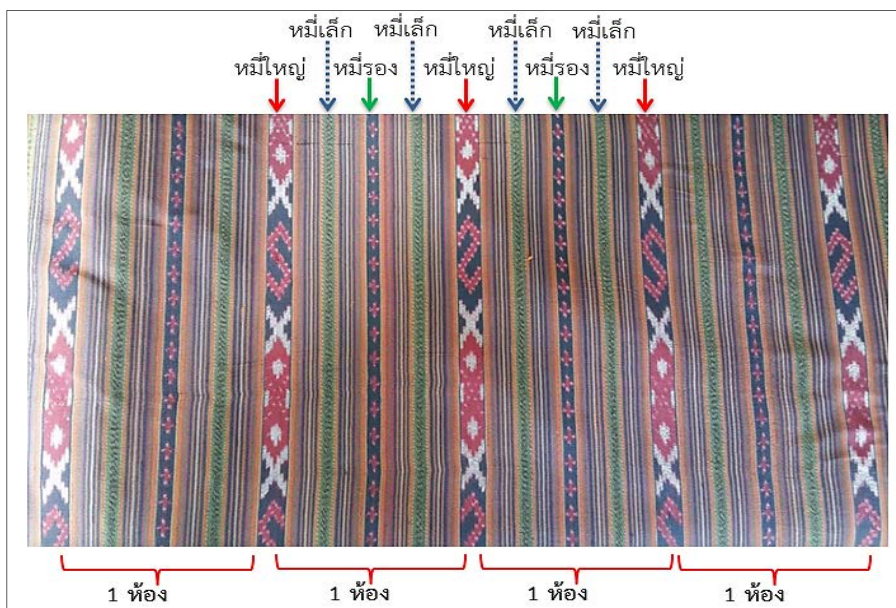
1. **หมี่ใหญ่** เป็นหมี่ที่มีลายขนาดใหญ่ที่สุดในผืนผ้า และโดดเด่นที่สุดในผืนผ้าชิ้น หมี่ใหญ่ แต่ละห้องอาจมีลวดลายที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความชอบและจินตนาการของผู้ทอแต่ละคน ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ทอผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านของไทหล่มนิยมมัดหมี่ในลวดลายหลักที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ไว้ในหมี่ใหญ่ เพื่อสร้างความโดดเด่นแก่ผ้าชิ้น เช่น ลายหอบปราสาท(ปราสาทผึ้ง) ลายหงส์ ลายนาค ลายขอ ลายควมห้า (ตุ้ม) ลายขาเป๋ย ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย เป็นต้น

2. **หมี่รอง** เป็นหมี่ที่มีขนาดเล็กรองลงมาจากหมี่ใหญ่ แต่มีขนาดใหญ่กว่าหมี่เล็ก หมี่รอง จะอยู่ตรงกลางของห้อง โดยมีหมี่เล็กขนานข้างซ้าย-ขวา และถัดไปจึงเป็นหมี่ใหญ่ขนานซ้าย-ขวา ลวดลายของหมี่รองนั้น นิยมมัดหมี่ในลวดลายที่มีขนาดกลางๆ เช่น ลายหมากจับ ลายตุ้มขนาดเล็ก หรืออาจผสมผสานกัน ระหว่างหมากจับ สลับกับตุ้ม เป็นต้น แต่ทั้งนี้ลวดลายในหมี่รองจะมีขนาดเล็กกว่าหมี่ใหญ่

3. **หมี่เล็ก** เป็นการมัดหมี่ที่มีขนาดเล็กที่สุดในห้อง หมี่เล็กจะขนานหมี่รองทั้งด้านซ้าย และขวา ลวดลายอาจเป็นลายข้อเล็กๆ ธรรมดา(บายหวายเรียกว่าลายข้ออ้อย) หรืออาจเป็นการทอแบบเส้นควบ (ภาษาไทหล่มเรียก ก่อม) และอาจมีการทอเส้นริ้วเล็กๆ จำนวน 1-3 เส้นขนานหมี่เล็กอีกครั้ง ก่อนถึงหมี่ใหญ่ก็ได้

รูปภาพที่ 4.129 ภาพแสดงการนับหมี่ 1 ห้อง โดยหมี่เล็กมัดหมี่เป็นลายข้อๆ (ลวดลายข้ออ้อย)

รูปภาพที่ 4.130 ภาพแสดงการนับหมี 1 ห้วง โดยหมีเล็กใช้การทอควบเส้น (ทอกลม)

“ผ้าชิ้นของไทยลุ่ม ซิทอเป็นลายสลับกันเป็นห้องๆ คั่นกันไป ห้องหนึ่งอาจมีหลายลวดลาย แล้วแต่คนทอ บางคนขยันก็มัดหมีหลายลาย ตั้งแต่ 7-10 ลาย บางคนอยากเสร็จเร็วก็มัดหมีแค่ 3-5 ลาย” (เหล่า วงจันทร์ทรา, 2561 : สัมภาษณ์)

“แม่ก็บู้ ว่าเป็นหยังจั่งทอเป็นแบบนี้ ฮู้แต่ว่าคนสอนที่เป็นเอี้ยก๊ก็สอนให้ทอเป็นห้อง มีหมีใหญ่ ขนาบข้างด้วยหมีน้อย(เล็ก) แล้วก็หมีรอง ส่วนลวดลายตามแต่ผู้ทอซิมมัดหมี มักลายได้กัมัดเอา” (ทองย่น ก้อนดี, 2561 : สัมภาษณ์)

5.1.3 ตีนซิ่น

ตีนซิ่น เป็นส่วนล่างสุดของซิ่นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นผ้าที่ทอตามลายขวางเมื่อนำมาเย็บติดกับตัวซิ่นซึ่งเป็นลายตั้งจะเกิดการขัดกันของผ้าซิ่นอย่างเห็นได้ชัด การทอตีนซิ่น นิยมใช้สีพื้นเป็นสี โทนดำ น้ำเงิน หรือม่วง เพื่อให้เข้ากับโทนสีของตัวซิ่น จะมีการทอสลับลายขวางสีแดง สีเขียว สีขาว ฯลฯ ตามแต่การสร้างสรรค์ของผู้ทอ แต่ยังคงลายขวางกับตัวซิ่นไว้ จึงเป็นที่มาของคำว่า “ก่าน”

รูปภาพที่ 4.131 ตีนซิ่นของซิ่นหัวแดงตีนก่าน ผลงานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

5.2 ลวดลายของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน

จากการลงพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ลวดลายที่ปรากฏในตัวขึ้นหัวแดงตีนก่านบริเวณตัวขึ้นสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่ม หลัก คือ (1) ลวดลายหลัก (2) ลวดลายที่เกิดจากการผสม (3) ลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

5.2.1. ลวดลายหลัก

ลวดลายหลัก ในที่นี้คือลวดลายที่มีอัตลักษณ์ร่วมของผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม และปรากฏการพบลวดลายเหล่านี้ ทั้งผ้าทอของอำเภอหล่มเก่าและผ้าทอของอำเภอหล่มสัก โดยเป็นลวดลายที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่อาจมีชื่อเรียกที่ต่างกันในบางลาย ซึ่งลวดลายหลัก ประกอบด้วย ลวดลายจำนวน 9 ลาย ดังนี้

ตารางที่ 4.14 ลวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน

ลำดับ ที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏ บนผืนขึ้นหัวแดงตีนก่าน		ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า			
1	ลายปราสาทผึ้ง/ ห่อปราสาท	ลายปราสาทผึ้ง/ ห่อปราสาท			มีที่มาจากปราสาทผึ้งที่ ชาวไทหล่มแห่ไปถวาย วัดในช่วงวันออกพรรษา ตาม ความ เชื่อ ทาง วัฒนธรรม
2	ลายขอ (ขอหัวโล้น)	ลายขอ			มีที่มาจากอุปกรณ์ เครื่องใช้ภายในบ้าน ที่เป็นอุปกรณ์ในการ เกี่ยวหรือห้อยสิ่งของ (ตะขอ)
	ลายขอหัวง่าม	ลายขอ 2 หาง			

ตารางที่ 4.14 ลวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏบนผืนขึ้นหัวแดงตีนก่าน		ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า			
3	ลายขาเป๋	ลายขาเป๋			หลักเป๋ ซึ่ง เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้า
4	เสาหลา	หงส์			- เสาหลา มาจากอุปกรณ์ในการทอผ้า -หงส์ สัตว์ในตำนานเรื่องเล่า/ ภาพปรากฏในศาสนสถาน
5	ควมห้า	ตุ้ม			ที่มาไม่ปรากฏแน่ชัด ผู้ทอเรียกชื่อและทอตามลวดลายดั้งเดิม
6	นาค	นาคหัวแหลมหรือ นาคหัวง่าม			ความเชื่อทางศาสนา, ประติมากรรมในวัด

ตารางที่ 4.14 ลวดลายหลักของตัวขึ้นหัวแดงตีนก่าน (ต่อ)

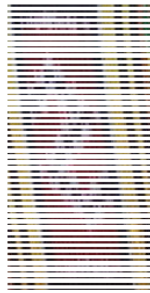
ลำดับที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏ บนผืนขึ้นหัวแดงตีนก่าน		ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า			
7	กระเบื้องคว่ำ กระเบื้องหงาย	เพียงคว่ำเพียง หงาย			กระเบื้องที่แตกออกเป็น สี่เหลี่ยม
8	หมากจับ	หมากจับ			หัวตันกระจับ ซึ่งเป็นพืช ชนิดหนึ่ง
9	เอื่อ/คลองเอื่อ	เอื่อยะ			ที่มาไม่ปรากฏแน่ชัด ผู้ทอเรียกชื่อและทอตาม ลวดลายดั้งเดิม

5.2.2. ลวดลายที่เกิดจากการผสม

ลวดลายที่เกิดจากการผสม คือลวดลายที่ผู้มัดหมี่ทำการมัดโดยผสมลวดลายหลักเข้าด้วยกันหรือมัดหมี่ให้มีลวดลายหลัก 2 ลวดลายไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้ลวดลายและถือเป็นการแสดงฝีมือในการมัดหมี่ ซึ่งมี 2 ลักษณะ ดังนี้

5.2.2.1. การผสมลายหลักด้วยการโอบแดงหรือเพิ่มสีแดงผสมในลวดลายการมัดหมี่ลักษณะเช่นนี้ เป็นการมัดหมี่โดยนำลวดลายหลักมาโอบด้วยสีแดง เช่น ลายหอปราสาทโอบแดงลายขอโอบแดง หรืออาจเป็นการนำสีแดงมาผสมเข้ากับลายหลักในบางตำแหน่ง เช่น ลายนาครทองแดง เป็นต้น

ตารางที่ 4.15 ลวดลายผสมแบบโอบแดง หรือเพิ่มสีแดงในลายหลักของชินหัวแดงตีนก่าน

ลำดับที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏบนผืนชินหัวแดงตีนก่าน	ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า		
1	หอปราสาท โอบแดง	หอปราสาท โอบแดง		โอบพื้นแดงเพื่อเพิ่มความโดดเด่นให้แก่ลายหลัก
2	ขอโอบแดง	ขอโอบแดง		โอบพื้นแดงเพื่อเพิ่มความโดดเด่นให้แก่ลายหลัก
3	นาครทองแดง, นาครกลุ่มทองแดง, นาครทองปู้	นาครทองแดง		ผสมสีแดงเพื่อเพิ่มความแปลกใหม่ให้แก่ลายหลัก

5.2.2.2. การผสมลายหลักตั้งแต่สองลายเข้าไว้ด้วยกัน ลักษณะเช่นนี้ผู้มัดหมี่จะทำการมัดหมี่ที่มีการผสมหลายลวดลายไว้หมี่ใหญ่ เช่น ผสมลายควมห้ากับลายกระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงาย ผสมลายเอื้องกับลายกระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงาย ลายเอื้องผสมลายหมากจับ เป็นต้น

ตารางที่ 4.15 การผสมลายหลักตั้งแต่สองลายเข้าไว้ด้วยกันของชิ้นหัวแดงตีนก่าน

ลำดับที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏบนผืนชิ้นหัวแดงตีนก่าน	ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า		
1	ควมห้า ผสม กระเบื้องคว่ำ กระเบื้องหงาย	ตุ้ม ผสมเพียง คว่ำเพียงหงาย		ผสมลายเพื่อเพิ่มความ แปลกใหม่ให้แก่ลาย
2	กระเบื้องคว่ำ กระเบื้องหงาย ผสม เอื้อง	เพียงคว่ำเพียง หงาย ผสม เอื้อง		ผสมลายเพื่อเพิ่มความ แปลกใหม่ให้แก่ลาย
3	ลายเอื้อง ผสม ลายหมากจับ	ลายเอื้อง ผสม ลายหมากจับ		ผสมลายเพื่อเพิ่มความ แปลกใหม่ให้แก่ลาย
4	เอื้องตุ้ม (ควมห้า ผสม เอื้อง)	ตุ้มมะเขือเครือ (ตุ้ม ผสม เอื้อง)		ผสมลายเพื่อเพิ่มความ แปลกใหม่ให้แก่ลาย

5.2.2.3. การผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย

การผสมในลักษณะเช่นนี้ ผู้มัดหมี่จะทำการมัดหมี่ลายเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน แต่เพิ่มจำนวนลายให้เพิ่มขึ้น เช่น (1) ลายหมากจับธรรมดา (หรือหมากจับเดี่ยว) จะมีการมัดหมี่เพิ่มเป็น ลายหมากจับคู่ (หมากจับ 2 อันติดกัน) ลายหมากจับสาม (หมากจับ 3 อันติดกัน) ลายหมากจับห้า (หมากจับ 5 อันติดกัน) เป็นต้น (2) ลายนาค จะมีการมัดหมี่เพิ่มจากนาค 1 ตัว เพิ่มเป็น 2 ตัว ที่มีลักษณะ ไขว้กัน หรือบางพื้นที่เรียกว่า “ลายนาคเกี่ยว” เป็นต้น

ตารางที่ 4.16 การผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย(ลายหมากจับ)

ลำดับที่	ลวดลายเดิม	ลวดลายหมากจับ ที่เพิ่มจำนวนในการทอจนได้รูปแบบใหม่		
1	หมากจับ	หมากจับคู่	หมากจับสาม	หมากจับห้า
				

ตารางที่ 4.17 การผสมลายเดียวกันในลักษณะการเพิ่มจำนวนลาย(ลายนาค)

ลำดับที่	ลวดลายเดิม	ลวดลายนาค ที่เพิ่มจำนวนในการทอจนได้รูปแบบใหม่	
1	ลายนาค	ลายนาคเกี่ยว	
			

ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

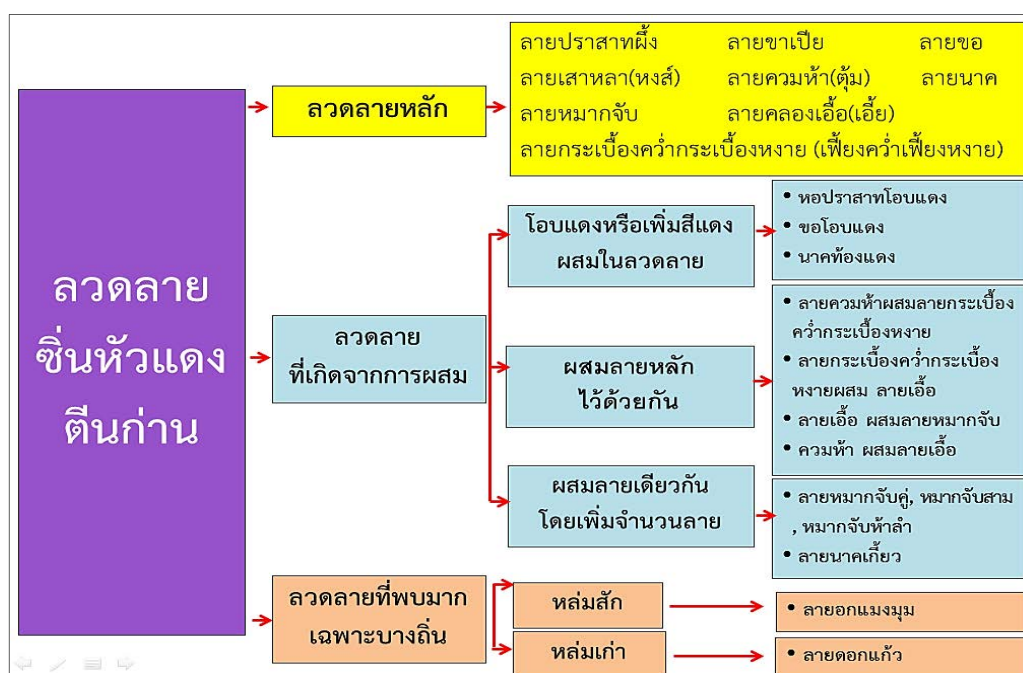
5.2.3. ลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น

ลวดลายประเภทนี้เป็นลวดลายของชินหัวแดงดินก่านที่อาจพบได้มากในบางพื้นที่ และพบน้อยหรือไม่พบเลยในบางพื้นที่ เช่น (1) ลวดลายดอกแก้ว พบมากในผ้าทอของพื้นที่อำเภอหล่มเก่า แต่พบน้อยหรือแทบไม่พบเลยในผ้าทอของพื้นที่อำเภอหล่มสัก (2) ลายอกแมงมุม พบมากในผ้าทอของพื้นที่อำเภอหล่มสัก แต่พบน้อยหรือแทบไม่พบเลยในผ้าทอของพื้นที่อำเภอหล่มเก่า เป็นต้น

ตารางที่ 4.18 ลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่นของชนหัวแดงตีนก่าน

ลำดับที่	ชื่อเรียกลวดลาย		ตัวอย่างลวดลายที่ปรากฏบนผืนขึ้นหัวแดงตีนก่าน	ที่มาของลวดลาย
	หล่มสัก	หล่มเก่า		
1	ไม่พบลวดลายนี้ในกลุ่มทอผ้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัย	ดอกแก้ว		เรียกลักษณะตามดอกไม้
2	อกแมงมุม	ไม่พบลวดลายนี้ในกลุ่มทอผ้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัย		ที่มาจากสัตว์ คือ อกของแมงมุมเมื่อหางย้างท้องขึ้น

ซึ่งจากผลการศึกษาด้านลวดลายที่ปรากฏในชนหัวแดงตีนก่าน ผู้วิจัยจำแนกประเภทลวดลายได้ 3 ประเภท คือ (1) ลวดลายหลัก จำนวน 9 ลาย (2) ลวดลายที่เกิดจากการผสม จำนวน 10 ลาย (3) ลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น จำนวน 2 ลาย ดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดในข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นภาพผังการจัดกลุ่มลวดลายที่พบบนชนหัวแดงตีนก่าน ดังนี้

รูปภาพที่ 4.132 ภาพแสดงผังการจัดกลุ่มลวดลายที่พบบนชนหัวแดงตีนก่าน

5.2.4. การวิเคราะห์เปรียบเทียบชิ้นหัวแดงตีนก่านในอดีตและปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาลวดลายของชิ้นหัวแดงตีนก่าน โดยผู้วิจัยศึกษาทั้งชิ้นโบราณที่มีอายุ 50-100 ปี และ ชิ้นที่มีการทอในปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบอัตลักษณ์ของผ้าทอไทหล่มในอดีตและผ้าทอไทหล่มในปัจจุบัน ซึ่งผลของการศึกษา พบข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.19 การวิเคราะห์เปรียบเทียบชิ้นหัวแดงตีนก่านในอดีตและปัจจุบัน

ประเภทของการเปรียบเทียบ	ชิ้นหัวแดงตีนก่าน		การวิเคราะห์ของผู้วิจัย
	ชิ้นโบราณ	ชิ้นปัจจุบัน	
1. ด้านประเภทลวดลาย	- ลวดลายของชิ้น ประกอบไปด้วยลวดลายหลัก คือ ลายปราสาทผึ้ง ลายหงส์ (เส้าหลา) ลายขอ ลายขาเป๋ีย ลายควมห้า(ตุ้ม) ลายหมากจับ ลายนาค ลายกระเบื่องคว่า-กระเบื่องหงาย (เพี้ยคว่า-เพี้ยหงวย) และ ลายคลองเอี้ย - มีการทอแบบหมี่ตาเดียว (ลายเดียวทั้งผืน) โดยนิยมลายหมากจับเดี่ยว ลายข้ออ้อย - มีการทอด้วยควบ(ก้อม)	- ลวดลายของชิ้นประกอบไปด้วยลวดลายหลัก คือ ลายปราสาทผึ้ง ลายหงส์ (เส้าหลา) ลายขอ ลายขาเป๋ีย ลายควมห้า(ตุ้ม) ลายหมากจับ ลายนาค ลายกระเบื่องคว่า-กระเบื่องหงาย(เพี้ยคว่า-เพี้ยหงวย) และ ลายคลองเอี้ย - มีการทอแบบหมี่ตาเดียว (ลายเดียวทั้งผืน) แต่มีการทอหมี่ตาเดียวในลวดลายที่หลากหลายขึ้น เช่น หมากจับเดี่ยว ลายขอ - มีการทอด้วยควบ(ก้อม)	ชิ้นที่ทอปัจจุบันเป็นการทอโดยสืบทอดลวดลายมาจากลายโบราณ ซึ่งอาจมาจากการศึกษาตัวอย่างของชิ้นดั้งเดิม หรือจากการสอนการบอกกล่าวจากผู้สอน เช่น ย่ายาย หรือมารดา ส่งผลให้ลวดลายเป็นลวดลายในรูปแบบเดียวกัน
2. ด้านขนาดของลาย	ลวดลายมีขนาดเล็ก ขนาดของห้องแต่ละห้องไม่กว้าง	มีการปรับการมัดหมี่ให้ลวดลายมีขนาดใหญ่และเด่นชัดขึ้น ขนาดห้องมีขนาดใหญ่ขึ้น	ในอดีต สตรีทอผ้าเพื่อวัตถุประสงค์ในการสวมใส่ และมีความเชื่อที่ต่อกันมาว่า การมัดหมี่ที่มีลวดลายใหญ่ไม่ละเอียด แสดงว่าสตรีคนนั้นเป็นผู้ที่ขี้เกียจขาดความละเอียดรอบคอบ ไม่พิถีพิถัน ในสมัยก่อนจึงมัดหมี่ให้มีลวดลายเล็กและมีความละเอียด แต่ในปัจจุบันการทอผ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อการจำหน่าย ดังนั้นผู้มัดหมี่จึงมีการปรับขนาดของลวดลายให้ใหญ่ขึ้นเพื่อสร้างความโดดเด่น และอาจเนื่องมาจากความนิยมของลูกค้า

ตารางที่ 4.19 การวิเคราะห์เปรียบเทียบชิ้นหัวแดงตีนก่านในอดีตและปัจจุบัน (ต่อ)

ประเภทของการเปรียบเทียบ	ชิ้นหัวแดงตีนก่าน		การวิเคราะห์ของผู้วิจัย
	ชิ้นโบราณ	ชิ้นปัจจุบัน	
3. ขนาดและความกว้างของชิ้น	ขนาดและความกว้างของชิ้น น้อย นิยมใช้ฟืม 22 หลบ	ขนาดและความกว้างของชิ้นเพิ่มขึ้น นิยมใช้ฟืม 25 หลบ	ผู้ให้ข้อมูล ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า เนื่องจากในอดีตสภาพสตรีส่วนใหญ่มีรูปร่างเล็กและผอม จึงนิยมทอผ้าชิ้นที่มีขนาดเล็กตามขนาดลำตัว
4. ด้านสีสันทัน	พบ 2 โทนสี(จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล) คือโทนสีม่วง และ โทนสีน้ำตาลเข้มมะขาม	สีที่นิยมมี 2 โทนสี คือโทนสีม่วง และ โทนสีน้ำตาลเข้มมะขาม และมีการเพิ่มเติมสีใหม่ๆ เช่น โทนสีทอง โทนสีเทา โทนสีชมพู กะปิ เป็นต้น	ในอดีตการย้อมใช้สีจากธรรมชาติ จึงมีโทนสีของผ้าทอเพียงไม่กี่สี แต่ในปัจจุบัน มีการใช้สีสังเคราะห์ จึงสามารถกำหนดโทนสีได้หลากหลายมากขึ้น ตามความนิยมหรือเพื่อสร้างความแปลกใหม่และโดดเด่นให้แก่ผ้าทอได้มากขึ้น

รูปภาพที่ 4.133 ชิ้นโบราณ ผลงานของคุณมด พามา กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง เมื่อครั้งยังสาว

รูปภาพที่ 4.134 ชิ้นโบราณ ผลงานของคุณน้อม สายแก้วเกิด กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล

รูปภาพที่ 4.135 ชิ้นโบราณที่จัดแสดงอยู่ ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดวัดศรีฐาน บ้านวังบาล

รูปภาพที่ 4.136 ชิ้นโบราณที่จัดแสดงอยู่ ณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดวัดศรีฐาน บ้านวังบาล

รูปภาพที่ 4.137 หัวชิ้น ลวดลายที่ตัวชิ้น และตีนชิ้น ของชิ้นโบราณ 2 โทนาสี อายุ 120 ปี
ที่คุณเนียม อินไซ กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ ได้รับเป็นมรดกตกทอดจากมารดา

5.3 สีลันของชินหัวแดงตีนกำน

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยด้านสีของผ้าทอ พบว่า โทนสีของชินหัวแดงตีนกำนซึ่งเป็นผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทหล่มนั้น เป็นชินที่มีโทนสี ที่แบ่งได้ 5 กลุ่มหลักๆ ประกอบด้วย โทนสีม่วงอมน้ำเงินพื้นม่วง โทนสีม่วงโทนเข้มพื้นดำ/กรมท่า โทนสีน้ำตาล/ทอง โทนสีเทา และ โทนสีชมพูกะปิ ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

5.3.1. โทนสีม่วงอมน้ำเงินพื้นม่วง

ชินหัวแดงตีนกำนของไทหล่มโทนสีนี้ ผู้ทอจะใช้เส้นยืน (เส้นเครือ) เป็นสีม่วงหรือม่วงอมน้ำเงิน และใช้เส้นพุ่งเป็นสีต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดลวดลาย เช่น สีแดง สีน้ำเงิน สีขาว เป็นต้น ผ้าทอที่ได้จะมีสีออกโทนม่วง หรือม่วงอมน้ำเงิน

รูปภาพที่ 4.138 ชินหัวแดงตีนกำนโทนสีม่วงอมน้ำเงิน พื้นม่วง
ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย, 2561

5.3.2. โทนสีม่วงโทนเข้มพื้นดำ/กรมท่า

ชินหัวแดงตีนกำนของไทหล่มโทนสีนี้ ผู้ทอจะใช้เส้นยืน (เส้นเครือ) เป็นสีดำหรือสีกรมท่าและใช้เส้นพุ่งเป็นสีม่วง ร่วมกับสีต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดลวดลาย เช่น สีแดง สีขาว สีเขียวอ่อน เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.139 ชินหัวแดงตีนกำนโทนสีม่วงโทนเข้ม พื้นดำ

5.3.3. โทนสีน้ำตาล/ทอง

ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีนี้ผู้ทอจะใช้เส้นยืนสีดำ และเส้นพุ่งออกโทนทอง ทอผสมสีอื่นๆ เช่น สีม่วง สีแดง สีเขียว ฯลฯ ผ้าทอที่ได้จะเป็นสีโทนสีน้ำตาล/ทอง อย่างเห็นได้ชัด

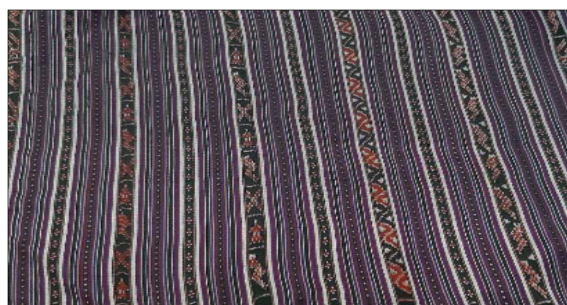

รูปภาพที่ 4.140 ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีน้ำตาล/สีทอง

ที่มา : กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย, 2561

5.3.4. โทนสีเทา

ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีเทานี้ จะทอโดยใช้เส้นยืนสีดำและเส้นพุ่งที่ออกโทนสีเทา และผสมกับสีอื่นๆ เมื่อทอเสร็จผ้าทอที่ได้จะมีโทนสีเทา

รูปภาพที่ 4.141 ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีเทา

5.3.5. โทนสีชมพูกะปิ

ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีชมพูกะปินี้ ผู้ทอจะนิยมใช้เส้นยืน(เส้นเครือ) สีนํ้าเงินหรือกรมท่า และเส้นพุ่งที่ออกโทนสีชมพูกะปิ หรือม่วงอมชมพูเพื่อทอเส้นริ้วให้ออกโทนสีชมพูกะปิ และผสมกับสีอื่นๆ เพื่อทอสร้างลวดลาย เช่น สีแดง สีขาว เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.142 ชั้นหัวแดงตีนก่านโทนสีชมพูกะปิ

6. ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

จากการลงพื้นที่ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ของผู้วิจัยเพื่อศึกษา ข้อมูลด้านความเกี่ยวโยง ระหว่างผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทหล่ม ผลการวิจัย พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม เป็นหนึ่งในผ้าทอที่มีที่มามีความเกี่ยวโยงกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ของคนไทหล่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้านวิถีชีวิต และด้านขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

6.1. ความเกี่ยวโยงของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มกับวิถีชีวิตของสตรีในอดีต

6.1.1. สตรีไทหล่มกับการเริ่มต้นทอผ้า

สตรีชาวไทหล่มในอดีต จะมีความเกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ วัยสาวจนกระทั่งออกเรือนมีบุตร ซึ่งจากการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลของการวิจัย พบว่า สตรีชาวไทหล่มจะเริ่มเกี่ยวข้องกับการทอผ้าเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยสาว เฉลี่ยอายุเริ่มต้นที่ประมาณ 14 ปี โดยอาจเริ่มต้นจากการเป็นลูกมือหรือผู้ช่วยมารดาหรือญาติของตนเอง ซึ่งอาจเริ่มต้นจากการช่วยเหลือ งานเล็กๆ น้อยๆ เช่น การเข็นฝ้าย สาวไหมแล้วจึงพัฒนามาสู่การหัตถทอผ้าด้วยกี่ ผ้าทอที่หัตถทอในช่วง เริ่มแรกมักจะเป็นผ้าทอประเภทผ้าพื้นไม่มีลวดลายและไม่ต้องการความปราณีตในการทอ เช่น ผ้าปูรองนอน (ภาษาไทหล่มเรียก ผ้าหลบบ่อน) ผ้ามาน(ภาษาไทหล่มเรียก ผ้าก้าง) ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขึ้น เป็นต้น โดยใน ระยะเริ่มแรก สตรีไทหล่มจะหัตถทอผ้าจากวัตถุดิบประเภทฝ้ายเริ่มต้นจากการทอผ้าพื้น แล้วจึงเริ่มหัตถทอ ผ้าที่เป็นลายสลัสี เช่น ลายตาราง หรือลวดลายอื่นๆ เมื่อชำนาญแล้วจึงเริ่มทอผ้าจากวัตถุดิบประเภท เส้นไหม และ พัฒนาสู่การหัตถมัดหมี่ การทอขิด เป็นต้น

“พอเริ่มชิเป็นสาว แม่ชิเริ่มให้หัดเข็นฝ้าย แล้วค่อยหัตถทอผ้าหลบบ่อน แม่บอกว่าหัดไว้ ชิดีได้ทอผ้าสุมาเวลาออกเรือน ไม้ทอผ้าบ่เป็นบ่ต้องออกเรือน” (เอี่ยม กรมกอง, 2561 : สัมภาษณ์)

“สมัยก่อนไม้ตำฮูกบได้ บ่ต้องมีฝั้ว” (จำหัด สาพู, 2561 : สัมภาษณ์)

“เวลาผู้บ่าวไปคุยสาวบ้านได้ ผู้เป็นแม่ผู้บ่าวก็ชิลักเบ้งว่าสาวผู้นั้นฮูกเป็นบ่ ต่างามปานได้ คันไม้ตำฮูกงามก็ถือว่าผ่าน” (ประคอง จงพัน, 2561 : สัมภาษณ์)

“สมัยก่อนคันผู้ได้ทอผ้าได้ ก็คือกับจบปริญญาในสมัยนี้” (ทองยุ่น ก้อนดี, 2561 : สัมภาษณ์)

6.1.2. วัตถุประสงค์ในการทอผ้าของสตรีไทหล่ม

สตรีชาวไทหล่มในอดีต ทอผ้าเพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ดังนี้

6.1.2.1. เพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับตนเอง เนื่องจากในอดีตไม่มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปจำหน่าย

6.1.2.2. เพื่อเป็นผ้าสุมา (ผ้าสำหรับขอขมาแขกผู้ใหญ่ หรือของขำร่วยในวันแต่งงาน)

6.1.2.3. เพื่อเป็นผ้าสำหรับใช้ภายในครัวเรือน เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้ามาน มุ้ง ฯลฯ

6.1.2.4. เพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือผ้าสำหรับใช้งานของสุภาพบุรุษภายในบ้าน เช่น บิดา/สามี จะทอประเภท ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า (ไทหล่มนิยมเรียก ผ้าแพร) ยามสำหรับสละพายไปไร่ นา หรือ สำหรับบุตร ผู้เป็นแม่หรือยายจะทอผ้าเพื่อใช้เป็นผ้าอ้อม หรือผ้าผูกเปล เป็นต้น

6.1.3. การแต่งกายด้วยผ้าทอของสตรีไทหล่มในอดีต

สตรีไทหล่มในอดีต จะมีการแต่งกายโดยใช้ผ้าทอพื้นเมืองที่ตนทอขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งการจะแต่งกายด้วยผ้าทอแบบใดนั้น จะมีการเลือกใช้ให้เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ดังนี้

6.1.3.1. การแต่งกายในชีวิตประจำวัน

ในอดีตยุคเริ่มแรกของชาวไทหล่มที่เป็นเชื้อสายของลาวหลวงพระบาง ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหลักฐานภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในอุโบสถวัดศรีมงคล(วัดนาทราย) อำเภอหล่มเก่า พบว่า ในชีวิตประจำวัน สตรีไทหล่มในอดีตจะแต่งกายด้วยชิ้นต่อหัวต่อตีน ไม่สวมเสื้อ มีเพียงการพาดผ้า คล้ายสไบเฉียงปิดบังส่วนหน้าอกไว้เท่านั้น

ซึ่งมีความสอดคล้อง กับข้อมูลจากชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ที่ได้กล่าวถึงการแต่งกายของสตรีไทหล่มในอดีตไว้ว่า “การใช้ผ้าปิดบังกายและวัฒนธรรมภูมิภาคนี้ แต่เดิม ใช้เพียงผ้าผืนเดียวเรียกว่าผ้าแพรวาวซึ่งมีความยาวประมาณ 1 วาใช้ปิดบังร่างกายของสตรี ซึ่งผ้าแพรวาวนี้ส่วนมากจะเป็นผ้าสีขาวที่ทำจากฝ้ายและผ้าชนิดอื่นอีกก็ได้ อาจมีการคิดลายหรือการย้อมสีต่างๆ ตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจจะมีการใช้ผ้าที่นำเข้ามาจากสังคมภายนอกบ้างตามฐานะ เช่น ผ้าแพรจีน และผ้าแพรอินเดีย ผ้าปักดินเงินทอง ตามแต่ฐานะของผู้ใช้สอย ต่อมาจึงนิยมใส่เสื้อชนิดต่างๆแทนการใช้ผ้าแพร แต่ก็ยังถือการเบี่ยงแพรในเวลาที่มีพิธีกรรมสำคัญๆ” (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, 2561)

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การใช้ผ้าทอในชีวิตประจำวันของชาวไทหล่มยุคดั้งเดิม เมื่ออยู่บ้านจะไม่สวมเสื้อ มีเพียงผ้าสไบเฉียงปิดบังหน้าอกไว้เท่านั้น นอกจากไปวัด ไปงานสำคัญ หรือเดินทางไปต่างถิ่นจึงสวมเสื้อ แต่ยังคงนิยมพาดสไบเฉียงอยู่เช่นเดิม ซึ่งในยุคต่อมาเมื่อต้องมีการปฏิสังสรรค์กับสังคมอื่นๆ ตามยุคตามสมัย สตรีไทหล่มจึงเริ่มมีการสวมเสื้ออยู่ที่บ้าน ในชีวิตประจำวัน โดยเสื้อที่สวมนี้ ธัญญา คำมี (2561) ได้ให้ข้อมูลว่า มีลักษณะเป็นเสื้อแขนงุดเข้ารูป คล้ายเสื้อสายเดี่ยว ที่เรียกว่า “เสื้อห้อย หรือ เสื้ออั้ง”

“สมัยก่อนจริงๆ เพ็นซิบใส่เสื้อ แต่เวลาไปงานวัดงานบุญเพ็นใส่เสื้อตัวน้อยๆ เป็นเสื้อมักกะแหล่งตะขอหน้า เหวลอยๆ สั้นๆ เพราะว่าเพ็นซิวโซ้วเข้มซัด อันเข้มซัดนี้ซิบแบ่งฐานะทางการเงิน ฐานะทางสังคม ว่าผู้สาวบ้านใดฐานะเป็นแบบใด ตั้งแต่เข้มซัดทอง เข้มซัดนาค เข้มซัดเงิน เวลาออกงานเพ็นก็ซิบใส่มาโซ้วกัน ไปเฮ็ดบุญบนศาลาวัดเพ็นก็ซิบอมเบ้งกันอยู่กรายๆ ” (ทองยูน ก้อนดี, 2561 : สัมภาษณ์)

และในส่วนของซิ่น สตรีไทหล่มเมื่ออยู่บ้านชีวิตประจำวันจะนิยมนุ่งซิ่นประเภทซิ่นฝ้าย เนื่องจากสะดวกต่อการทำงานต่างๆ โดยลวดลายที่นิยมมัดหมี่สำหรับซิ่นที่นุ่งอยู่บ้านมักจะเป็นลายที่ไม่สลับซับซ้อน เช่น ลายหมีขั้ว ลายหมากรับ หรืออาจเป็นซิ่นก้อม (ซิ่นที่ทอโดยใช้การควบด้าย 2 เส้น) เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.143 คุณยายปิ่น มารอด สตรีไทหล่มครึ่งยังสาว สวมใส่เสื้อห้อยหรือเสื้ออิงหรือเสื้อมักกะแหล่ง
ที่มา : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, 2561

6.1.3.2.การแต่งกายเมื่อไปวัดหรือออกงาน

สตรีไทหล่ม เมื่อไปทำบุญที่วัด หรือ ไปงานมงคลต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส งานบวช ฯลฯ จะนิยมนุ่งขึ้นหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน หรือขึ้นหัวแดงตีนก่านที่เป็นชิ้นผ้าไหมสีสันสวยงาม โดยสตรีเหล่านี้จะแสดงฝีมือในการมัดหมี่ให้มีลวดลายที่ปราณีต เพื่อให้ชิ้นไหมหัวแดงตีนก่านนั้นสวยงามโดดเด่นสะดุดตา เปรียบเสมือนการประชันฝีมือของผู้ทอแต่ละคน

“ผู้สาวสมัยก่อน เวลาอิมงานบุญใหญ่ เพ็นซิมัดหมี่ดำฮุกขึ้นใหม่ไว้ร่อท่า บางคนเพ็นอิดิดประดิษฐ์ลวดลาย เอาลายเดิมมามัดหมี่ให้แปลกๆ เป็นลายใหม่ คือกับการแสดงฝีมือ ประชันฝีมือ ของผู้หญิงสมัยก่อน” (จำหรีด สาพู, 2561 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ เมื่อแต่งกายไปวัด สตรีไทหล่มในอดีตจะนิยมสวมเสื้อแขนกระบอกพาดผ้าสไบเฉียง และนุ่งขึ้น 2 ชั้น ซึ่งเป็นการนุ่งตามแบบวัฒนธรรมล้านช้าง โดยชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ได้อธิบายถึงการนุ่งขึ้น 2 ชั้นไว้ว่า “การนุ่งขึ้นสองชั้น เป็นการนุ่งขึ้นขาวซ้อนไว้ข้างในชั้นหนึ่ง ถือเป็นจารีตของสตรีล้านช้าง คือ จะไม่นุ่งขึ้นเพียงชั้นเดียว สาเหตุอาจเป็นเพราะความบางของผ้าขึ้นจึงจำเป็นต้องนุ่งขึ้นซ้อน 2 ชั้น สมัยโบราณสตรีจะนุ่งขึ้นขาวซ้อนในและนุ่งขึ้นหมี่ที่มีลวดลายไว้ด้านนอก โดยเฉพาะการเข้าไปในศาสนสถาน และบริเวณบ้านเรือนที่ถือเป็นที่สุดิตของหิ้งผีเรือนและของรักษา ถ้าสตรีนุ่งขึ้นชั้นเดียวจะไม่ได้รับอนุญาตให้ย่างกรายเข้าไปถือว่าผิดธรรมเนียม (ผิดผี) ปัจจุบันความเชื่อนี้ยังพอมีให้เห็นอยู่บ้างและอาจเสื่อมคลายไปบ้างแล้ว” (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, 2561)

“การนุ่งขึ้นขาวซ้อนใน อาจมาจากเหตุผลเพราะผ้าขึ้นหมี่มันบาง แล้วสมัยก่อนยังไม่มีกางเกงชั้นในใส่ ผู้หญิงสมัยนั้นเลยต้องนุ่งขึ้นซ้อนกันเพื่อกันโป้ โดยเฉพาะเวลาไปวัดนี่จะถือมาก เพราะจะได้เรียบร้อยและถือเป็นการเคารพต่อสถานที่” (ธัญญา คำมี, 2561 : สัมภาษณ์)

6.2. ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มกับความเกี่ยวโยงด้านวัฒนธรรมพื้นถิ่นในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ สตรีชาวไทหล่มที่ทอผ้าพื้นเมือง มิได้ทอเพื่อใช้สวมใส่เป็นวัตถุประสงค์หลักเหมือนดังในอดีต หากแต่เน้นการทอเพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ในลักษณะของการรวมตัวเป็นกลุ่มและทอเพื่อจำหน่ายในนามกลุ่ม ซึ่งจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความเกี่ยวโยงของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มและวัฒนธรรมประจำถิ่น พบว่า ชาวไทหล่มมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับผ้าทอพื้นเมือง และสวมใส่ผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองเข้าร่วมประเพณีประจำท้องถิ่น เพื่อสืบทอด อารงรักษา และสื่อสารความเป็นตัวตนไทหล่มผ่านผ้าทอพื้นเมืองที่สวมใส่ โดยเฉพาะ “ชินหัวแดงตีนก่าน”

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทหล่ม คือ ชินหัวแดงตีนก่านนั้น มีความเกี่ยวโยงกับวัฒนธรรมประเพณีพื้นถิ่น โดยชาวไทหล่มจะแต่งกายด้วยชินหัวแดงตีนก่าน เพื่อแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง/อัตลักษณ์ของชุมชน และสื่อสารความเป็นอัตลักษณ์ ในการเข้าร่วมประเพณีพื้นถิ่นที่สำคัญ (นอกเหนือจากการทำบุญทั่วไป) ดังนี้

6.2.1. ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งเนื่องในวันออกพรรษา

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ตำบลท่ากกแก อำเภอล่มสัก เพื่อร่วมสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในช่วงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2561 ในประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง เนื่องในวันออกพรรษาของชาวไทหล่ม บ้านท่ากกแก อำเภอล่มสัก โดยผลจากการสังเกต พบว่า ชาวไทหล่มพร้อมใจกันแต่งกายที่สื่อถึงอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ ชินหัวแดงตีนก่าน มาร่วมพิธีการแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ถือปฏิบัติกันมาช้านาน ดังข้อมูลจาก ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ที่ได้อธิบายว่า “การทำต้นดอกผึ้งของชาวบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว ได้ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ นิยมทำร่วมกันกับประเพณีบูชาพระทีปไพลเรือไฟและทอดกฐิน ซึ่งเกี่ยวข้องกันในช่วงฤดูหลังออกพรรษา โดยชาวบ้านจะช่วยกันคนละไม้คนละมือในการเตรียมหาขี้ผึ้งซึ่งปัจจุบันใช้ขี้ผึ้งแท้มสมเทียนไข แล้วมาทำร่วมกันที่วัด ใช้ระยะเวลาทำต้นปราสาทผึ้งเริ่มตั้งแต่การขึ้นโครง การต้มขี้ผึ้ง จุ่มดอกผึ้ง ประดับต้นผึ้ง ใช้ระยะเวลาอย่างน้อย 3 วันเมื่อถึงวันงานจะมีประชาชนมาร่วมกันแห่ต้นปราสาทผึ้ง และจุดประทีปบูชา เห็นกันมาตามระยะทางของหมู่บ้านมาถึงวัด” (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, 2561)

รูปภาพที่ 4.144 สตรีชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกแต่งกายด้วยชินหัวแดงตีนก่านร่วมแห่ปราสาทผึ้ง

6.2.2. ประเพณีการสงฆ์น้ำหลวงพ่ใหญ่วัดท่ากกแกเนื่องในวันสงกรานต์

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ตำบลท่ากกแก อำเภอหล่มสัก เพื่อร่วมสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เดือน เมษายน พ.ศ. 2561 ซึ่งชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกจะมีประเพณีการสงฆ์น้ำหลวงพ่ใหญ่ วัดท่ากกแก และรำถวายหลวงพ่ใหญ่ ซึ่งประเพณีดังกล่าวสตรีชาวไทหล่มบ้านท่ากกแก จะพร้อมใจกันนุ่งซิ่นหัวแดงตีนก่านเข้าร่วมพิธี เพื่อสืบทอด และสื่อสารอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย

รูปภาพที่ 4.145 ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกแต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนก่านร่วมขบวนแห่วันสงกรานต์

รูปภาพที่ 4.146 ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกแต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนก่านร่วมสงฆ์น้ำหลวงพ่ใหญ่

รูปภาพที่ 4.147 ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกแต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนก่านร่วมสงฆ์น้ำหลวงพ่ใหญ่

รูปภาพที่ 4.148 ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกแต่งกายด้วยชินหัวแดงตีนก่าน ฟ้อนถวายหลวงพ่อใหญ่

รูปภาพที่ 4.149 ชาวไทหล่มบ้านท่ากกแก ร่วมใจแต่งกายด้วยชินหัวแดงตีนก่าน

รูปภาพที่ 4.150 ผู้วิจัย ถ่ายภาพร่วมกับชาวไทหล่มชุมชนบ้านท่ากกแกในพิธีสงฆ์หลวงพ่อใหญ่

6.2.3. การบวงสรวงพ่อขุนผาเมือง ในเทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง

หนึ่งในเทศกาลที่สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์ คือ เทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ณ ลานอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณงามความดีของพ่อขุนผาเมือง และเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการเส็งกลองการล่องโคมไฟ

ซึ่งหนึ่งในความเชื่อมโยงระหว่างชินหัวแดงตีนก่าน และเทศกาลเส็งกลองของชาวไทหล่มนี้ คือ การรำถวายพ่อขุนผาเมือง ที่เรียกว่า “ยอหัตถา บุษาพ่อขุนผาเมือง” ซึ่งเป็นการรำถวายจากประชาชนที่แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายพื้นเมืองไทหล่ม จำนวน 1,099 คน สิ่งนี้ถือเป็นการสืบสาน อารังรักษา และสื่อสารความเป็นอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ที่สำคัญอย่างยิ่ง

รูปภาพที่ 4.151 ชาวไทหล่มแต่งกายชินหัวแดงตีนก่านที่เป็นอัตลักษณ์ ร่ายยอหัตถาบุษาพ่อขุนผาเมือง
ที่มา : เขมศักดิ์ สระทองพูล, 2561

รูปภาพที่ 4.152 ชาวไทหล่มแต่งกายชินหัวแดงตีนก่านที่เป็นอัตลักษณ์ ร่ายยอหัตถาบุษาพ่อขุนผาเมือง
ที่มา : เขมศักดิ์ สระทองพูล, 2561

รูปภาพที่ 4.153 ชาวไทหล่มแต่งกายขึ้นหัวแดงตีนก่านที่เป็นอัตลักษณ์ ร่ายอหัตถาบูชาพ่อนผาเมือง
ที่มา : เขมศักดิ์ สระทองพูล, 2561

รูปภาพที่ 4.154 ชาวไทหล่มแต่งกายขึ้นหัวแดงตีนก่านที่เป็นอัตลักษณ์ ร่ายอหัตถาบูชาพ่อนผาเมือง
ที่มา : เขมศักดิ์ สระทองพูล, 2561

รูปภาพที่ 4.155 ชาวไทหล่มแต่งกายขึ้นหัวแดงตีนก่านที่เป็นอัตลักษณ์ ร่ายอหัตถาบูชาพ่อนผาเมือง
ที่มา : เขมศักดิ์ สระทองพูล, 2561

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปการวิจัย

การวิจัยเรื่อง *อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์* มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ขอบเขตของเนื้อหาที่ศึกษา คือ ศึกษาบริบทเรื่องราวประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของไทหล่มที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมืองศึกษาประเภท ลวดลาย สี สัน วิธีการทอ และศึกษาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มในพื้นที่อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่มีการทอและจำหน่าย จำนวน 6 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (2) กลุ่มทอผ้าบ้านวังร่อน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (3) กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (4) กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐานวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (5) กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (6) กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลืศ อำเภอเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนของการวิจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ มีการดำเนินการ ดังนี้

1.1. **สำรวจบริบท** ซึ่งเป็นบริบทพื้นฐานทั่วไปของผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.2. **กำหนดตัวชี้วัด** (Key Performance Indicator : KPI) เพื่อประเมินหาชุมชนที่มีความได้เปรียบ (Advantage Community) และเหมาะสมต่อการวิจัย โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดในการคัดเลือก ดังนี้

1.2.1. เป็นชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่น

1.2.2. เป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมด้านการทอผ้าที่โดดเด่น และยังคงทอผ้าจวบจนปัจจุบัน โดยมีการพัฒนาเป็นการทอเพื่อสวมใส่และประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

1.2.3. ความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล (key informant) และสารสนเทศในการสืบค้นประกอบการวิจัย

1.3. **คัดเลือกชุมชน** (Selecting Community) หรือพื้นที่เป้าหมายสำหรับการวิจัย (field) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion based selection) โดยคัดเลือกชุมชนที่มีคุณสมบัติตามตัวชี้วัดที่กำหนด ซึ่งชุมชนหรือพื้นที่ ที่คัดเลือกเพื่อศึกษา คือ ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มของจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4. กำหนดวิธีการจัดเก็บข้อมูลและสร้างเครื่องมือ โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (structured interview form)

1.5. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีวิเคราะห์ความตรงตามเนื้อหา (Item-Objective Congruence Index : IOC) ผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อวิเคราะห์ความตรงตามเนื้อหา ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ดังนี้

(1) ดร.แก้วตา ผิวพรรณ	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
(2) ดร.เจน จันทรสภาเสน	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
(3) ดร.ณัฐวัฒน์ แสงภูเขียว	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

2. ขั้นตอนการ มีการดำเนินการ ดังนี้

2.1. ลงพื้นที่ศึกษาบริบทเรื่องราว ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

2.2. ศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

2.3. ศึกษาลวดลาย ลักษณะสีสันทัน วิธีการทอ ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

2.4. จัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปราชญ์ด้านการทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม เพื่อตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

2.5. ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์เพื่อสรุปหาอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

2.6. ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของท้องถิ่นและความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าพื้นเมือง

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลความเป็นมาและองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ความเข้าใจในอัตลักษณ์และความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอ

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนที่เชื่อมโยงสู่ลวดลาย ความเชื่อ หรือลักษณะการใช้งานของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ผลการวิจัย

1. บริบทเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่ม

ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้านบริบทเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของชาวไทหล่ม ได้ข้อมูลที่สามารถอธิบายว่า บรรพบุรุษของ “ไทหล่ม” เป็นคนเชื้อสายลาวหลวงพระบางที่มีต้นกำเนิดอยู่ทางดินแดนล้านช้าง โดยสันนิษฐานว่า เป็นเมืองที่อยู่ในพื้นที่ชายขอบของวัฒนธรรมล้านช้าง โดยอาศัยอยู่ในกลุ่มอำเภอที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหลวงพระบางต่อกับแนวเขาเพชรบูรณ์ เส้นเดียวกับอำเภอบ้านโคก อำเภอปากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรธานี

ซึ่งที่มาของชาวล้านช้างในพื้นที่ไทหล่มนี้ ผลการวิจัยพบว่า มีการสันนิษฐานใน 2 ประเด็น คือ **ประเด็นแรก** สันนิษฐานจากข้อมูลในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ที่ปรากฏชื่อเมืองลุมบาจาย จารึกหลักที่ 2 วัดศรีชุม ที่ปรากฏคำว่าเมืองราด เมืองลุม และจารึกหลักที่ 8 เขาสูงมนภู ปรากฏชื่อเมืองราด เมืองสะคำ เมืองลุมบาจาย ดังนั้น ข้อสันนิษฐานแรกนี้จึงเชื่อว่า ชาวไทหล่มได้ตั้งเป็นชุมชนเป็นเมืองมีหลักฐานมั่นคงมาช้านานหลายร้อยปีตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว ไทหล่มอยู่อาศัยในแถบเมืองหล่มนี้ (ดินแดนหล่มสัก หล่มเก่าในปัจจุบัน) เป็นหลักแหล่ง โดยเป็นการเข้ามาอยู่อาศัยลงหลักปักฐานทำมาหากิน และขยายกันออกมาเรื่อยๆ จากแถวหลวงพระบางไชยະบุรี **ประเด็นที่สอง** สันนิษฐานว่าชาวไทหล่ม คือ คนเชื้อสายชาวลาวหลวงพระบางที่มีการอพยพหรือถูกกวาดต้อน เมื่อครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์ที่ก่อการกบฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

“**ไทหล่ม**” จึงเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาที่มีรากและได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านช้างหลวงพระบางเป็นหลัก ผสมผสานกับวัฒนธรรมรอบข้าง เช่น ล้านช้างเวียงจันทร์ สยาม ล้านนา จนเกิดเป็นวัฒนธรรมไทหล่มอันเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง

2. วิถีชีวิต วัฒนธรรมของไทหล่มที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมือง

ผลการศึกษา พบว่า วัฒนธรรมการแต่งกายของลาวหลวงพระบาง ถือเป็นรากเหง้าของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ดังนั้น ชาวลาวหลวงพระบางที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอหล่มสักและหล่มเก่าแต่แรกเริ่ม จึงเป็นต้นแบบของอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายตามแบบดั้งเดิม ที่มีการสืบทอดจนถึงชนรุ่นหลังที่ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ไทหล่ม ผลการศึกษาวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวลาวหลวงพระบางดั้งเดิม พบว่า สตรีชาวลาวหลวงพระบาง ในอดีตมีรูปแบบการแต่งกาย คือ นิยมนุ่งซิ่นที่มีลักษณะการต่อหัวต่อตีนยาวถึงข้อเท้า โดยองค์ประกอบของซิ่นจะประกอบด้วย 3 ส่วนหลักๆ คือ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น ซึ่งการแต่งกายในลักษณะการนุ่งซิ่นต่อหัวต่อตีนและห่มผ้าสไบเบี่ยง ของสตรีชาวลาวหลวงพระบางนี้ ได้ตกทอดสู่ลูกหลานของชาวลาวหลวงพระบางที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ไทหล่ม คือ อำเภอหล่มเก่า(ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทหล่ม) และอำเภอหล่มสัก (ถิ่นฐานจากการขยายและย้ายเมืองในสมัย พระสุริยวงษามหาภักดีเดชขนะสงคราม(คง) เจ้าเมืองหล่มสัก ภายหลังหลังเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์) ส่งผลให้ชาวไทหล่ม มีวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของสตรีตามแบบที่คล้ายกับสตรีลาวหลวงพระบางดั้งเดิม ซึ่งหนึ่งในหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดนี้ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดศรีมงคล อ.หล่มเก่า ที่ปรากฏภาพหญิงแต่งกายด้วยซิ่นต่อหัวต่อตีนพาดผ้าสไบเบี่ยง

โดยในส่วนของความเกี่ยวโยงระหว่างผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม กับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทหล่มนั้น ผลการวิจัย พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม เป็นหนึ่งในผ้าทอที่มีความเกี่ยวโยงกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทหล่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้านวิถีชีวิต และด้านขนบธรรมเนียมประเพณีสตรีชาวไทหล่มในอดีต จะมีความเกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นเมือง ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยสาวจนกระทั่งออกเรือนมีบุตร โดยเริ่มต้นจากการช่วยเหลืองานเล็กๆ น้อยๆ ที่เกี่ยวกับการทอผ้า เช่น การเส้นฝ้าย สาวไหม แล้วจึงพัฒนามาสู่การหัตถทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน ผ้าทอที่หัตถทอในช่วงเริ่มแรกมักจะเป็นผ้าทอประเภทผ้าพื้น ไม่มีลวดลายและไม่ต้องการความปราณีตในการทอ เช่น ผ้าปูรองนอน (ภาษาไทหล่มเรียก ผ้าหลบ่อน) ผ้ามาน (ภาษาไทหล่มเรียก ผ้ากั้ง) ผ้าคลุมไหล่ ผ้าซิ่น แล้วจึงเริ่มหัตถทอผ้าที่เป็นลายสลักสี เช่น ลายตารางหรือลวดลายอื่นๆ เมื่อชำนาญแล้วจึงเริ่มทอผ้าจากวัตถุดิบประเภทเส้นไหม และ พัฒนามาสู่การหัตถมัดหมี่ การทอซิด ซึ่งวัตถุประสงค์ในการทอผ้าของสตรีไทหล่ม มีหลายประการ เช่น ทอเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับตนเองเนื่องจากในอดีตไม่มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปจำหน่าย ทอเพื่อใช้เป็นผ้าสุมา (ผ้าสำหรับขอขมาแขกผู้ใหญ่ หรือของชำร่วยในวันแต่งงาน) ทอเพื่อเป็นผ้าสำหรับใช้ภายในครัวเรือน เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้าห่ม ทอเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือผ้าสำหรับใช้งานของสุภาพบุรุษภายในบ้าน เช่น ผ้าขาวม้า (ผ้าแพรใส่ปลาไหล) ถุงย่าม เป็นต้น

ด้านการแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นเมืองในชีวิตประจำวัน ชาวไทหล่มในยุคดั้งเดิม เมื่ออยู่บ้านจะไม่สวมเสื้อ มีเพียงผ้าสไบเฉียงปิดบังหน้าอกไว้เท่านั้น นอกจากไปวัด ไปงานสำคัญ หรือเดินทางไปต่างถิ่นก็จะสวมเสื้อ แต่ยังคงนิยมพาดสไบเฉียงทับอยู่เช่นเดิม ซึ่งในยุคต่อมาเมื่อต้องมีการปฏิสังสรรค์กับสังคมอื่นๆ ตามยุคตามสมัย สตรีไทหล่มจึงเริ่มมีการสวมเสื้ออยู่ที่บ้าน ซึ่งเป็นเสื้อลักษณะ แขนกุดเข้ารูปที่เรียกว่า “เสื้อห้อย หรือ เสื้ออั้ง” และจะนิยมนุ่งซิ่นต่อหัวต่อตีนประเภทซิ่นฝ้ายในชีวิตประจำวัน เนื่องจากสะดวกต่อการทำงานต่างๆ โดยลวดลายที่นิยมมัดหมี่สำหรับซิ่นที่นุ่งอยู่บ้านมักจะเป็นลายที่ไม่สลักซับซ้อน เช่น ลายหมี่ข้อ ลายหมากจับ หรืออาจเป็นซิ่นกอม (ซิ่นที่ทอโดยใช้การควด้าย 2 เส้น) เป็นต้น

ด้านการแต่งกายเมื่อไปทำบุญที่วัดหรือไปงานมงคลต่างๆ พบว่า สตรีไทหล่มในอดีตจะนิยมนุ่งซิ่นหมี่คั่นน้อยต่อหัวต่อตีน หรือซิ่นหัวแดงตีนก่านที่เป็นซิ่นผ้าไหมสีสันสวยงาม โดยจะแสดงฝีมือในการมัดหมี่ให้มีลวดลายที่ประณีต เพื่อให้ซิ่นไหมหัวแดงตีนก่านนั้นสวยงามโดดเด่นสะดุดตา เปรียบเสมือนการประชันฝีมือของผู้ทอแต่ละคน และจะสวมเสื้อแขนกระบอกพาดผ้าสไบเฉียง และนิยมนุ่งซิ่น 2 ชั้น ซึ่งเป็นการนุ่งตามแบบวัฒนธรรมล้านช้าง เพื่อความเรียบร้อยและเป็นถือเป็นการแสดงความเคารพต่อศาสนสถาน

ส่วนในปัจจุบัน สตรีชาวไทหล่มที่ทอผ้าพื้นเมือง มิได้ทอเพื่อใช้สวมใส่เป็นวัตถุประสงค์หลักเหมือนดังในอดีต หากแต่เน้นการทอเพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ในลักษณะของการรวมตัวเป็นกลุ่มและทอเพื่อจำหน่ายในนามกลุ่ม ซึ่งจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า ชาวไทหล่มมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับผ้าทอพื้นเมือง และสวมใส่ผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองเข้าร่วมประเพณีประจำท้องถิ่น เพื่อสืบทอด อารังรักษา และสื่อสารความเป็นตัวตนไทหล่มผ่านผ้าทอพื้นเมืองที่สวมใส่ โดยเฉพาะ “ซิ่นหัวแดงตีนก่าน” โดยชาวไทหล่มจะแต่งกายด้วยซิ่นหัวแดงตีนก่าน เพื่อแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง/อัตลักษณ์ของชุมชน และสื่อสารความเป็นอัตลักษณ์ ในการเข้าร่วมประเพณีพื้นถิ่นที่สำคัญ (นอกเหนือจากการทำบุญทั่วไป ได้แก่ ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งเนื่องในวันออกพรรษา ประเพณีสงกรานต์น้ำพระพุทธรูปเนื่องในวันสงกรานต์ รวมถึง การบวงสรวงพ่อขุนผาเมืองในเทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง เป็นต้น

3. ประเภท ลวดลาย สีสัน วิธีการทอของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

3.1. ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยเพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม สามารถแบ่งประเภทได้ 3 ประเภทหลักๆ คือ การแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า การแบ่งตามกรรมวิธีการทอและการทำลวดลาย และการแบ่งตามขนาดของฟืมที่ใช้ทอ

ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม หากแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้า พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มในปัจจุบัน มีการทอโดยใช้วัตถุดิบในการทอ 5 ประเภท ได้แก่ (1) ผ้าทอจากเส้นไหม (2) ผ้าทอจากฝ้าย (3) ผ้าทอจากด้ายประดิษฐ์(ด้ายโทะ) (4) ผ้าทอจากด้ายประดิษฐ์ผสมไหม (5) ผ้าทอจากไหม/ด้ายประดิษฐ์ ผสมเส้นด้ายเงินหรือเส้นด้ายทอง

หากแบ่งประเภทผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ตามตามกรรมวิธีการทอและการทำลวดลาย พบว่า ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม มีกรรมวิธีในการทำลวดลายหรือการทำให้เกิดลวดลายบนผ้า 5 วิธีหลักๆ ประกอบด้วย (1) ผ้าที่ทอด้วยการมัดหมี่ (2) ผ้าทอแบบควบเส้น (3) ผ้าทอจากการทอลายขัด (4) ผ้าทอจากการทอขีด (5) ผ้าทอจากการทอแบบยกดอก

และเมื่อแบ่งประเภทผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มตามขนาดของฟืมที่ใช้ทอ พบว่า ผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม จะใช้ฟืมในการทอ หลักๆ 5 ขนาด ซึ่งผู้ทอผ้าแต่ละกลุ่มอาจใช้ฟืมที่มีขนาดใกล้เคียงกันเพื่อทอผ้าประเภทเดียวกัน ได้แก่ (1) ฟืมขนาด 40 หลบ ใช้สำหรับทอชิ้นผืนยาว ที่ไม่นิยมต่อหัวต่อตีน (2) ฟืมขนาด 22-25 หลบ ใช้สำหรับทอตัวชิ้น ของชิ้นหัวแดงตีนก่าน ที่นิยมนำมาต่อหัวต่อตีน (3) ฟืมขนาด 10-12 หลบ ใช้เพื่อทำผ้าคลุมไหล่ (4) ฟืมขนาด 8-10 หลบ ใช้เพื่อทอหัวชิ้น ของชิ้นหัวแดงตีนก่าน (5) ฟืมขนาด 4-5 หลบ ใช้ทอตีนชิ้น ของชิ้นหัวแดงตีนก่าน

3.2. ลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ผลการศึกษาด้านลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า ลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มมีทั้งลวดลายที่มีที่มาจากธรรมชาติ จากข้าวของเครื่องใช้ และจากความเชื่อต่างๆ ซึ่งชิ้นประเภทชิ้นใหม่เรียกว่าชิ้นหมี่คั่นน้อย หรือชิ้นหัวแดงตีนก่าน มีการทอด้วยลวดลายตามโบราณ ที่จะมีการผสมลายหลายๆ ลายไว้ในผืนเดียวกัน โดยแบ่งเป็น (1) ลวดลายหลัก จำนวน 9 ลาย ได้แก่ ลายปราสาทผึ้ง(หอปราสาท) ลายนาค ลายหงส์(เสาหอ) ลายขาเป๋ ลายหมากจับ ลายกระเบื้องคว่ำ-กระเบื้องหงาย(เพียงคว่ำเพียงหงาย) ลายควมหัว ลายเอี้ยว และลายขอ (2) ลวดลายผสม ซึ่งเกิดขึ้นจากความสามารถในการมัดหมี่ของผู้ทอที่จะมัดหมี่ผสมผสานกัน เช่น การผสมลายหลักเข้าไว้ด้วยกัน หรือ การนำลายหลักมามัดผสมเพื่อเพิ่มลาย เป็นต้น โดยลวดลายที่ผสมผสานหลายๆ ลาย ในผืนผ้าผืนเดียวกันนี้เรียกว่า“หมี่คร้าว” ซึ่งนิยมใช้เป็นตัวชิ้น แต่ในบางกรณี อาจมีการตัดทอนหรือลดลวดลายในการทอลงจากหลายๆ ลายเหลือเพียง 1 หรือ 2 ลาย เพื่อนำผ้าทอนั้นมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น นำไปตัดเสื้อ ซึ่งการลดลวดลายเหลือเพียงหนึ่งหรือสองลายนี้ เรียกผ้าทอนั้นว่า“หมี่ตาเดียว”

และหากเป็นผ้าทอประเภทอื่น เช่น ผ้าทอยกดอก ลวดลายที่พบ ได้แก่ ลายราชวัตร ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายข้อมะขาม ลายมุกสาม ฯลฯ ผ้าทอที่ใช้การทอขัด จะพบลวดลาย ใส่ปลาไหล และหากเป็นการทอแบบควบเส้น พบว่า จะทอลวดลายที่นิยมเรียกว่า “ลายก้อม” ซึ่งเป็นการเกลียวหรือปั่นด้าย 2 สี ที่มีสีอ่อนและเข้ม เข้าไว้ด้วยกันจนได้ผ้าทอที่มีลายเหลือบทั้งสองสี

3.3. สีสนของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

ผู้วิจัย พบว่า โทนสีของชินหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทหล่ม เป็นชินที่มีโทนสี ที่แบ่งได้ 5 กลุ่มหลักๆ ประกอบด้วย (1) โทนสีม่วงอมน้ำเงินพื้นม่วง ที่ใช้เส้นยืน (เส้นเครือ) เป็นสีม่วงหรือม่วงอมน้ำเงิน และใช้เส้นพุ่งเป็นสีต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดลวดลาย เช่น สีแดง สีน้ำเงิน สีขาว (2) โทนสีม่วงโทนเข้มพื้นดำ/กรมท่า ใช้เส้นยืน (เส้นเครือ) เป็นสีดำหรือสีกรมท่าและใช้เส้นพุ่งเป็นสีม่วง ร่วมกับสีต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดลวดลาย เช่น สีแดง สีขาว สีเขียวอ่อน ซึ่งจะได้ผ้าทอที่มีสีเข้มมากกว่าประเภทแรก (3) โทนสีน้ำตาล/ทอง ที่ชาวไทหล่มนิยมเรียกว่าสีเม็ดมะขาม ทอโดยใช้เส้นยืนสีดำ และเส้นพุ่งออกโทนน้ำตาลหรือทอง ทอผสมสีอื่นๆ เช่น สีม่วง สีแดง สีเขียว (4) โทนสีเทา ใช้เส้นยืนสีดำ และเส้นพุ่งที่ออกโทนสีเทา และผสมกับสีอื่นๆ เมื่อทอเสร็จผ้าทอที่ได้จะมีโทนสีเทา (5) โทนสีชมพูกะปิ ทอโดยใช้เส้นยืน (เส้นเครือ) สีน้ำเงินหรือกรมท่า และเส้นพุ่งที่ออกโทนสีชมพูกะปิ หรือม่วงอมชมพู เพื่อทอเส้นริ้วให้ออกโทนสีชมพูกะปิ และผสมกับสีอื่นๆ เพื่อสร้างลวดลาย เช่น สีแดง สีขาว เป็นต้น

4. อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม

จากการเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย โดยการลงพื้นที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองใน อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสัมภาษณ์ สังเกต สันทนากลุ่ม และดำเนินการตรวจสอบสามเส้า ผ่านเวทีเสวนาผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ผู้วิจัย สามารถสรุปได้ว่า “อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ ชินหมีคั่นน้อยแบบต่อหัวต่อตีน ที่เรียกว่า ชินหัวแดงตีนก่าน” ซึ่งเป็นชินที่มีความยาวของตัวชินจากขอบบนถึงชายชินด้านล่างเฉลี่ย ประมาณ 80 เซนติเมตร และความยาวของหัวชินที่นำมาต่อกับตัวชินประมาณ 20 เซนติเมตร ส่วนความยาว ของตีนชินที่นำมาต่อในส่วนด้านล่างสุด ประมาณ 7-9 เซนติเมตร (ทั้งนี้ขนาดอาจขึ้นอยู่กับผู้ทอแต่ละกลุ่ม) ตัวชินนิยมทอด้วยฟืม 22-25 หลบ ส่งผลให้ความยาวของชินไม่มากนัก เนื่องจากเมื่อทอเสร็จจะเย็บต่อส่วนหัวชินและตีนชิน ซึ่งชื่อเรียกว่า ชินหัวแดงตีนก่าน เป็นคำเรียกใหม่ที่ชาวไทหล่มให้คำจำกัดความ เกี่ยวกับชินประเภทนี้ได้ครอบคลุมและเด่นชัดที่สุด เป็นการรวบรวมมาจากชื่อเดิมที่ท้องถิ่นต่างๆ ในเมืองหล่มเรียกต่าง ๆ กัน แต่หมายถึงชินชนิดเดียวกันได้แก่ ชินหมี ชินหมีคั่นน้อย ชินหัวแดงชินตีนก่าน ชินตีน เป็นต้น ซึ่งถึงแม้จะเรียกต่างกันแต่ชินส่วนมากล้วนเหมือนกัน คือ มีองค์ประกอบที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ หัวชิน ตัวชิน และตีนชิน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาในส่วนของภูมิปัญญา การทอผ้า พบว่า ผ้าทอของชาวไทหล่มเป็นผ้าทอที่ผู้ทอได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ โดยวิธีการบอกเล่า สานิต และจดจำ โดยไม่ได้มีกระบวนการถ่ายทอดที่เป็นระบบไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งผลการวิจัยส่วนนี้ มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิราภรณ์ กุลจิตติวิรัช (2555) ที่ศึกษา การจัดการความรู้การทอผ้าย้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม และ พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านโนนสะอาด การรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมเมื่อ พ.ศ. 2539 การทอผ้าย้อมครามเป็นการทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ การผลิตและ การทอผ้าย้อมครามยังไม่มีมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ขาดการบันทึกกระบวนการที่เป็นระบบ ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ

และผลการวิจัย ยังพบว่า ปัจจุบันผู้ทอผ้าพื้นเมืองไทหล่ม มีจำนวนลดลง โดยผู้ทอในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสาน หรือเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาในการทอผ้า ซึ่งผลเช่นนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษา เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม โดย เบญจรัตน์ สีทองสุข และ ประวิณ พูลทรัพย์ (2549) ที่พบว่า ปัจจุบันชาวไทยโซ่งที่ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนมีจำนวนลดลงมาก อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุที่เชี่ยวชาญมีจำนวนน้อย และไม่มีผู้รับการถ่ายทอดเพราะไปประกอบอาชีพอื่นๆ

และนอกจากนี้ผลการวิจัยในส่วนของ ลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม พบว่า ลวดลายหลักที่ผู้ทอนามามัดหมี่และทอผ้าได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ลายหอปราสาท ลายนาก ลายหงส์ ลายเพี้ยคว่าเพี้ยหงาย ลายหมากจับ ลายขอ ลายตุ้ม ลายขาเปี้ยว ซึ่งลวดลายเหล่านี้เป็นลวดลายที่สะท้อนมาจากธรรมชาติ สถาปัตยกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อค้นพบของ ทรงพล ต่วนเทศ (2555) ที่ได้ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาทและอุทัยธานี ที่พบว่า ลวดลายที่ใช้ในการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี มีลวดลายที่มาจากธรรมชาติเช่นกลุ่มลายสัตว์ ได้แก่ ลายแมงมุม ลายนาค ลายอึ่งอ่าง ลายช้าง กลุ่มลายพันธุ์ไม้ ได้แก่ ลายดอกจันทร์ กลุ่มลายสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ลายโคมเหลียง ลายบัว

และที่สำคัญ ลวดลายหลัก จำนวน 9 ลายที่ผู้วิจัยพบในผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม มีบางลวดลายที่ปรากฏพบในลวดลายของผ้าทอหลวงพระบาง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จริญญา ชัยประทุม (2554) ที่ได้ทำการศึกษา ผ้าทอหลวงพระบาง:มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในงานผ้าทอหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่พบลวดลายที่เหมือนกันกับผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ได้แก่ ลายขอ ลายหงส์ ลายนาค ลายปราสาทผึ้ง ซึ่งสิ่งนี้ ถือเป็นหนึ่งในเครื่องยืนยันว่า ผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของของชาวไทหล่ม เป็นผ้าทอที่มีรากจากผ้าทอของชาวลาวหลวงพระบาง ที่เป็นบรรพบุรุษของชาวไทหล่มนั่นเอง

และยังมีข้อสังเกตที่ผู้วิจัยพบอีกว่า นอกเหนือจากลวดลายของชิ้นหัวแดงดินก่านของไทหล่ม บางลวดลาย จะเป็นลวดลายเดียวกับที่พบในผ้าทอหลวงพระบาง ที่เป็นผลการวิจัยของ จริญญา ชัยประทุม (2554) แล้ว ลวดลายบางลายยังมีความเหมือนกับลวดลายของผ้าทอในเขตอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ ศิริ ผลสุก (2545) ได้รวบรวมไว้ในการศึกษา “ผ้าไหมพื้นบ้าน” อีกด้วย โดยลวดลายที่พบเหมือนกัน เช่น ลายหมากจับ ลายขาเป๋ ลายขอ ซึ่งผู้วิจัยยังพบความสอดคล้องในลักษณะดังกล่าวนี้ จากงานวิจัยของ ปริศนา สิริสิทธิ์ (2552) ที่ได้รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก และพบลวดลายขาเป๋ ลายดอกแก้ว ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้นำเสนอโดย ไทยบันเทิง (2560) ยังพบ ลายนาค ลายขอ ลายดอกแก้ว ในเขตอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้ง กรมศิลปากร (2547) ยังได้อธิบายว่า หนึ่งในผ้าทอของอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นผ้าทอประเภท “ชิ้นคั่น ต่อหัวชิ้นและต่อตีนชิ้น” ที่ปรากฏพบ ลายหอประสาท(ลายม้าจ็อก) ซึ่งทั้งหมดของข้อค้นพบที่มีความสอดคล้องกันเหล่านี้ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า พื้นที่ทั้งเขตไทหล่ม(หล่มสัก หล่มเก่า) ของจังหวัดเพชรบูรณ์ เขตอำเภอนครไทยและชาติตระการ ของจังหวัดพิษณุโลก เขตอำเภอ น้ำปาดและ พากท่า ของจังหวัดอุดรดิตถ์ แต่เดิมล้วนแล้วแต่เป็นพื้นที่ชายขอบของอาณาจักรล้านช้างตามหลักฐานแผนที่ของ ทางอีสาน (2557) สิ่งนี้อาจส่งผลให้กลุ่มพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัดดังกล่าว มีรากของวัฒนธรรมด้านการทอผ้าจากลาวหลวงพระบางเหมือนกัน แต่เมื่อผ่านการเวลา ผ่านการรับหรือผสมผสานวัฒนธรรมจากถิ่นอื่น อาจส่งผลให้ผ้าทอพื้นเมืองของทั้ง 3 จังหวัดนี้ แตกแขนงประเภท สีล้น ลวดลาย หรือวิธีการทอ กันออกไป แต่ก็ยังคงหลงเหลือลวดลายดั้งเดิมบางลาย ที่ยังคงความเหมือนกันนั่นเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

จากผลการวิจัยในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าทอและข้อควรดเว้น (ภาษาไทหล่มเรียก ข้อคล่า) หรือข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ชิ้นหัวแดงดินก่าน ผู้วิจัย พบว่า กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองและชาวไทหล่ม บางส่วนยังมีความคิดเห็นด้านความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าทอและข้อควรดเว้นหรือข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ชิ้นหัวแดงดินก่าน ที่แตกต่างกัน

โดยส่วนแรก มีความเชื่อเกี่ยวกับข้อควรดเว้น(ข้อคล่า) ว่าหัวชิ้นมดย้อมหรือหัวชิ้นขีด เป็นส่วนที่ *ไม่ควร* นำมาพาดเป็นผ้าเปี่ยงหรือผ้าสไบ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเรื่องของความเชื่อ หากต้องการนำมาใช้เป็นผ้าเปี่ยงหรือสไบจะต้องมีการมดย้อม หรือทอในลวดลายที่แตกต่างออกไป หรือ ผ้าทอส่วนที่เป็นตีนชิ้น ไม่ควรนำมาใช้ประดับในส่วนที่สูงกว่าเอวขึ้นมา เนื่องจากควรเป็นส่วนที่อยู่ต่ำสุด และผ้าทอส่วนตัวชิ้นของ ชิ้นหัวแดงดินก่าน ที่มีการทอลวดลายโบราณหลายลวดลายรวมอยู่ในผืนเดียวกัน ที่เรียกว่า หมี่คร้ว *ไม่ควร* นำมาตัดเป็นเสื้อ หรือส่วนอื่นที่สูงกว่าเอวขึ้นมา ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ชิ้นก็คือชิ้นไม่ควรนำไปเป็นอย่างอื่น” แต่หากต้องการนำมาตัดเป็นเสื้อหรืออื่นๆ ควรจะต้องลดลวดลายให้เหลือเพียง 1 หรือ 2 ลาย ที่เรียกว่า หมี่ตาเดียว จึงจะเหมาะสมต่อการปรับประยุกต์ให้เป็นเสื้อหรือเครื่องประกอบการแต่งกายอื่นๆ

และส่วนที่สอง เป็นผู้ที่ไม่มีความเชื่อเกี่ยวกับข้อควรดเว้น(ข้อคลำ) จึงมีรูปแบบการสวมใส่ผ้าทอพื้นเมืองที่แตกต่างจากส่วนแรก คือ อาจมีการนำผ้าทอส่วนที่เป็นหัวขึ้น ของชิ้นหัวแดงตีนก่านทั้งแบบมัดย้อมและแบบทอขีด มาใช้เป็นผ้าเปี่ยงหรือผ้าสไบ หรือ นำส่วนตัวขึ้นของชิ้นหัวแดงตีนก่านมาตัดเป็นเสื้อหรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ทันสมัย สร้างความแปลกใหม่ให้แก่ผลิตภัณฑ์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดเวทีเสวนาเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ด้าน “ความเชื่อเกี่ยวกับชิ้นหัวแดงตีนก่าน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชิ้นหัวแดงตีนก่าน” เพื่อรับฟังความเห็นจากทุกฝ่ายและตกผลึกหาจุดร่วมที่ยอมรับได้ระหว่างกลุ่มที่เชื่อในข้อคลำ และกลุ่มที่ต้องการเพิ่มมูลค่าให้แก่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ อันจะส่งผลให้การเผยแพร่อัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มผ่านผลิตภัณฑ์ยุคใหม่ อยู่บนพื้นฐานของการยอมรับจากทุกฝ่าย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัย พบว่า หนึ่งในปัญหาของการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม คือ คนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้และเข้ามาสืบสานภูมิปัญญาด้านการทอผ้ามีน้อยมาก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอว่า ควรมีวิจัยเชิงพัฒนาเพื่อต่อยอดจากผลการวิจัยในครั้งนี้ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ นักเรียน นักศึกษา หรือกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นไทหล่ม ได้เรียนรู้ถึง ประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ไทหล่มที่มีความเกี่ยวข้องกับชิ้นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง รวมถึง ได้เรียนรู้ถึงลักษณะ และลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าว่ามีที่มาอย่างไร หรือ ได้ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการทอผ้า ย้อมผ้า ฯลฯ โดยอาจพัฒนาในรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

บรรณานุกรม

- กมลบุญเขต และ เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์. (2557) *การจัดการความรู้ทุนทางภาษาและวัฒนธรรมกับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์*. รายงานการวิจัย.มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2546). *กรณีศึกษา เรื่อง ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ*. เอกสารเผยแพร่โครงการสนับสนุนการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 1 จังหวัดสระบุรี. มปท : มปป.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *เส้นสายลายใหม่*. เอกสารประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา. มปท : มปป.
- กรมศิลปากร. (2547). *ผ้าพื้นเมืองของภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบญ.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *เจ้านางค์ ขณะถูกควบคุมตัวเข้ามารับโทษที่กรุงเทพฯ*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2561. จาก https://www.mculture.go.th/young/ewt_news.php?nid=175&filename=index
- กลางทุ่งมหาวิทยาลัยฯ. (2557). *ภาพถ่ายการแต่งกายสตรีหลวงพระบางในอดีต*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://www.facebook.com/ktu.in.th/photos>
- กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย.(2559). *ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561. จาก https://www.facebook.com/search/str/กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย+ประวัติกลุ่ม/keywords_search?epa=SEARCH_BOX
- _____. (2561). *สินค้าของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://www.facebook.com/กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย-1024130190951277>
- กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ. (2561). *ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ*. เอกสารประกอบการนำเสนอผลิตภัณฑ์. มปท : มปป.
- กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว. (2561). *ประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์*. เอกสารประกอบการนำเสนอผลิตภัณฑ์. มปท : มปป.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). *ศาสตร์แห่งการสืบทอดและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- เชษมศักดิ์ สระทองพูล. (2561). *ร้อยหัตถา บูชาพ่อขุนผาเมือง*. (29 ธันวาคม 2561). ภาพถ่าย.

คณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2554). การศึกษาอัตลักษณ์และการสร้างแบรนด์ผ้าไหม
กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างวงเล็บกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์. รายงานการ
วิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

เจริญ ชัยประทุม. (2554). ผ้าทอหลวงพระบาง : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสาร
ศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 5(1), 129-155.

จังหวัดกาฬสินธุ์. (2552). แพรวาราชินีแห่งไหม. กาฬสินธุ์ : กาฬสินธุ์การพิมพ์.

จำรัส สาพู. (2561). กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านดัว. (14 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์

จิราภรณ์ เวฬุวนารักษ์. (2556). ภูมิปัญญาท้องถิ่น. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2561. จาก
http://jirapornaon616.blogspot.com/2013/03/blog-post_12.html

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 22
เมษายน 2561. จาก <http://www.soc.cmu.ac.th/wsc/data/identity>

ชมรมศิลปและวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2555). ผ้าจีนไหมน้อย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ
11 พฤศจิกายน 2561. จาก <http://www.isan.clubs.chula.ac.th>

ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก. (2560). ข้อมูลชาวไทหล่มจากหนังสือโบราณ
เมืองหลวงพระบาง. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2561. จาก
<https://www.facebook.com/ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม-กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก>

_____. (2561). เรียนรู้เรื่อง การแต่งกาย ไทเมืองหล่ม. ป้ายจัดแสดงข้อมูล.

_____. (2561). เรียนรู้เรื่อง การแต่งกาย ไทเมืองหล่ม. ภาพถ่ายจัดแสดง.

เชิญขวัญ ภูซงค์. (2549). การสื่อสารของกลุ่มชาวกาที่บ้ายถิ่นฐานมาสู่ชุมชนเมืองในการปรับตัวและการ
แสดงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์. ปรินญาณิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตลาดร้อยปีหล่มเก่า. (2559). ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ที่บ้านภูผักไซ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 8
พฤศจิกายน 2561. จาก <http://lomkaothaigeo.wixsite.com/index/ban-yong-hin>

ทรงพล ต่วนเทศ. (2555). การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัด
สุพรรณบุรี ชัยนาทและอุทัยธานี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทองย่น ก้อนดี. ประธานกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านห้วย. (7 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์

ทางอีสาน. (2557). ชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม 3[แผนที่]. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 16 พฤศจิกายน 2561. จาก <http://e-shann.com/?p=8794>

_____. (2557). ชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม 5. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2561. จาก <http://e-shann.com/?p=8816>

ทินวรงค์ รักอิสสระกุล และธัญญธร อินทร์ท่าฉาง. (2554). การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประจำ ภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก. สาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561. จาก <file:///C:/Users/User/Downloads/56027-Article%20Text-130180-1-10-20160429.pdf>

ทิพย์ เครือคำ. กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลศ. (17 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์

ไไทยบันเทิง. (27 พฤศจิกายน 2560). หัวใจในสายผ้า “ผ้าลายดอกจำปาขาว” เล่าประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก”. [วีดีโอออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=phJQbchCHp4>

ธัญญา คำมี. (2561). ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก. (2 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์.

นวลอนงค์ ประทุมเนตร. (2554). อัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิต. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตรมหาวิทยาลัทยมหาสารคาม.

น้อม สายแก้วเกิด. (2561). กลุ่มทอผ้าวัดศรีฐาน วังบาล. (3 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์

บริษัทจุลไหมไทย จำกัด. (2561). ไร่ก้านลจุลในปัจจุบัน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2561. จาก <https://www.kamnanchul.com>

เบญจรัตน์ สีทองสุข และ ประวิณ พูลทรัพย์. (2549). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ประคอง จงทัน. (2561). กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตีว. (14 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในวาทกรรม อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ปรีศนา สิวสิทธิ์. (2552). ข้อมูลจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก การทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพิษณุโลก. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://sites.google.com/site/wisdom1305/phumipayya-thxng-thin-kar-thx-pha>

- พรชนก พงศ์ทองเมือง. (2556). *การสร้างและการสื่อสารอัตลักษณ์ประเพณีบุญเดือนสิบ จังหวัด นครศรีธรรมราช*. ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ :บริษัท วี. พรินท์ (1991) จำกัด.
- พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยนเรศวร.(2559).ข้อมูลผ้าไทยภาคเหนือตอนล่าง-ผ้าเมืองเพชรบูรณ์. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2559. จาก <http://www.thaitextilemuseum.com>
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2561). ที่มาของไทหล่ม. สิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์.
- วัดพระธาตุภูเพ็กชัย. (2560). กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2561. จาก www.facebook.com/search/top/?q=กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่&epa=SEARCH_BOX
- วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2559). ศักดิ์เจ้าอนุวงศ์และเมืองหล่มสัก เมืองเพชรบูรณ์. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://wisonk.wordpress.com/2015/09/03/ศักดิ์เจ้าอนุวงศ์และเมือง>
- ศิริภรณ์ กุลจิตติวิรัช. (2555). *การจัดการความรู้การทอผ้าย้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนางั่วอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์ สาขาเกษตรศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริ ฝาสุก. (2545). *ผ้าไหมพื้นบ้าน(Handwoven Thai silk)*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. (2549). *ความรู้เกี่ยวกับสิ่งทอล้านนา*. เชียงใหม่ : โทนคัลเลอร์.
- สมทบ พันทากุล. (2561). กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่. (3 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเพชรบูรณ์. (2559). ชื่นหวั้แดงดินก่าน บ้านเสายองหิน อำเภอหล่มเก่า. [วิดีโอออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก<https://www.youtube.com/watch?v=KT4tVmSkNEI>
- สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 2 จังหวัดอุดรธานี. (2560). กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไข่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2561. จาก https://www.facebook.com/search/top/?q=สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ%20เขต%20%20จังหวัดอุดรธานี%20ภูผักไข่&epa=SEARCH_BOX
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2561). *ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง ประกาศเปลี่ยนชื่ออำเภอ*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 16 พฤศจิกายน 2561. จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2460/A/40.PDF>
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2561). ผ้าทออำเภอนาหว้า. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://sites.google.com/nu.ac.th/local>

- สุรางค์ เจริญทรัพย์. (2553). คู่มือการเรียนรู้ด้วยตนเองของชุมชนด้านความหลากหลายทางชีวภาพ "ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2561. จาก http://fbd.forest.go.th/th/wp-content/uploads/2011/08/wisdom_manual.pdf
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *วิธีทำและวิธีคิด แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรีภาพ อินมาสม. (2561). เจ้าหน้าที่นำชมพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี. (14 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์
- หนูเบง พาหา. กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง. (5 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์
- _____. (2561). ผ้าทอยกดอกลายราชวัตร. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=644701715881823&set=p.644701715881823&type=3&theater>
- หล้า วงจันทร์ตรา. กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้. (15 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อาเซียนสตอรี่. (2558). ตามรอยเจ้าอนุวงศ์. [วิดีโอออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ZZ6sKT8pvLE>
- อำนวยพร สุนทรสมัย. (2536). *การศึกษาผ้าทออำเภอหนองไทยจังหวัดพิษณุโลก*. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561. จาก http://research.culture.go.th/index.php/interest/gm/item/756-2014-03-04-17-56-39_756.html
- อุเทน คำสุข. (2561). กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค. (17 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *คำชี้แจงในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- เอี่ยม กรมกรอง. (2561). กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค. (5 เมษายน 2561). สัมภาษณ์
- _____. (2561). กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค. (20 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์
- _____. (2561). กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค. (17 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์
- Stuart Hall. (1994). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล นางสาวปณทริกา สุคนธสิงห์
2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พนักงานมหาวิทยาลัย สายวิชาการ
สาขาวิชาการจัดการ หลักสูตรบริหารธุรกิจ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
3. ประวัติการศึกษา ปี 2546
ศิลปศาสตรบัณฑิต(ศศ.บ.) เกียรตินิยมอันดับสอง
สาขาบริหารธุรกิจทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ปี 2549
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต(บธ.ม.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
4. ประสบการณ์งานวิจัย
 - ปี 2551 กลยุทธ์ทางการตลาดของร้านโชห่วยในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จากการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกข้ามชาติ
 - ปี 2552 ผลกระทบและการแก้ไขปัญหาของธุรกิจร้านขายมะขามริมทาง ในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จากภาวะเศรษฐกิจถดถอย
 - ปี 2553 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
 - ปี 2554 การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษา พรหมเซ็ดเต้า กลุ่มแม่บ้านน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
 - ปี 2555 ความต้องการของชุมชนต่อการให้บริการวิชาการของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 - ปี 2556 การพัฒนาศักยภาพทางการตลาด ผลิตภัณฑ์จากเศษผ้า และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ : กรณีศึกษา กลุ่มอาชีพตัดเย็บบ้านน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
 - ปี 2557 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ : กรณีศึกษา กลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์จากผ้า ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์
 - ปี 2558 การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโลจิสติกส์ด้านการขนส่งด้วยรถบรรทุก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยมาตรฐาน Q เพื่อรองรับการเปิดเสรีด้านการขนส่ง เมื่อเข้าสู่ AEC
 - ปี 2559 การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโลจิสติกส์ด้านการขนส่งด้วยรถบรรทุก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยมาตรฐาน Q เพื่อรองรับการเปิดเสรีด้านการขนส่ง เมื่อเข้าสู่ AEC
กรณีศึกษา : บริษัทศันทนีโยโลจิสติกส์ จำกัด

Code.....

แบบสัมภาษณ์

ประกอบการวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์

The woven fabrics identity in Phetchabun Province.

ผู้วิจัย นางสาวปณทริกา สุคนธสิงห์

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผ้าทอพื้นเมืองเพชรบูรณ์เพื่อการสื่อสารอัตลักษณ์
สู่การพัฒนาเชิงพาณิชย์

Value Added of Woven Fabric in Phetchabun to Communicate Identities to Commercial
Development.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

วัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของท้องถิ่น และความเกี่ยวโยงทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผ้าทอพื้นเมือง
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาและองค์ความรู้ด้านการทอผ้า
3. เพื่อศึกษาประเภทของผ้าทอ
4. เพื่อศึกษาวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า
5. เพื่อศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า
6. เพื่อศึกษาขั้นตอนวิธีการในการทอผ้า
7. เพื่อศึกษาลวดลายของผ้าทอ
8. เพื่อศึกษาสีสันทนของผ้าทอ
9. เพื่อศึกษาความเข้าใจในอัตลักษณ์ และ ความเห็นด้านอัตลักษณ์ของผู้ปฏิบัติหรือผู้ทอ

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของท้องถิ่น และความเกี่ยวโยงทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต ของผ้าทอพื้นเมือง

- 1.1. ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนที่ท่านอยู่อาศัยมีประวัติความเป็นมาอย่างไร สืบเชื้อสายใด

.....

- 1.2. ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เป็นบรรพบุรุษได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้าน/ชุมชนหรือไม่ อย่างไรบ้าง
หรือมีหลักฐานหรือข้อมูลใด ที่พอจะยืนยันยืนยันความเป็นมาเหล่านั้นได้บ้าง

.....

1.3. ในอดีตคนในชุมชนประกอบอาชีพอะไร พอจะมีหลักฐานหรือร่องรอยยืนยันหรือไม่

.....

1.4. ในชุมชนมีกิจกรรม งานบุญหรืองานประเพณีเฉพาะประจำท้องถิ่นหรือไม่ หากมีมีงานอะไรบ้าง จัดงานช่วงไหน และมีคติหรือความเชื่อเกี่ยวกับงานนั้นๆ อย่างไร

.....

1.5. ในอดีต เท้าที่ท่านจำได้ ชายและหญิง มีการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองหรือไม่ อย่างไร

.....

ส่วนที่ 2 ความเป็นมาและองค์ความรู้ด้านการทอผ้า

2.1. ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้อาวุโส เคยเล่าเรื่องเกี่ยวกับการทอผ้าพื้นเมืองไว้หรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

2.2. ในอดีต วัตถุประสงค์ในการทอผ้าเพื่ออะไร (ใช้ในชีวิตประจำวัน/ใช้ในพิธีสำคัญ/ฝากขาย)

.....

2.3. ในอดีต ส่วนใหญ่นิยมทอผ้าด้วยวัตถุดิบใด (ไหม/ฝ้าย/ฝ้ายประดิษฐ์) และมีแหล่งที่มาจากไหน

.....

2.4. ในอดีต ส่วนใหญ่นิยมทอผ้าลวดลายใดบ้าง และลวดลายเหล่านั้นมีที่มาจากอย่างไร

1. ลายที่ 1 คือ.....มีที่มาจาก.....

2. ลายที่ 2 คือ.....มีที่มาจาก.....

2.5. ในอดีต การทอผ้านิยมใช้สีส้นแบบใด และการย้อมใช้วัตถุดิบใดในการย้อม

.....

2.6. ใครเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าให้กับท่าน (แม่ ย่า/ยาย หรือบุคคลอื่นโปรดระบุ)

.....

2.7. สมัยก่อนชาวบ้านใช้วิธีการแบบใด ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้า

.....

- 2.8. ผ้าทอ มีการแบ่งวัตถุประสงค์ หรือ ประเภทในการใช้งานที่ต่างกันหรือไม่
(เช่น ประเภทผ้า/ลวดลาย/สี สำหรับงานมงคล , งานอวมงคล, การใช้, การแลกเปลี่ยน ฯลฯ)
- 2.9. ท่านเริ่มทอผ้ามานานเท่าใด และ วัตถุประสงค์ในการทอในตอนนั้น เพื่ออะไร
- 2.10. ในระยะแรกๆ ของการทอผ้า ท่านทอผ้าประเภทใด ด้วยวัตถุดิบ วิธีการ และลวดลายอะไร
- 2.11. ท่านใช้ระยะเวลาเท่าใด ในการฝึกฝน จนเกิดเป็นความชำนาญในการทอผ้า
- 2.12. ปัจจุบันเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ท่านใช้ในการทอผ้า มีอะไรบ้าง มีเครื่องจักรเข้ามาช่วยบ้างหรือไม่
- 1ใช้เพื่อ.....
- 2ใช้เพื่อ.....
- 2.13. ปัจจุบัน ท่าน/กลุ่ม ทอผ้าพื้นเมืองด้วยวัตถุดิบใด (ไหม/ฝ้าย/ฝ้ายประดิษฐ์) มีแหล่งที่มาจากไหน
- 2.14. ปัจจุบัน การทอผ้าของท่าน/กลุ่ม ทอเพื่อวัตถุประสงค์ใดเป็นหลัก
- 2.15. ปัจจุบัน ท่าน/กลุ่ม ทอผ้าประเภทใดบ้าง
- 2.16. ลวดลายที่ท่าน/กลุ่ม ทอในปัจจุบัน มีลายอะไรบ้าง เหตุใดจึงทอลวดลายนั้นๆ ในปัจจุบัน
1. ลายที่ 1 คือ.....ทอลายนี้เนื่องจาก.....
2. ลายที่ 1 คือ.....ทอลายนี้เนื่องจาก.....
- 2.17. ลวดลายที่ทอในปัจจุบัน เป็นลายดั้งเดิมทั้งหมด หรือท่านได้ประดิษฐ์คิดค้นลวดลายขึ้นมาใหม่บ้างหรือไม่

2.18. ลวดลายใดที่ทอยาก ใช้เวลานาน

.....

.....

2.19. ลวดลายใดที่คนซื้อนิยมซื้อ

.....

.....

2.20. ในฐานะผู้ทอ ท่านชื่นชอบลายใดเป็นพิเศษ

.....

.....

2.21. ผ้าทอแต่ละแบบใช้ระยะเวลาในการทอนาน้อยแค่ไหน

.....

.....

2.22. ในปัจจุบันท่านนิยมทอผ้าในทอนสีสันทันใด ใช้วัตถุดิบใดในการย้อมผ้า และได้มาจากแหล่งใด

.....

.....

ส่วนที่ 3 ความเข้าใจในอัตลักษณ์ และ ความเห็นด้านอัตลักษณ์ผ้าทอของผู้ทอ

3.1. ท่านเข้าใจความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

3.2. ท่านคิดว่า หมู่บ้าน/ชุมชน ของท่านในอดีต มีผ้าทอที่เป็น ลักษณะเฉพาะตัว ที่ไม่เหมือนใครบ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

3.3. หรือในทางตรงข้าม หากมีคล้ายกัน ท่านคิดว่าผ้าทอของท่านคล้ายกับของท้องถิ่นใด และคล้ายในด้านใดบ้าง (ลวดลาย/สีสันทัน/ลักษณะ)

.....

.....

3.4. ในปัจจุบัน ผ้าทอของท่าน/กลุ่ม ลักษณะใดที่คิดว่าโดดเด่นกว่ากลุ่มอื่นๆ

.....

.....

3.5. การทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มของท่าน สิ่งใดที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับให้เป็นแบบอื่นได้ ต้องคงไว้แบบดั้งเดิมที่เคยเป็นมา

.....

.....

3.6. ผ้าทอ ที่ท่านคิดว่าแสดงถึงความเป็นตัวตนของท่าน/กลุ่ม มากที่สุด คือ เหตุใดจึงคิดเช่นนั้น

.....

.....

- 3.7. ในการทอผ้าหลากหลายประเภท หากจะต้องเลือกเพียง 1 ประเภท ที่แสดงถึงความเป็น “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” มากที่สุด ท่านจะเลือกผ้าประเภทใด เหตุใดจึงคิดเช่นนั้น
-
-
- 3.8. หากคนต่างถิ่น หรือ คนที่ไม่ได้ทอผ้า มาถามว่า สรุปลแล้ว “ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม” คืออะไร ท่านจะอธิบายให้คนเหล่านั้นเข้าใจได้อย่างไร (ทั้งด้าน ลักษณะ/ลวดลาย/สีสันท/ ฯลฯ)
-
-
- 3.9. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ที่ในปัจจุบันการแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นเมืองไทหล่มของคน บางกลุ่ม/บางคน อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น อาจมีการปรับให้การตัดเย็บหรือการ สวมใส่มีความเป็นสมัยนิยมมากขึ้น หรือประยุกต์ใช้บางส่วนของผ้าทอให้เปลี่ยนแปลงไป ไม่เหมือนรูปแบบดั้งเดิม
-
-

สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา.....

รูปที่ ข-1 ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณทองย่น ก้อนดี
ประธานกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย

รูปที่ ข-2 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ทอผ้า
กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านวังร่อง

รูปที่ ข-3 ผู้วิจัยและคณะสัมภาษณ์ผู้แทนจากชมรม
อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม มูลมังวัดท่ากกแก

รูปที่ ข-4 ผู้วิจัยและคณะวิจัย สัมภาษณ์
พระครูปริยัติพัชรกิจเจ้าอาวาส วัดศรีฐานปิยาราม

รูปที่ ข-5 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ทอผ้า
กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้

รูปที่ ข-6 ผู้วิจัยและคณะวิจัย สัมภาษณ์
ผู้ทอผ้ากลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้

รูปที่ ข-7 ผู้วิจัยและคณะวิจัย สัมภาษณ์
คุณทรัพย์ แก้วยม ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-8 ผู้วิจัยและคณะวิจัย ถ่ายภาพกับผ้า
ทอของกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-9 ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณสมทบ พันทาภูล
กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ่ ด้านลวดลายผ้าทอ

รูปที่ ข-10 ผู้วิจัย สัมภาษณ์คุณเอี่ยม กรมกอง
กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ ด้านวิธีการและขั้นตอนการทอผ้า

รูปที่ ข-11 ผู้วิจัย สัมภาษณ์ คุณรุบ แก้วยม
กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ

รูปที่ ข-12 ผู้วิจัย สัมภาษณ์ คุณทองฮัก กิทำ
กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลิศ

รูปที่ ข-13 ผู้วิจัย สัมภาษณ์
คุณประครอง จงทัน กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปที่ ข-14 ผู้วิจัย และคณะวิจัย สัมภาษณ์
คุณจำหัด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตัว

รูปที่ ข-15 ผู้วิจัย และ คุณประคอง จงทัน
กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านตี้ว

รูปที่ ข-16 ผู้วิจัยศึกษาลวดลาย, ประเภทของหัวขึ้น
และตีนขึ้น จากกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-17 ผู้วิจัย สัมภาษณ์คุณเอี่ยม กรมกอง
กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค ด้านวิธีการมัดหมี่

รูปที่ ข-18 ผู้วิจัยและคณะวิจัย ถ่ายภาพกับ
คุณเอี่ยม กรมกอง กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็คและผ้าที่ทอ

รูปที่ ข-19 ผู้วิจัยและคณะวิจัย สัมภาษณ์
คุณเนียม อินไข กลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-20 ผู้วิจัยศึกษาลวดลาย, ประเภทผ้าทอ
คุณทรัพย์ แก้วยม ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-21 ผู้วิจัยศึกษาลวดลาย ประเภท และ
ผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านวังร่อง

รูปที่ ข-22 ผู้วิจัยและคณะวิจัยศึกษาการทอผ้า
จากคุณทิพย์ เครือคำ ผู้ทอผ้าบ้านอีเล็ค

รูปที่ ข-23 ผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม
ศึกษาวัฒนธรรมในประเพณีสงกรานต์บ้านท่ากกแก

รูปที่ ข-24 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ คุณหาญ อุดพ้วย ผู้อาวุโส
ของตำบลบ้านหวาย ถึงการแต่งกายของไทหล่มในอดีต

รูปที่ ข-25 ผู้วิจัยและคณะวิจัย ถ่ายภาพกับ
ผู้ทอผ้า กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

รูปที่ ข-26 ผู้วิจัยและคณะวิจัย ในเวทีเสวนา
อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ณ พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี

รูปที่ ข-27 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ปราชญ์ทอผ้า ในเวทีเสวนา
อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม ณ พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี

รูปที่ ข-28 ผู้วิจัยเสวนาแลกเปลี่ยนในหัวข้อ ข้อคล้า
ความเชื่อ และการใช้ชิ้นหัวแดงตีนก่านในเวทีเสวนา

รูปที่ ข-29 ผู้วิจัย ถ่ายภาพกับชิ้นหัวแดงตีนก่าน
อายุ 120 ปี ที่คุณเนียม อินโซได้รับตกทอดจากมารดา

รูปที่ ข-30 เอกสารสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัย
ที่ผู้วิจัยจัดทำเพื่อเผยแพร่